

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VI. évfolyam – 2011. ősz

ÉLETEK ÉS HALÁLOK – FÁBÓL FARAGOTT TÁNCOK

Erdélyi Tibor népi szobrászról

TORONYNAPLÓ

*facebook-haikuk, haibunok,
exlibrisek és egyéb szellemluxusok*

ARCVONALAK TÜKÖRBEN

Holló László önarckép-ábrázolásairól

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK

OLVASÓNAPLÓ

KULTÚRA ÉS HELYI ÉRTÉK

Csokonai- és Bocskai-kultuszok

VITÉZ FERENC

**irodalmi és művészeti
folyóirata**

42. kötet
(29. megjelenés)

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, VI. évfolyam; 2011. ősz
(42. kötet; 29. megjelenés)

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com;

🏠 Vitéz Ferenc Ph.D. – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.;

☎ +36–20/965–2921

Honlap: www.vitezferencphd.shp.hu

ISSN 1788–8034

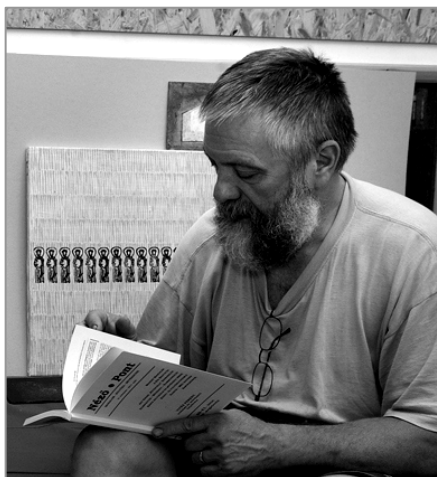
A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben (Debrecenben, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárban, Hajdú-Bihar megye városaiban, nagyobb településein, a Debreceni Egyetem, a Kölcsey-főiskola és a Református Kollégium könyvtáraiban); Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Tolna, Somogy, Baranya és Zala megye egyes múzeumaiban, közintézményeiben; a határon túli magyar művelődési intézményekben.

Fellapozható a *Holló László Emlékmúzeumban*, a Holló László-emlékhelyeken, a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsi, Kismacsi Községi Ház, Debreceni Mű-Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *Csokonai Házban*, a *Lira Könyvtárházban*, a *Szabó Magda Könyvesboltban és Kávézóban*, az *Alternatív Könyvesboltban*, a *Janus Antikváriumban*, az *Óbester Hotelben*, a *BLONDEX Művészellátóban*, a *Cívís–Art Képzőművészeti és egyes képzőművészeti események helyszínein.*

Nyomta: Pharma Print Kft./Onix Nyomda; felelős vezető: dr. Karancsi János
Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József

*VARGA JÓZSEF felvételein
BUDAHÁZI TIBOR, a 2011. évi
Hajdúsági Nemzetközi Mű-
vésztelep Káplár Miklós-
díjasa, YOLANDA DE SOUSA
KAMMERMEIER és GAJDÁN
ZSUZSA nívódíjasok, TÖRÖK
PÉTER író, rendező népművelő,
illetve a SIMONFFY GALÉRIA és
BURAI ISTVÁN – a Néző • Pont
társaságában*

**A FOLYÓIRAT 40–41.
SZÁMÁNAK LAPZÁRTÁJA
2011. JÚLIUS 25-ÉN VOLT.**

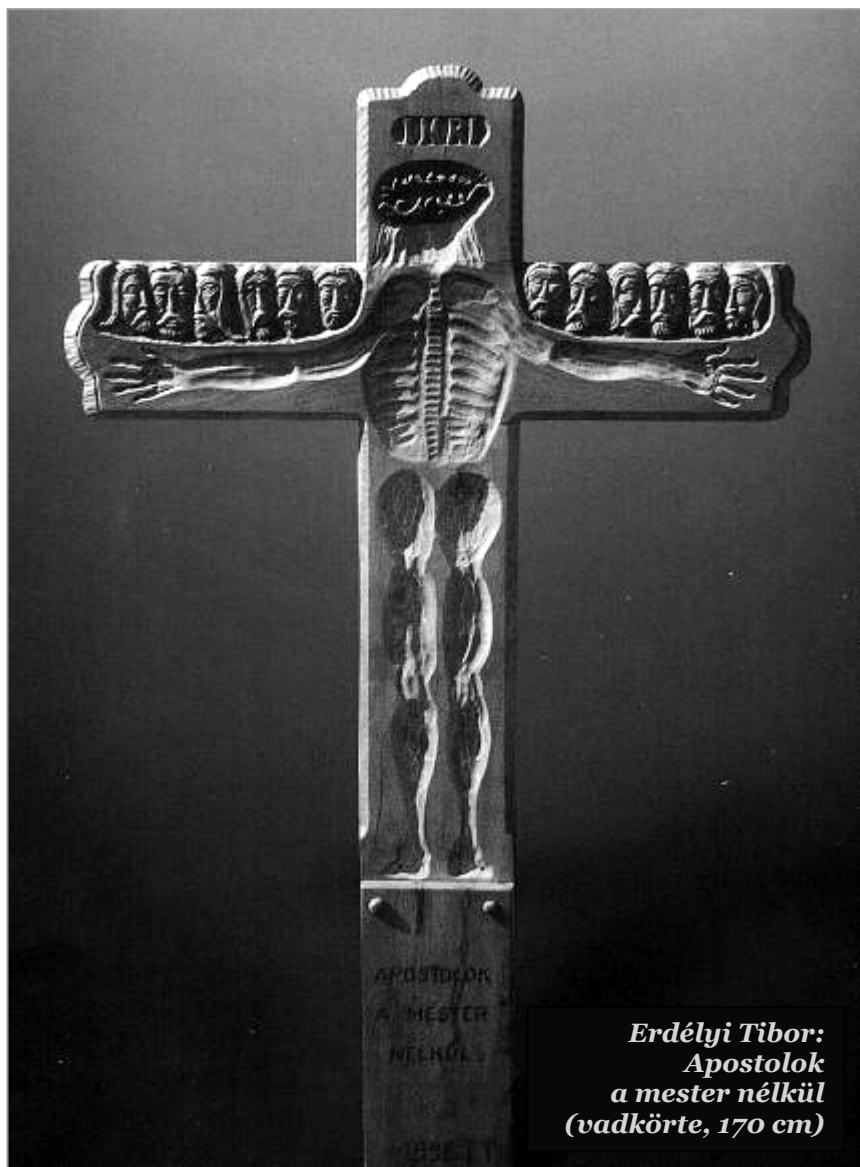

SÁMÁN OLTÁR I.

ERDÉLYI TIBOR

*a Népművészet Mestere, népi szobrász
vadvadkörtefa alkotása (90x105 cm)*

ÉLETEK ÉS HALÁLOK – FÁBÓL FARAGOTT TÁNCOK

*Erdélyi Tibor:
Apostolok
a mester nélkül
(vadkörte, 170 cm)*

A *Halálra táncoltatott lány balladájáról* készített fafaragásra bukkantam rá a múlt évben Bánszky Pál *Megújható faragóhagyomány 1973–1998* című albumában. Erdélyi Tibor 110 cm magas, 1976-ban készített diófa szobrát közöltem a *Néző • Pont* 2010/35. kötetében, kiegészítve a naív művészek balladaillusztációiról szóló ismertetéseket. Áprilisban postára kellett mennem egy könyvért: Erdélyi Tibor szólított meg, s küldte el az életművéből válogató, a munkásságáról megjelent harmadik, legújabb, 2010-ben napvilágot látott albumot, megköszönve ezzel, hogy a folyóiratban közöltem a reprodukciót.

„*Igaz, én nem illek a képzőművészekhez, mert nem vagyok az – írja az idén májusban 80. életévébe lépett, 1932-ben Csengerben született Erdélyi Tibor, a Népművészet mestere. – Én népi szobornak tartom magam, ezt a műfajt viszont az ortodox néprajzosok nem ismerik el népművészetnek. Így történt, hogy a jelenleg is a Néprajzi Múzeumban kiállított négy darabomra kisplasztikai arany oklevelet adtak. De egyik sem kisplasztika, hacsak másfél méteres szobrot nem látott annak a zsűri. Nagyon köszönöm, hogy folyóírata foglalkozott velem. Tisztelettel: Erdélyi Tibor.*”

*Erdélyi Tibor: A halálra táncoltatott lány balladája (balra; diófa, 110x42 cm)
Járom betlehem (lent; tölgyfa, körtefa, 70x110 cm)*

Erdélyi Tibor önéletrajzából tudjuk, az elemi osztályokat Uszókában végezte, majd Tiszaújlakra járt polgári iskolába, 1948-ban Budapesten tanult, asztalos-restaurátor szakmát szerzett az Iparművészeti Múzeumban. Érettségizett, elvégezte a népművelés-könyvtár szakot, tanult esztétikát és dramaturgiát. 1952-ben Rába Miklós fölvette az Állami Népi Együttesbe táncosnak. Itt ismerte meg Semperger Ilont, akit 1957-ben vett feleségül az uszokai fatornyos református templomban.

Kinevezték magántáncosnak, az Állami Népi Együttessel több mint 50 országban lépett föl. Hat évig maga is vezette a Duna Művészegyüttest, újabb hat évig a szolnoki Tisza táncegyüttest, 1972 óta a Vadrózsák táncegyüttest – itt a mai napig dolgozik. Koreográfusként feladatokat kapott az Operában, filmekben és színházaknál, összesen több mint 150 koreográfiát készített. 1977-től, három évtizeden keresztül, évente dolgozott Japánban, ahol autentikus néptáncot tanított, 2000-ben Ausztráliába hívták koreográfiát készíteni.

Az Állami Népi Együttesben, a táncos pályafutás közben sem szerette volna elveszíteni a fához való hűségét. Bárhová mentek, mindig vitt magával faragni-valót. Egyre intenzívebben kapcsolódott be a pályázatokba, az Élő Népművészet kiállításain összesen négy alkalommal kapott Gránátalma-díjat.

1992-ben készítette el a málenkij roboton odamaradtak és a 2. világháború idején elhurcolt három zsidó család emlékművét Uszókán – ekkor avatták a község díszpolgárává.

Erdélyi Tibor 1970-ben kapta meg faragás kategóriában a népi iparművész, 1998-ban a Népművészet mestere címet. 1985-ben koreográfusként kapott SZOT-díjat. Életművét 2002-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje kiüntetéssel ismerték el. A Gránátalma-díjak mellett a faragásaiért 2004-ben kapott Király Zsiga-, 2005-ben Mesterremek, 2006-ban pedig Kapoli-díjat,

„Egész életemben azt tehettem, amit nagyon szerettem, így lettem a faragók között a legjobb táncos, a táncosok között a legjobb faragó.”

Erdélyi Tibor: Isten, ember, pokol (körtefa, 125x55 cm)

Erdélyi Tibor: Tánc ég és föld között (bumingafa, 60x70 cm)

A fenti életút, az önkifejezés, a hagyományérték két művészeti, autentikus kifejezési formában való megnyilvánulása már magyarázhatja, hogy Erdélyi Tibor faragásainak tematikájában miért kap hangsúlyosabb szerepet a tánc. S a táncban – vagy inkább annak részeként – a születés és a halál, a szenvedély és a szenvedés, az emberi életút állomásai; maga az ember, az élet és az út.

Úgy, ahogy a népművészet, a népköltészet minden mozzanatában, ami nemcsak Erdélyi Tibor hagyományhűségének vagy értékszemléletének fokmérője, de fafaragó művészetének fontos témaadója is. A népmesék és népballadák világa, a legendák és hitmagyarázatok sejtelmes légköre, már-már mágikus lírája, a felnőtte válás, a beavatás szakrális kommunikációs koreográfiája egyaránt megtestesül a szobraiban. A néptáncok őseréjének és finom rezdüléseinek összhangja még ott is jelen van, mikor a bartóki létértelmezések vagy a sámánok pogány rítusai válnak a faragások reprezentációs keretévé, illetve, amikor az ember keresztvállalásainak magyarázatát keresve, a keresztyén megváltástörténethez fordul.

Erdélyi Tibort kálvinista hite ugyanis a szakrális ábrázolásokhoz szintén különleges szemléletmóddal vezette: a plasztikai térformákban elsősorban a transzcendens és immanens közötti létformákat, mindenekelőtt a hiányt és a várakozást kívánta megragadni. Ez a hiányt és várakozás, a hiányt kitöltő megváltáshit pedig egyszerre dekonstruálja, illetve rekonstruálja az Üdvtörténet klasszikus ikonográfiai toposzait. Nála a paradicsomi történet és a betlehemi jelenet egymással szorosan összetartozik, miként a pokol és a menny sem választható élesen külön.

És ha a kálvinista jelző mellett a „jézusfaragó” karakter titkait faggatjuk, korántsem a faragások bálványjellegére asszociálunk, inkább a misztérium saját élettapasztalatokkal ötvözött, szemérmes ábrázolása tűnik föl. Apostolai az ő parasztfigurái, még Jézusa is közülük való, az Istenfia szenvedései naponta átélhetők a szegénysorsokban. S hiába szólnánk faragott „testről”, Erdélyi Tibor szakrális tisztaságának éppen az a forrása, hogy a fizikai-tárgyi megformálásban ő mégsem a testről beszél. A hiány és a várakozás motívuma és mozzanata emeli ki a művészi megformálást a testi létezés síkjából, és helyezi egy magasabb szellemi szintre, s válik szinte áhíthatá a szobor. Tehát nem idol-tárgya az Isten-tiszteletnek, hanem szimbolikus képzelet.

Mindazonáltal megfigyelhető valamilyen mély egymáshoz szervesülés a pogány és a keresztyén hagyományokban – a táltos-hit és az istenhit talán csak az erő és a szépség hangsúlyaiban válik külön. Erdélyi Tibor táltos-ábrázolásaiban az ösztön és az erő izgalma, a bibliai jelenetek plasztikus kiemelésében a szeretetszépség áhíthatata válik jellemző, atmoszferikus indulati-érzelmi közeggé. Úgy tűnik, mintha a művész visszanyúlna a magyarság önmeghatározásának kettősségéig: a sámánéletfák és lélekmadarak Szív Máriát vigasztaló, zsoltáros varázslataihoz...

Az ösztön és intelligencia közti, már főntebb jelzett igazságkereső művészi megnyilvánulások eredeti összetartozását hivatott kifejezni az album bevezető esszéjének címe is, a *Táltosbetlehem*. Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor ebben azt emelte ki, hogy a zenei és a táncnyelv használata nélkül még az anyanyelvünket sem ismerhetjük igazán. (Hiszen éppen a magyar népzene és magyar néptánc mélystruktúrája adhat magyarázatot a jelzett paradoxonokra, úgy is, mint Bartók *Kékszakállújának* szerelemértelmezése.) Szerencséjüknek vélik, hogy eme úton Erdélyi Tibor vezette őket, akinek szobrai éppen úgy tanítanak, mint ő maga.

„Tanítják az egyenességet. Tanítják a szemérmes tartást. Tanítják az emberek összetartozását. A hűséget. Megmutatják a szenvedést, a múlandóság keserűségét, de nem szentimentális siránkozással, hanem úgy, hogy lássuk, ez is az élet igazságához tartozik. Felkavaró személyes drámákon, fájaldalmakon és mély szereteten át.”

Szerelemtánc (tölgyfa, 95x38 cm)

Bánszky Pál művészettörténész – aki a naiv művészek mellett különleges figyelmet szentel a népi fafaragó művészetnek – tematikai csoportosításban tárgyalja Erdélyi Tibor műveit. Külön értékeli a *bibliai örökség és hitvilág*, valamint a *gyász* metaforáit, Hoppál Mihály néprajztudós pedig *Sámánok és művészek* címmel ír Erdélyi sámánábrázolásairól.

Bánszky a népművészet és a népmesék világának hármastagolását követi nyomon a bibliai történetek komponálásában. A *Járom betlehem* című szobor triptichonos keretötletét a paraszti élet, a földművelés és az állattartás eszköze adta – ezt a szerző „óriási ötletnek” tartja. S itt emeli ki, hogy Erdélyi néptánc-koreográfusi gyakorlata bizonyára elősegítette a szobrok készítését is, noha a színpadi mozzanat itt háttérbe szorul.

Angyalok egymást köszöntése (tölgyfa, 90x50 cm)

A gyász kifejezésében nemcsak a szó szerinti végtisztességet kell értenünk Erdélyinél, hanem egyrészt az elmúlás gondolatát általában, másrészt a felejtést – ami például az *Utolsó pásztor* című faragásban oly módon is megjelenik, hogy mementóvá válik, figyelmeztet az elhaló örökségben rejlő veszteségre. Harmadsorban a gyász (vagy halálöszön és elmúlástól való félelem egyszerre) összekapcsolódik a vággyal, a szerelemöszönnel. A Kékszakállú-dilemma (Judit a Herceg kéregtestébe van zárva Erdélyi Tibor szobrában) antropológiailag is átértelmeződik: az érzelmi múltba, a titkos szobákba való behatolás végül Juditot is „megöli” érzelmi múlttá teszi, ám az utolsó szoba itt magának a Hercegnek a teste, a belülré kerülés mindkettőjük számára elviselhetlenebb, és a test az örökrabságú lélekfájdalmakat reprezentálja.

(Ez a kifejezés egyébként a tragikus groteszkbe hajlik, jelezve Erdélyi művészetének drámai szimbolikus karaktere mellett ironikus játékokra való hajlandóságát is.)

Erdélyi Tibor: Édesanyám emlékére (diófa, 40x110 cm)

TORONYNAPLÓ

HAIKU (2011. június. 04.)

Csonka mennyország.
Csótányok marakodnak
a turul szívéen.

FACEBOOK-HAIKUK I.

Elég sokáig töprengtem, hogy elfogadjam-e végre valamelyik ismerősöm meghívását egy közösségi oldalra. A nálunk korábban népszerű felületet (az iwiw-et) úgy négy-öt éven keresztül visszautasítottam, aztán látnom kellett, hogy a belépés szinte kikerülhetetlen, már ha a jelenlétemmel követni szeretném valamelyest a – kommunikációját erre a kietlen s végtelen mezőre helyező – világot, és nem akarom a posztmodern utáni remeteséget választani.

A mai napig röstellem egyébként, hogy tulajdonképpen egy olyan oldalon vagyok magam is, ahol kevés mély értelmű megnyilvánulással lehet találkozni, már ha a nagy átlagot tekintjük. Magánérdekű képek, látszatnyomok, efemer mozzanatok a magánügyű ébredésekben, unaloműző póteselekvések, vagy éppen kapaszkodások – és buli, buli hátán, mely utóbbi tartalom nemcsak arra utal, hogy öregszen, hanem arra is, hogy a mögöttem lévő generáció még nem jött rá arra, hogy az élet alapvetően nem buli. De ez más kérdés – itt az emberi lét legkomolyabb s alapvető játékjellegéről kellene értekezni, amelyhez egyelőre Huizingát ajánlanám –, maradjunk inkább a magánérdekű ébredéseknél.

Nem mondtam le arról, hogy egy komolyabb írói vállalkozásomba a facebook-ot is bevonjam, ehhez azonban be kell fejeznem előbb a *Babonakörök* című regényemet, illetve a Holló László születésének jövő márciusban esedékes 125. jubileumára tervezett tanulmányalbumot. Istennek hála, mindkettővel jól haladok, mármint az időközben sűrűsödő körülményekhez képest, hiszen legalább az egyik munka végére már pontot kellett volna tennem!

Addig is arra gondoltam, hogy e virtuális térbe, az esetleges, gyakran véletlenszerűen alakuló kapcsolati hálóba, a végső soron – bevallva, bevallatlanul – a voyeur-effektuson és exhibicionizmuson, másrészt a magányosságon és valódi kapcsolat nélküliségen alapuló rendszerbe becsempészek valamilyen, számomra nemesebb tartalmat is. Hosszabb közlések olvastatására is lenne mód egy-egy link beillesztésével, én azonban maradtam egy minimál-műfajnál.

A haiku még egy közepes sms-üzenet hosszát sem éri el, így a számomra is kedves, nálunk is újra népszerű japán versformánál (műfajnál vagy világszemléletnél) kötöttem ki. Az illető oldalon május végén híreltem, naponta adok haikut egy ideig. Előbb épp a megjelenés alatt állókból válogattam, aztán reggelente újat írtam.

17 szótagot még a korlátozott olvasási képességűek is végig tudnak betűzni, ami egyébként korántsem jelenti azt, hogy 17 szótagot meg is értenek. Mert a haikunál nem a szavakat, nem a tartalmat kell megérteni, hanem egy több-kevesebb sikerrel megteremtett atmoszférát kell megélni.

Például azt a különös viszonyt, amely az embert a pillanathoz és az időtlenséghez, az itt és most léthez – vagy a nemléthez köti. Megérezni, hogy a természet egy apró rezdülésében, a közvetlen tapasztalt környezetben, a mikrokozmoszban benne van a mindenség. Hogy része vagyok ennek a mindenségnek.

A tetszés más lapra tartozik. Ha valaki megérti a haikut, még nem biztos, hogy tetszik is neki, sőt, a haiku nem is olyan könnyű műfaj. Nekem sem sikerült minden reggel olyan 17 szótagot írnom, amelyet most ideválogathatok, a nyomtatáshoz.

Június végéig több mint 40 haikut közöltem a facebook-on. Azt nem tudom, hogy összesen hány olvasójuk volt, csak azt, hogy hányan jelezték tetszésüket. – 120-an. Ez átlagosan 3 személyt jelent (a tetszés alkalmanként 0 és 7 között mozgott). Voltak állandó olvasóim is, ha az ismétlődéseket leszámítom, akkor negyven nap alatt átlagosan naponta egy új embert sikerült megszólítanom.

Hogy ez azt jelenti-e, vagy a haikuban (a költészetben, szakrálisban), vagy az internetben (a virtualításban, profanításban) van a baj? Nem hiszem. Ha naponta csak egy új embert is sikerül megszólítanom, azt én már nagy eredménynek tekintem. Ide is szerkeszték egy kisebb válogatást a facebook-haikukból, köztük olyan miniatűrökkel, melyekre senki nem reagált, hogy olvasta volna, hogy tetszett volna neki.

(2011-06-12)

Pünkösd harmata
nyelvem alatt. Rőt szavam
szentelné az ég.

(2011-06-13)

Hold-bárányokkal
lefelészik álmaid
az ismeretlent.

(2011-06-14)

Égzengés alatt
egymáshoz bújó lovak
szeme: a tükröd.

(2011-06-15)

Mi az ajándék?
Sokkal inkább feladat:
hogy jobbak legyünk.

(2011-06-16)

Újratemetve.
Az Emlékezés Könyvét
kinyitni. Élni.

(2011-06-18)

Madárcsivitet
hoztam a hajnaloktól.
Erdő fakad most.

(2011-06-19)

Sáros lett az ég.
Egymásba habarodó
esőpor-szemek.

(2011-06-21)

Szól a hárs: Ne félj.
Nektár-eróm sárga tűz
ujjaid bögyén.

(2011-06-22)

Kómo-ha-békák
hallgatnak. Az idő: van.
Nem múlik semmi.

(2011-06-26)

Féled az eset.
Alvó szemhéjam mögé
te sem tekinthetsz.

(2011-06-23)

Veríték-mélyben
az angyalok szárnyán sós
felejtés heged.

(2011-06-27)

Pille szél tapadt
a béresek nyakára.
Lúdbórzik a nyár.

(2011-06-24)

A fű illata
ma reggel: egy ölelést
álmodó lányé.

(2011-06-29)

Betonveríték
nyálkádzik a reggelen:
égicsiga-nyom.

(2011-06-25)

Innen a hegyek
nem látszanak. Panel-sas
vakul a nyárba.

(2011-06-30)

Öled keresztje
nem vált meg. Csak mámort csal
– hogy most még: élek.

FÖLJEGYZÉSEK A TEMPLOMBAN (2011. június 14.)

Katarzis I.

– Hívős csönd, forró szív, csukott szemek mögött a fény.

Mi a számvetés?

– Nem is annyira összegzése a múltnak, mint inkább felkészülés a jövőre. (Legnagyobb felkészülés az élet végén tartott számvetés.)

Katarzis II.

– Amikor gyerekkórus énekel a templomban, hárfakisérettel.

Író nem-olvasók

– Ha csak minden tizedik, verset író ember olvasná mások költeményeit, nálunk a verseskötetek fognának legjobban.

Élet – Felelősség – Szeretet

– Három szó, három kulcs. Önmagában egyik sem képes kaput nyitni. De az sem mindegy, milyen sorrendben forgatjuk el a kulcsokat a zárban. Mondatba foglalom, sorrendet alkotok, jelentést.

– Az élet felelősség azokkal szemben, akik szeretnek.

MEGSZÓLALÓ LAPOK

SZÁSZ SÁNDORNÉ GASZTONYI MÁRIA
AJÁNDÉKA

(2011. június 30.)

Bizony, ezt a levelet már vagy egy hónapja hozta a posta, amit most megint a kezemben tartok. Az egyik olvasóm írta, Szász Sándorné Gasztornyai Mária, akinek dr. Lenkey Béla barátunk, a KLTE Baráti Köre Egyesület elnöke ajánlotta figyelmébe a *Néző • Pontot*. Négyoldalas, kézírásos levél, finoman formált betűkkel, s mellette egy kedves, kisgrafikai csokor – exlibrisek és *ex musicis* lapok. (Utóbbiak elnevezését nemcsak a zenei tematika alakította ki: a könyvjegyek mintájára kottajegyeknek nevezhetnénk azokat.)

*Ex musicis Szászné Mara
Vincze László linómetszete*

A finom lelkű hölgy – akit mindenki Marának szólít, teszem így ezt én is – számos szállal kötődik Debrecenhez. „Svetits-növendék voltam, megélve az államosítást” – írja. Magyar – ének-zene szakos tanár, 18 éves korától Budapesten él. Rövid bemutatkozása után elismerően szólt a folyóiratról, amelynek kötetét ez év elejétől kapja. Noha szerénytelenségnek tűnik, hadd írjam ide egyik mondatát: „Amikor megkapom, nekem a nap is másképpen süt.” – Nos, ezért is szégyellem kicsit magam, hogy nem válaszoltam azonnal a levelére, s gyöngye mentség, hogy válaszom egyúttal az általa küldött exlibris lapokból közölt összeállítás lenne...

*Ex libris Szász Mara KBK 50
Olexa József (egyesületi jubileumra
készített) rézkarca*

De rá is térek e naplólevélben azokra a mozzanatokra, melyek mások számára inkább tanulságosak vagy informatívak lehetnek. Szászné Mara nem tartozik ám az „unatkozó nyugdíjasok” közé! (Leírva e szókapcsolatot, rögtön felötlik bennem: vajon léteznek-e egyáltalán unatkozó nyugdíjasok?! – Talán csak nem hallgatjuk meg őket...)

Több mint négy évtizede a Kisgrafika Barátok Körének tagja, becslése szerint 12–13 ezer kisgrafikája van. Sok lap készült saját nevére, hiszen ez a „csereélet alapja”. Csak úgy sorakoznak a nevek: még élőké s azoké, akik már nem lehetnek velünk.

Kőhegyi Gyula rézkarca

Legutóbb a neves gyűjtőtárs, a kiváló Király Zoltán halála „árnyékolta” be Soós Imre 90. születésnapjának ünnepelését. Májusban Szegeden volt országos találkozásuk – nagyon hiányzott onnan Kass János. Szászné Mara „legnagyobb kincse” a még Fery Antal által 1973-ban megnyitott hatalmas emlékkönyv, benne képzőművészeti alkotásokkal, írásokkal, fotókkal. Csak néhány név belőle: Reich Károly, Menyhárt József, Várkonyi Károly, Józsa János, Bernáth Aurél, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Somogyi József, Faludy György, Jókai Anna, Simándy József, Gábor Miklós... – Kedves Mara, úgy vélem, nem kivittelezhetetlen, hogy ebből egy-egy lapot majd a *Nézó • Pontban* is közölhetünk!

Fery Antal fametszete 1979-ből

Szerencsére mozgalmas a kisgrafikai élet, készülnek Debrecenbe is, az idén ősszel Lenkey Béla szervezi meg újra az egyetemi, kisgrafika-gyűjtő tárlatot.

Van egy, az ország több pontján bemutatott „vándor” anyaguk, és három évvel ezelőtt már szerepeltek a tablók a Debreceni Egyetemen, a KLTE baráti Köre Egyesület szervezésében.

Szászné Mara egyik tablója látszik is azon a felvételen, amelyet a kisgrafikákkal együtt küldött. (A kép egyébként nem itt, hanem a 2008-as budapesti exlibris-kiállításon készült.)

*Szász Sándorné Gasztonyi Mária
a KBK országos exlibris-
vándorkiállításán szereplő két kisgrafi-
kai tablójának egyike előtt*

*Ex libris Mara
Fery Antal fametszete 1971-ből*

Szászné Mara – számos, egyedi élményt is rögzítő lapja mellett – büszke az 50. évforduló alkalmából neki címzett könyvjegyre is (ez a lap a 356. oldalon látható). Mint írja: „Olexa nekem a pennát azért illesztette a tintásüvegbe, mert az újságunkba gyakran írtam, főként interjúkat. Palásthy Lajos napjainkban is biztat.”

S nemcsak az eseményekre, a gyűjtemény-egészekre, a találkozásokra figyel, de a lapokon fölfedezhető apró játékoságok is különös szellemi izgalmakat jelentenek. Elküldte például Vén Zoltán „ex musicis” rézmetszetét. „Verdi pikulájának a tetején Monteverdi kis portréja látható, Bach gordonján pedig Offenbach van.”

Vén Zoltán: *Ex musicis Szászné Mara* – „Verdi pikuláján Monteverdi, Bach gordonján Offenbach portréjával”

S ha elidőzünk még ennél a motívumnál, az is föltűnhet, hogy nemcsak zenei, hanem nyelvi játékról szintén szó van itt (*Verdi–Monteverdi; Bach–Offenbach*).

Finomság, szépség, bölcsesség. Érzékenység, intellektus, érzékiség. Elragadtatás és alázat, Játék. Élmények és érzékek játéka, az ösztön és az áhítat játéka. S mi mennyi másé még!

Mindezt átélheti nemcsak a művész, hanem a gyűjtő is. Aki a maga módján szintén művész. Mint Szászné Mara, akit nem ismertem eddig. De a neki címzett exlibrisek és ex musicis lapok az ő portréját is képesek megrajzolni.

Szászné Mara könyve
Deák Ferenc rézkarca

FACEBOOK-HAIKUK II. – KOMMENTEKKEK (2011. július 12.)

(2011-07-01)

Habos tócsákban
remegsz. Fűpárnád rohad
a betonparton.

(2011-07-02):

Eget pislogó
esőcsepp-karikákban
keress. Nincs színem.

(2011-07-03)

Meg ne szeress még!
Körbezarándokolom
érted életem.

(2011-07-05)

Szemed lopakszik
vállaim mögé. Szárnyat
keresnél – törött.

(2011-07-06)

Margaréta Nap
bontja szirmaít veled
tücsökrétemen

(2011-07-07)

Az égre nézel.
S mit tapostál el megint?
– Észre sem veszed.

E fentihez csak annyit: e haiku jelentette eddig a „csúcsot” – a maga 10 tetszésjelölésével. Pedig olyan egyszerű, magától értetődő. Talán épp’ ezért?...

*Reggelente (hajnalonként) kiné-
zek az ablakon. Szemközt a többi
tízemeletes – én, szerencsére –
alacsonyabban lakom a fáknál.
Balra, a méteres dombocska ölén,
mindig ott van egy pocsolya.
Hogy mi eteti a sarat,
nem tudom, a legnagyobb
hőségben sem szárad ki.
Ezt a sarat talán a lakótelepi re-
ménytelenség táplálja?
Nézem az eget – már amennyi
látszik belőle, a többit pedig el-
képezem –, nézem a panelt és a
sárpocsolyát, hallgatom a reggelt.
Így születnek ezek a haikuk.*

*A tetszésikon mellé most először
kaptam szöveges üzenetet is –
mintegy választ a haikura, sőt,
egyenesen válasz-haikut.*

Rózsa Dóra írta június 5-én:

*„Vállam belopom
szemed mögé. Benn keresd
törött szárnyamat.”*

*Bizonyos értelemben jobb, mint az
enyém. De mindenképpen más,
noha ugyanazok a szavak.
Az érzelmi kontextus az alanyi-
tárgyi (vagy a két alanyi) viszony
közötti eltérés változtatja meg.
A szemlélődés, aztán a cselekvés
iránya, miközben a feltétel is fel-
szólítássá változik. – Ami itt még
csak sejtés, amott már tény.
S lám, a jelentés alább, egy másik
transzpozícióval, újra változik:*

*Szemedbe szárnyam
lopnám. Lenne bár törött:
tudnám a múltam.*

Pinczés Istvánnal – aki a magyar kultúra követe Japánban, a japáné pedig Magyarországon – július 7-én reggel 6 óra körül cseteltünk, és elküldtem neki ezt az imént idézett legújabb haikut, amelyről még nem tudtam, hogy a legnépszerűbb is lesz. Írt közben a szeptemberben Zalaegerszegre tervezett japán fesztiválról, majd cserébe ő is küldött néhány haikut, melyeket Basó Macuótól fordított.

Zápor, jéghideg.
Odavan a kalapom,
Bőrig ázom, jaj!

Árva méhecske
kis versféleségemből
épp kidöngicsél.

Te tüzet csiholsz.
Másik csodát tudok én:
tessék, hógolyó!

Esti fuvallat –
fehér rózsza szirmai
beleremegnek.

Lováról az út
leszáll, elbűvölte a
cseresznyevirág.

Tavaszi múltán, jaj,
panaszdalt zeng száz madár,
halak szeme sír.

(Macuo Basó haikui – Pinczés István fordításában)

Július 7-én eltemettük **Trón Árpád** festőművészt. 43 éves volt, Egerben halt meg, éppen a mesterkurzusra jelentkezett. Tavasszal itt, művészeti tanulmányainak helyszínén volt kiállítása. A debreceni Köztemetőben képzőművész és színész barátai is búcsúztatták. A festőpaletta mellett a színpad is vonzotta. Legújabb grafikáit halála előtt nem sokkal osztotta meg a facebook-on.

Trón Árpád eme grafikai összeállításából közlök itt néhány lapot

A „Kakukkfészek” emléke

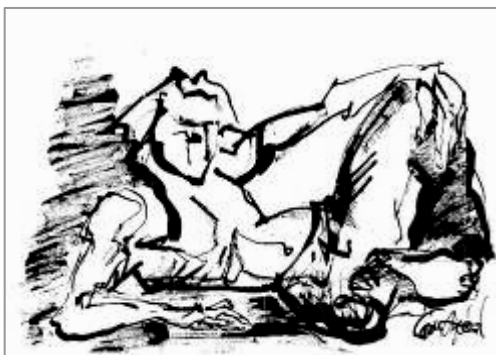
„Árpi játszott nálam a Csokonaiban, a Kakukkfészekben, ő volt az egyik örült a zárt intézetben – írta üzenetében a tragikus hírre Pinczés István. Pinczés volt a Kesey-regény (Száll a kakukk fészkére) Wasserman által készített adaptációjának debreceni rendezője 1992-ben. – Keresztre feszített pozban állt, katatón némán, mozdul-

latlanul, és az előadás közben vagy 5–6 alkalommal, végszóra azt kellett üvölnie: 'Dögöljetek meg!' Ez az emlék jutott hirtelen még eszembe, gondoltam, megosztom veled – hátha elindít egy haikut benned (5 szótag...)"

(2011-07-04)

Kakukk-kalitban
„Dögöljetek meg!” – mondd,
s Fenevad röhög.

Írtam tehát az ösztönzésre valamit, olyan haiku-félét, de nem az igazi. Csak formailag felel meg a követelményeknek. – Brutális. Nincs benne fuvallat, bővílet, s a panaszdal szitok, a halállal szembeni ironia (a tiltakozással vegyes elfogadás egyik formája) nem jön át, az örület is csak többszörösen áttett formában jelentkezik konktust erőszakolva a sorokhoz.

Trón Árpád utolsó grafikáiból

Átírnám inkább ezt a „Dögöljetek meg!” öt szótagot. Ha lehet. S persze, hogy lehet, sőt, szükséges is. Láttam annak idején az előadást. A kritika nem volt udvarias a produkcióval, de a kritika bizonyára tévedett, mert bennem megmaradt az előadás atmoszférája.

Láttam a filmet is (Milos Forman), de én inkább emlékszem (s inkább zsigereimben) a színpadra, mint a filmre.

1.

Kereszt alakú
szabadsághiány.
Megváltás nincs. Te sem vagy.

2.

Elhallgatások
a vérben, s kitör mohón
a vágy: a szégyen.

S az új értelmezések egyúttal haiku-formát is bontottak. Az elsőben az 5-7-5-ös sorosztás 5-5-7-esre változott. A másodikban pedig felbukkant egy rím, amely idegen a haikutól, igaz, csak belső rímről van szó. Amúgy nem baj, ha egy szótaggal több vagy kevesebb. Fontosabb ennél a pillanat ereje.

(2011-07-08)

Júliusi hold
Vetkőzik. Ezüst ölet
hajnal takarja.

(2011-07-09)

Meztelen talppal
kavicspikkelyeken lépsz:
az idő bőrén.

(2011-07-11)

Mesék várait
pásztázza lovak szeme.
Rózsavágy nyerít.

Trón Árpád grafikája

(2011-07-12)

Mi a villámlás?
Isten fényképezi le
így a világot?

**A nagy hőség után kitört a nagy vihar.
Dörgött és villámlott megállás nélkül.
Nagyobbik lányunk, hozzánk bújva a
hangos villámfény elől, ezt kérdezte:
„Az Isten így fényképezi le a dolgokat?”**

Közben új nap virradt. S ha főntebb már mentegettem a „szótagtévesztést”, bemutatom ennek egy újabb példáját. E sorok írásának idején már 12 órája fön van a hálón, de senkit nem sikerült vele megszólítanom.

(2011-07-13)

Kazlak a réten,
s mennyi szöcskeszökkenésnyi
nyár a szemedben!

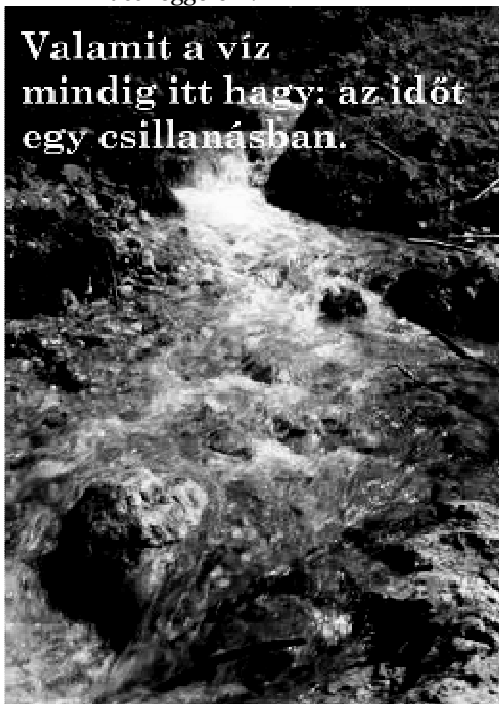
Világhálós haiku-üzenet, dátum nélkül,
Gonda Zoltán grafikájához

Ég alját léped:
fa lombja vág, a domb, a füst.

Ezüst reggelem.

**Valamit a víz
mindig itt hagy: az időt
egy csillanásban.**

**HAIGÁK ÉS HAIBUNOK
GERGELY ÁTILIA FOTÓIHOZ**

Hegyi patakkal szemben baktatok, talán eljutok a forrásig. De fontosabb, hogy fölfelé megyek, ekképp keresem a mélyet. Habzik a pillanatra a fényben, megállok, a tekintet is csobog a köveken.

*Valamit a víz
mindig itt hagy: az időt
egy csillanásban.*

Már majdnem fönn vagyok. Már csak a fölém boruló sűrű lomb és a félelem választ el az égtől. Ablak ez a mindenségre. Az ablakon túl az ismeretlen, s én maradnék itt, mit ismerek. A szoba biztonsága legyőzné a végtelent?

*Innen az eget
látom, az országodat,
hol fényt legelsz.*

**Innen az eget
látom, az országodat,
hol fényt legelsz.**

Még gyerek voltam, mikor utoljára beléptem a kertbe. Akkor még virágok közt hemperegtem, s arra gondoltam, hogy ha szerelmesek leszünk, ebben a kapuban csókoljuk meg egymást. Hogy kinyitod nekem a kapudat, és beengedsz a virágaid közé. És most?

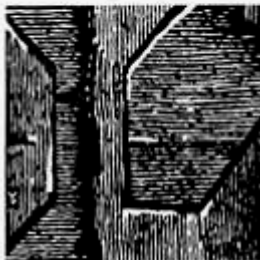
*Benőtte kertünk
a feledés. A gyom közt
kis álmunk vacog.*

Soha nem mertem a szembenézni a halállal. Pedig gyakorta emlegetem. Mert félek. – Tudom, mosolyogni kellene az elégedettséget, hogy sikerült megtenni mindent, mit tudtam. Hogy adósságot nem hagyok, s olyan tiszta vagyok, mint egy gyermek. Mert ebben a tisztaságban:

*A halál torkán
akad mindig egy mosoly,
ha tükör néz rá.*

A GADE KÖNYVHETI EXLIBRIS EI A NYOMDAŰNNEPEZ

KÖNYVHETI EXLIBRISEK (július 15.)

Lassan két hete, hogy lezárultak az idei könyvhét debreceni eseményei, de csak mostanra sikerült beszereznem – Varga József fotográfus barátunk a reprodukciókat is elkészítette – az ide kapcsolódó teljes exlibris-sorozatot. Sajnos, könyvet nem sikerült vásárolnom, melynek okait nem magyarázom, meg kellett elégednem olyan szellemi csemegékkel, melyeket ajándékba kaptam...

A debreceni könyvünnepi események között a legtöbb érdeklődőt vonzó akció ezúttal is az Alföldi Nyomda standja körül zajlott. Természetesen kaphatók voltak a nyomda kiadásában megjelent könyvek és albumok, de a muzeális értékű présen lehúzott alkalmi kisgrafikai nyomtatványok sajátosan – s immár hagyományosan – személyessé tették a kapcsolatot az olvasó, a történelem, a város kulturális tradíciói, illetve a kortárs képzőművészet között. A debreceni Grafikuművészek Ajtói Dürer Egyesülete 2008 óta negyedik alkalommal készített tematikus kisgrafikai sorozatot, melynek lapjait a szerzők naponként felváltva dedikálták – s azokat ajándékként vihették magukkal a könyvbarátok.

A linómetszetek közt a korábbi években szerepeltek klasszikus exlibrisek, de vegyes lapok is, épületábrázolások szakrális és erotikus tematikára készült művek. Az idén természetesen tűnt, hogy a 450 éves Alföldi Nyomda ünnepével kapcsolódjék össze a múlt évben 10 éves egyesület kisgrafikai programja. A Kőlcsey Központban a nyomdaalapításra emlékező májusi ünnepségsorozat egyik kiállításán – melyen a nyomdában is munkát vállalt debreceni képzőművészek alkotásaiból válogattak – már fölfigyelhettünk arra az izgalmas sorozatra, amelyen a nagyméretű iniciális kompozíciókat összeolvasva kaptuk meg az Alföldi Nyomda nevet. Ez a mostani könyvheti exlibris-sorozat erre az ötletre épült.

Az **A** és **F** betűk szerzője Szilágyi Imre; a másik **A** betű (a záró), az **L** és **Ny** betűkép alkotója Burai István; a **D** Bogdándy György, a második **D** Durucskó Zsolt, az **I** Gonda Zoltán, az **L** és **O** betűk Vincze László, az **M** Tamus István, az **Ö** pedig László János munkája.

KESERŰ BÖLCSESSÉGEK (július 18.)

Szívesen lapozom a *BBC History* történelmi magazint, annak magyar nyelvű indulása óta. A júliusi kiadásban egyebek mellett Mark Twain-ről találtam egy összeállítást. A(z amerikai) civilizáció-kritikájáról is hírhedt, szókimondó író egyik alkalommal a következőket jelentette ki, az ember „bacilus”-voltára is utalva: „Az Isten azért teremtette meg az embert, mert csalódott a majomban.”

Az internetes és a graffiti-folklór jelenségeiről olvastam egy tanulmányt a kolozsvári *Korunk* folyóirat (még) februári számában. Bucs Bernadett *Street art, kommunikáció és Szeged* című dolgozatának szövegmellékleteit időről-időre előveszem, ha fel szeretnék üdülni kicsit. A köztéri firkákról készült képek fölkerültek az internetre is, a valós és konkrét lokális térből így az „alkotások” áthelyeződtek a virtuális térbe, megszüntetve a kommunikáció adott térhez és időhöz kötöttségét.

A „keserű bölcsességek” között most ezekből idézek, olykor csak részleteket.

„*Legyél piacképes, tanulj te is az IMF-nél! VÁLSÁGKOMMUNIKÁTOR tanfolyam.*”

„*IDŐ VÉTEL-ELADÁS*

Belefut a pénzbe, de nincs semmi ideje? Ráér, de éhen hal? Mi tudjuk a megoldást. Szálljon be az időkereskedelembé még ma!

Megveheti mások idejét, így akár több száz órája is lehet egy nap. 1 óra most csak 200 Ft! Egy napnál nagyobb vásárlások esetén hatalmas kedvezmények.

Megunt, felesleges óráit kedvező áron felvásároljuk.

Mióta időt vásárolok magamnak, teljesen megváltozott az életem. Az egyik nap még a gyerekeket is láttam, vagyis valószínűleg őt. Csak ajánlani tudom. Én már csak ezért élek.

Nagy Ilona. Sikeres manager.”

„*EGYÜK MEG A POLITIKUSOKAT!*”

„*A LOTTÓ JÖVŐ HETI NYERŐSZÁMAI A KÖVETKEZŐK:*

3, 15, 49, 61, 87”

„*Üzletünkbe új, pakisztáni exportból visszamaradt UNISZEX MELLTARTÓK és JÉZUSOS HARISNYÁK ÉRKEZTEK.*”

„*TALÁLTAM EGY RÉSZEG HÓDOT. VALAKI ELVIHETNÉ.*”

LAPSZEMLE – KISGRAFIKA (július 19.)

Két szomorú veszteségről számol be a Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület negyedéves folyóiratának 2011/2. száma, melyet ma találtam meg a postaládámban, és frissen átlapozva az ez alkalommal is olvasmányos és grafikai anyagában gazdag lapot, azonnal ajánlom is.

100. éves korában elhunyt Kopasz Márta festő- és grafikusművész. 99. születésnapját a múlt év végén még 99. festményeiből, képgrafikáiból és exlibrisekből válogatott munka kiállításával köszöntötték.

Áprilisban hunyt el, 78 éves korában Király Zoltán költő és műfordító, aki 1985 óta volt az egyesület tagja (2001–04 közt a lap főszerkesztője). Halálára Szokolozay Lajos írt emlékező sorokat *Az élő mosoly* címmel.

Az aktuális számban olvassuk az elmúlt 5 évről szóló titkári beszámolót; folytatja az előző lapszámban indult sorozatát V. Tóth Kornélia – *Beszédes exlibrisek: a kultúra nemzetközi hírnökei* –, benne a Minajev-gyűjteményben szereplő Fery Antal, Drahos István, Stettner Béla, Bordás Ferenc, Menyhárt József, Nagy László Lázár, Tempinszky István, Takács Dezső, Diskay Lenke műveinek és rövid életrajzainak bemutatásával. Az OSZK tudományos munkatársa április 1-jén nyitotta meg az *Irodalmi kalandozások az ex librisek világában* című, a KBK archívumából válogatott kiállítást a Szabó Ervin Könyvtár Békásmegyeri Könyvtárában – a folyóirat közli a megnyitó szövegének szerkesztett változatát is.

Lenkey István a KBK szegedi csoportja által májusban rendezett országos kisgrafikai találkozó Kass Galériában és a Somogyi Könyvtárban kiállított anyagairól számol be (*A grafika gyöngyszemei – a XX. század áttekintése*).

Sólyom Sándor (jobbra)
és Vincze László (lent)
Király Zoltánnak címzett exlibrisei
(linómetszetek)

A *Hírek* rovatban dr. Soós Imre közönteéséről olvasunk újabb beszámolót, s Ürmös Péter méltatja a Soós-gyűjteményből rendezett kiállítást, elismervé, hogy az „ötvenöt kisgrafika nyolc tablóra rendezve egy kisebb Van Gogh monográfia képanyagának is megfelelő, hiszen önarcképeitől kezdve a festményeinek adaptációjáig majd minden, rá jellemző motívum fellelhető a nyomaton”. Ugyanitt Arató Antal Kass János emlékkiállításáról ad hírt, melyet a budapesti Aranytíz Kultúrház Dési Galériájában Ibos Éva művészettörténész ajánlott az érdeklődők figyelmébe.

A *Lapszemle* rovat több mint egy tucat nemzetközi kisgrafikai kiadványt szemlél – Finnországtól és Dániától, Belgiumon, Szlovénián, Csehországon, Németországon keresztül Japánig –, s immár sokadik alkalommal vesszük örömmel, hogy a *Néző • Pontról* sem feledkezik meg a szerkesztő, Bánki (Fery) Vera. A *Könyvespolc* rovatban Arató Antal ír a Rózsa László szerkesztésében még a múlt év tavaszán megjelent, debreceni művészek erotikus grafikáit közreadó albumról.

100 ÉVES A DEBRECENI EGYETEM – KISGRAFIKAI PÁLYÁZAT

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Baráti Köre kisgrafikai pályázatot hirdet „**100 éves a Debreceni Egyetem**” címmel.

E témában a hagyományos eljárásokkal készült, maximum 13x13 cm méretű grafikák nyújthatók be, melyek a tudomány szimbólumait és/vagy Debrecen jellegzetes egyetemi épületeit mutatják be. (Egyedi rajzok, xerox másolatok vagy digitális eljárással készült munkák kizárva.)

Egy művész legfeljebb **3** alkotással pályázhat. Minden beadott pályázatban **5** nyomat és a dúc vagy nyomólemezzel is elküldendő. (A dúcokat, illetve lemezeket biztosított vagy térít-vevényes ajánlott küldeményben kéri elküldeni a szervezők, ám azokat – a kiállítás végeztével – kérésre visszaküldik a szerzőknek.) A beküldött nyomatok a kiíró intézmény tulajdonában maradnak, azokat felhasználhatja kiadványaiban, illetve más kiállításokon is bemutathatja.

A pályázat határideje:

2011. október 31.

Cím: Kossuth Lajos Tudományegyetem Baráti Köre, 4010 Debrecen, Pf. 79.

(További információ kérhető dr. Lenkey Béla elnöktől a megadott címen vagy a kltebk@citromail.hu e-mail címen, illetve a 30/6248903-as telefonon.)

A pályamunkákat **2012 januárjában** a debreceni Egyetem Élettudományi Galériájában mutatják be az ünnepi kiállításon, ahol az első három helyezettet díjaznak.

Ex musicis Szász Mara
Olexa József rézkarca

**(S MÉG MINDIG AZ EXLIBRISEK:
OLEXA JÓZSEF KÖNYVJEGYEI)**

Összeállott tehát a kép: a néhány lappal fentebb bemutatott Szászné Mara által levelében említett „100. évfordulós kiállítás”, melyet

Lenkey Béla rendez, nem más, mint a *Kisgrafika* című folyóiratban talált, itt közölt pályázati felhívásban megfogalmazott alkalom.

S időközben újabb exlibrisekre bukkantam az interneten – hála Istennek, több virtuális felülete van a műfajnak és mozgalomnak! –, közte a Szász Sándornénak címzetekkel. Kommentálta is a KBK 50. évfordulójára készített, neki ajánlott Olexa József-rézkarcot, de további két ilyet találtam a művésztől.

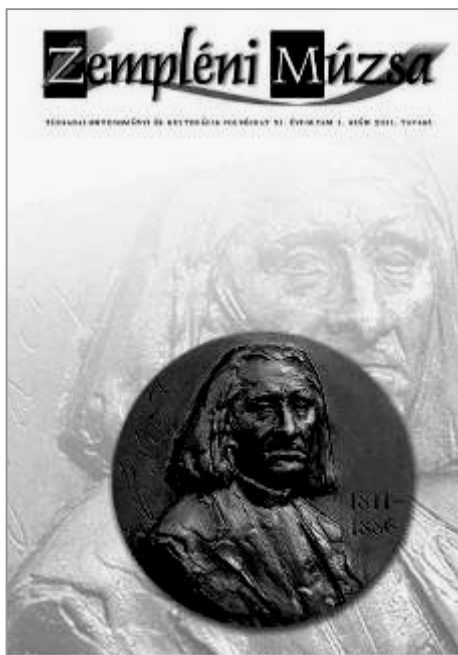
Az egyik a már fent magyarázott tintatartó- és tollmotívumot alkalmazza, csak más képi kontextusban, a harmadik könyvjegy pedig tulajdonképpen kottajegy – az *ex musicis* lapokból való.

Olexa József rézkarcai

*Ex libris Dr. Baráth Éva
(lent)*

Ex libris Palásthy Lajos

LISZT FERENC
AZ ÉREMMŰVÉSZETBEN
– ÉS A ZEMPLÉNI MÚZSÁBAN

A Sárospatakon megjelenő társadalomtudományi és kulturális folyóirat 2011/tavaszi számát mintegy 20 Liszt Ferenc-érem illusztrálja. Az emlékévként alkalmából kapcsolódik ehhez Soltész Márton tanulmánya *Liszt Ferenc és a mitológia találkozása az éremművészetben* címmel. A bemutatott művek közül tizenegy éremkép reprezentálja a „Liszt-misztikát”, az antik mitológiából kölcsönözve a motívumokat.

„Liszt géniusszá nemesülése, egyéniségének szimbólummá válása, s egész életpályájának orfeikus-odüsszeikus, helyenként krisztikus allegorizése vélhetően két dologra vezethető vissza – írja Soltész Márton, Soltész Ferenc Gábor numizmatikus több mintegy negyvedfélszáz tételű Liszt-kollekciója tanulságait megfogalmazva. – Az egyik

személyes sorsa, amely életművében is kifejezésre jut, az a tény tehát, hogy (...) 'személyisége csaknem érdekesebb, mint műve'. A másik a visszatérés örök motívuma, amely a kezdetektől fogva átítatja az egyes mitológiák, vallások és irodalmak – s így a legkülönbözőbb kultúrák – képzetköreit.”

A kiválasztott műcsokorban a „géniusz” fogalomkörével jellemezhető ábrázolások között öt munkát mutat be, a mitologikus Liszt-ábrázolások második nagy csoportjába tartozó múza-képzetek három érmen jelenek meg; és a kultuszteremtő félisten, Orpheus alakja köré további három alkotás rendeződik. A tanulmányíró megállapítja:

„Az irodalom Liszt-titka és a Liszt-érmekek itt bemutatott csoportjának mitologizmusa oly módon fonódott össze, hogy egymás hagyománykészletére kölcsönösen utalva két (irodalmi és zenei) jelentéssík alkalmazásával egy harmadikat hoztak létre. Így emeltek el Liszt Ferenc biográfiai-civil és alkotóművészi személyét egyaránt a magyar történelmi kultúra talajáról – személyét szimbólummá, életét allegóriává nemesítve, s tették azt a nagybetűs művészet immanens elemévé, toposszá lett figuráját pedig (a vadállatoknak éneklő) Orpheus, (a madaraknak muzsikáló, farkas szelídítő) Szent Ferenc, (az oroszán szelídítő) Dániel próféta, valamint Odüsszeusz és Krisztus alakjához hasonlatossá. Liszt világban-való-léte tehát már csak művészetben-való-létként érhető tetten (...); személye pedig nemcsak önsorsának, de a kultúra többi sorsképviselőjéhez – a világirodalom örök karaktereihez – hasonlóan a kultúrafogyasztók lét-kulcsává lett. Hiszen a teljes és szép, vagy a feszült és tragikus végződésű életpálya egyaránt tanulságos és szórakoztató az olvasó, a néző, a hallgató számára”.

PERCEL PAPP IBOLYA:
MAGAMNAK MEGSZÜLETNI
 (Accordia Kiadó, Budapest, 2011)

A szerzőt (még Papp Ibolyaként) ismertem meg, a *Tücsökopera* című groteszk lírai nagykompozíciójára figyeltem föl egy antológiában. Vártam a verseit, de a 2008. évi könyvhéten prózai művel jelentkezett: *A Teremtő és a többmilliárd monodráma* izgalmas és szellemes, szinte látomásos egzisztencialista önértelmezési kísérlet volt.

Noha már ott is középponti kérdés lett: miként érinthetjük (érthetjük) meg a szavakkal elmondhatatlan lényeket, s addig reménykedni sem tudunk, míg magát a reményt meg nem találjuk, a lírához fordult ismét (az időközben a Perczel előnevet fölvet) Papp Ibolya, ami szüntelen kísérlet a szavakkal elmondhatatlan megfogalmazására, s a költészet, végső soron, maga lenne a remény.

De mégsem. – Másokat nem tudunk megváltani, s hogy magunkat meg tudjuk-e (vagy meg tudjuk-e, hogy kik vagyunk), az egyre érettebbé (tapasztaltabbá) váló lírai én számára mind többször lesz visszatérő dilemma. Alanyi költészetnek itt nem sok keresnivalója lehet, a közéleti költőszerseptől messze tartja magát a szerző (legföljebb allegorikus utalásokat kereshetünk), marad az Istennel és Emberrel vívódó, gyakorta önmagával hadakozó Én identitáskonstrukciója, ekképp a költészetben is a prózai beszédmódokhoz fordul, nem egyszer az oratorikus kompozíció moduljait töltve föl a boldogságkereső öniróniájának áramlásával.

Helyet kapott a kötetben a 2006 őszén született *Tücsökopera*, lírai kisoratóriumként értelmezhető az *Álom* című vers is, Narrátorral és Hangokkal, sőt, a bensőséges vallomást (önmegvallást-önvállalást) rejtő *Saját imák*, de a szerepekre oszthatóságot kínál, legújabb versek egyike, a *Létigék* is. Ennek utolsó sorából emelte ki Perczel Papp Ibolya a kötet utolsó cikluscímét: *Ott kezdődik a végtelen*.

Sajátos világgépet tükröz e cím: határokat tagad, az isteni és emberi, természeti és természetfölötti, tárgyi, szellemi, lelki s minden más létezését nem szegmentált dimenziókban, hanem folyamatként értelmez, mégis arra kényszerül, hogy kijelöljön egy pontot, amelyhez képest értelmet tud adni önnön létének, el tudja helyezni magát, ha úgy tetszik, az ideák világában. Egyszerre ironikus és expresszív, vallomásos és filozofikus Perczel Papp Ibolya költészete, az őszinteség nyersége és a társvagy sugárzó erotikája csap össze benne, a kamaszcsapongásokat folyton fegyelmeznie kell az érett asszonynak, s kettőjük vitatkozásából gyönyörű-meghökkenítő költői képek születnek a megszólító elbeszélőmódban („idehiányozod magad / történéseink szilárd máza köré”; „Szeretem majd, / ahogy az én / tenyerembe is / belesimul a tavasz. / Szabályok alóli / kivétel, ahogy / a tekinteted / eloszlatja / a mellkasom fölött / a semmit”).

Magamnak megszületni – nem az öncélúságot, hanem a társméltóságot üzeni.

KORUNK – 2011/június (Kolozsvár)

„A kortárs zenetörténet sokszoros fordulatai, a zene halálát emlegető jóslatok, valamint a zene előállítását és használatát alapjaiban befolyásoló digitális technológiák a kortárs zenével mint korproblémával és a zenéhez való személyes viszonyunk kérdéseivel szembesítenek. Zene maradt-e korunkban a zene? Hogyan van jelen mindennapi életünkben a kortárs zene, és melyik az a kortárs zene, amelyik egyáltalán jelen van?” – A Kolozsváron szerkesztett *Korunk* júniusi száma a zenei kultúra átalakulásait ilyen s hasonló kérdések által követi nyomon: Liszt Ferenc utóromatikájától és impresszionista előhangjaitól, a filmzenén keresztül, a gyermekeknek szóló kortárs zenéig.

MAGÁNBIRODALOM – A *Littera Nova* és az *Accordia 2010-es irodalmi antológiája*

Verseket, prózai írásokat, aforizmákat, gyermekeknek szóló műveket ad közre a rendszerint karácsonyi ajándék gyanánt megjelenő antológia 2010. évi kötete, ezúttal 26 szerző műveivel. Nem egy alkotó számára az írás valamilyen más (gyakorta képzőművészeti) alkotótévékenység kiegészítője; de szerepel az írók-költők között református lelkész, tanár, zongorista és orvos, valamint olyan ember is, aki nem árulja el eredeti foglalkozását, csak azt, hogy „mellékletesen” ír; másíuk leginkább férjnek és apának tartja magát. Mindenképpen egy (sok) „magánbirodalom” kapuin léphetünk be az antológiát lapozgatva, s belépés után kiderül: a magánbirodalom mégsem magánbirodalom. Noha az írás személyes ügy, az érdek már közös.

DUDÁS SÁNDOR: FELNŐTTNAPOK

A verseskötet szerzői kiadásban jelent meg a múlt év végén – Dudás erotikus grafikai illusztrációival –, s azt az „*Ostoros villám*” című Holló László verspályázati antológia bemutatóján kaptam meg. Dudásnak nyolc önálló könyve van, és hallássérült sorstársai antológiáiban szintén megjelent. A több mint 80 nem is rövid – illetve az egy címen futó *Költőarcképek* 35 négysorosa – hatvan oldalra van sűrítve, a hangyabetűs szűfolság pedig nem tesz jót a versek élvezetének. Dudás Sándor rövid versei azonban nem ezért tetszenek jobban: a hangulatjáték, a sejtetés jobbára itt érvényesül – a többi versben lírai érzékenységét elnyomja az epikus magyarázkodás...

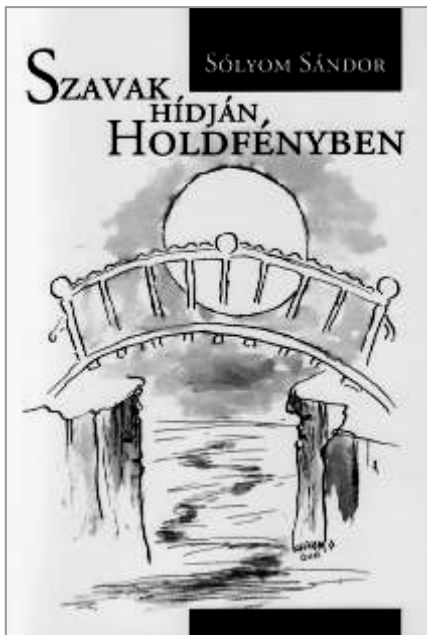

SÓLYOM SÁNDOR:

SZAVAK HÍDJÁN HOLDFÉNYBEN
(Keszthely, 2011 – Könyvműhely)

A bárándi születésű, egykori debreceni református kollégiumi diák, keszthelyi ügyvéd, Sólyom Sándor alkotásairól már több alkalommal írtam a folyóiratban – exlibriseit önállóan és kálvinista tematikus csokorban is bemutattam. A versíró Sólyom szintén jelentkezett a hasábkon, több haiku-füzérét adtam közre – lírai párbeszédet folytattunk a *Válaszversek* rovatban. Rendszeresen készítek műfordításokat, töretlenül ír – vallja, hogy vagonát magában hordozza: „az emberséget, a szépség vágyát” –; most régebb óta érlelt önálló kötettel jelentkezett. *Szavak hídján Holdfényben*, ezzel is a költészetbe vetett hitét üzenve, a tünékeny hangulatot, a japán haikuk túl- és e-világot összekötő bölcsességét, az álmodást és a fohászt – és az emlékezést.

Ha úgy tetszik, Sólyom Sándor szinte minden verse alkalmi költemény, meghívás az ünnepre, illetve elfogadása az emlékezésekre szóló meghívásoknak. Ekképp lajstrom is a kötet: *Hazaváró útra küldő* – miként az első ciklus címe szólítja az időt. Ajánlott verseiben számba veszi a számára fontos embereket, in memoriam sorozatában megidézi a szellemi gyökereket, az értékadó mintákat. Az Alföld és Erdély, a társ és a szerető, a szülők és az unokák, a Példabeszédek és Pilinszky, Veres Péter, Ady Endre, Berda József, József Attila, Radnóti Miklós, Tamási Áron – „*Az én kis Pantheonom*” (mint újabb cikluscím) – vezetik meszesedő kezét és tisztuló lelkét a költőnek. Kitépett noteszlapjaiból Szabó Lőrinc nosztalgia is szól, noha legjobb verseit nem az emlékezések adják, és nem a megszólítások, hanem azok a hangulatok, amikor éppen nem gondol semmire a költő.

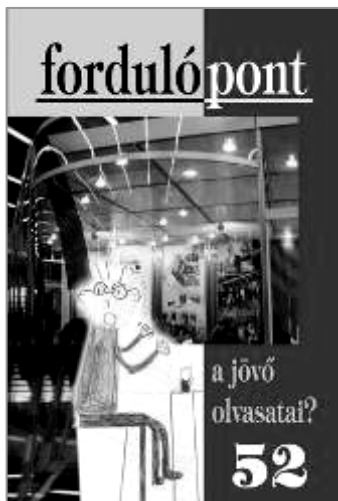
SZÓKIMONDÓ – 2011/július–augusztus

Vida Lajos elkészítte a hajdúszoboszlói kulturális folyóirat szerkesztésétől, s Papp András, ki már évek óta meghatározó tollú szerzője a lapnak, ezzel az összevont nyári számmal köszöntötte az Olvasót. A másfél évtized s az elődök által teremtett értékek megőrzését ő is fontosnak tartja, s hogy gondos gazdája tud lenni a lapnak, azt nem a szépírói múltjából vezeti le, hanem az időközben megszűnt Debreceni Disputa irodalmi szerkesztőjeként felhalmozott tapasztalatokra hagyatkozva. Nem kevésbé Hajdúszoboszló kulturális értékeire, melyek további gyarapodását a folyóirat is elősegíti.

Egyelőre némi tipográfiai változást figyelhetünk meg (valóban esztétikusabb, vizuálisan letisztultabb a kinézet), s a dupla szám alkalmat teremt arra, hogy több jelentős írás is mélyebben merítsen a helyi értékekből, fölmutatva bennük a fürdővároson túlmutató szellemi perspektívákat is (például Tóth-Máthé Miklós, Bényei József, Erdei Sándor, Sarusi Mihály, Nyakas Miklós nevét említhetjük itt).

Az újabb nyárköszöntővel, egy esztendő múlva, mikor az új szerkesztői koncepció már eredményeiben is megmutatkozik, vállalkozhatunk egy hosszabb értékelésre.

FORDULÓPONT – a jövő olvasata?

(13. évfolyam, 2011/2. – 52. kötet)

„Ahány ember, annyi olvasat” – írja Szávai Ilona főszerkesztő a beköszöntőben. Az olvasástól függ az olvasatok minősége, közvetít a valóság és értelmezése között. „Meg kell tanulni tehát: olvasni! Olvasás nélkül hiába vagy benne a világban, hiszen – így – a világnak nincs számodra olvasata.” Új számában esélyeket vizsgál a lap, reményeket kelt a hitben, hogy a legfontosabb kérdések megfogalmazásával és a válasz-kísérletekben felsejlő jövő-olvasatokkal a jelen valósága is alakítható. – Fűzfa Balázs az irodalomtalan tanítás kritikáját adja, Fenyő D. György a fiatalok olvasási szokásait vizsgálja, kapunk egy kortárs gyermekirodalmi projektet, gondolatokat a periodikákról és segédkönyvekről vagy a lektúr „problémáiról”.

GAÁL BOTOND: KÁLVIN ÉBRESZTÉSE

Hatvani István Teológiai Kutatóközpont – Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2010

Második, bővített kiadását vesszük kézbe a debreceni teológiaprofesszor *Kálvin ébresztése* című kötetének (az első kiadást a Szegedi Kálvinista Kör gondozta), mely alcímében is jelzi, hogy nem mást vizsgál, mint „a reformátor teológiai örökségét az egyetemes tudományművelés nézőpontjából”.

A könyv egy nagyobb fejezetét (*Kálvini vonások a magyarok lelki arcán*) már az első kiadás után hosszabban ismertettük (*Gaál Botond a „kálvini szellem”-ről*. Néző • Pont, 2009/november–december, 29. kötet, 819–824. oldal), most alkalmunk nyílik tolmácsolni a professzor tanítványainak „Kálvin születésének 500. évfordulóján örökségül hagyott” könyv többi fejezetének tételeit is.

Gaál Botond, a címet magyarázva, elmondja: „Kálvin ébresztése” úgy is értelmezhető, hogy Kálvin minket is fölébreszt, igazságra ébreszt, „ugyanakkor mi is ébreszthetünk másokat az ő időszerűségével”. S az ébredés-ébredtés közben, ha belegondo-

lunk, hogy miért szolgál Kálvin évszázadok óta „vitaanyagként”, ilyen, az utókor által jogosan föltett kérdésekkel találkozunk:

„Talán valami zseniális gondolkodó volt ő? Vagy egy nagy egyházi író lássunk benne? Netán egy forradalmárt? Esetleg egy kivételes képességű látnokot? Vagy csupán egy igazi puritánt?” Mindegyik kérdésre lehet igennel válaszolni, miközben Kálvin számára csak az volt a fontos, hogy „Isten ígését tisztán értse és magyarázza az egyház”.

A *Kálvin mint az egyházi tanok reformátora* című nyitó fejezet a megigazulás tanára, a sákramentumok és a predestináció kérdésre irányítja a figyelmet, valamint a *Sola Scriptura* elvére, amellyel a következő fejezet foglalkozik, azt vizsgálva, hogy a teológia fegyelmezett művelésében miként tette Kálvin újból zsinórmértékké a Szentírást. Hogy mi az alapja a református egyházkormányzásnak, hogyan kezdődött annak demokratizálódása, a *Helyes-e Kálvin tanítása a presbiteri egyházkormányzásról a Szentírás*

mércéjével mérve? című fejezetből ismerjük meg. S nemcsak a klasszikus teológiai kérdéskörökben illetékesek a kötet tanulmányai, de az európai s a magyar tudományos gondolkodás és tudományművelés eredményeit is alkalmazza a szerző – például *A keresztség a tudományos teológiai gondolkodás mérlegén*, illetve *A kálvini úrvacsoratan elemzése a modern térfogalom segítségével* című írásokban.

Szükséges megjegyezni, hogy Gaál Botond könyve, noha sajátos teológiai monográfiaként olvasható, tematikus tanulmánykötet, melynek egyes írásait korábban már magyar és angol nyelvű kiadványok is publikálták, ám e kötetben látott először napvilágot a két sákramentumról szóló fejezet és a természettudományokkal kapcsolatos részek (*Kálvin és az európai természettudományos gondolkodás; Az ember genetikai meghatározottsága és az eleve elrendelés*), valamint a záró tanulmány (*Kálvin élete és szellemi öröksége*). Gaál Botond azonban kiemeli bevezetésében: noha egyes tanulmányok már megjelentek, mind a tíz fejezetre érvényes, hogy ezek képviselik a legteljesebb változatot – az első kiadáshoz képest is.

A *Kálvin ébresztése* tanulmányai, Kálvin időszerűségének jegyében, aktívan kapcsolódnak be a teológiai vitákba. A kálvini nyitott rendszerű gondolkodás jelentősége pedig ma is érvényes: Az egyháznak szüntelenül reformációra van szüksége – avagy az ismert latin mondással: „*Ecclesia semper reformari debet!*”

ARCVONALAK – TÜKÖRBEN

Vázlat Holló László önarcképeihez

Holló László grafikai önarcképvázlata (lavírozott tus, 1932)

„*Totál:* Holló László önarcképet fest. *Second:* (nagylátószögű objektív) Előtérben a paletta, amikor festékkért nyúl, ecsetet tartó keze óriásivá torzul, egy pillanatra betölti a képernyőt *Vario* lassan zár Holló László figyelő arcán: *arcköze*li. *Szuperköze*li: Az ecset sörtéi festéket kevernek a palettán *Köze*li: Holló László összehúzott, figyelő szemmel *Önarckép 1908-ból* lassú áttűnés a második *Önarckép-be*”

Kernács Gabriella televíziós forgatókönyvéből való e részlet, mely a *Művészet* folyóiratban jelent meg. Holló 85. születésnapján egy portréfilmmel tiszteltetett a Magyar Televízió az idős mester előtt. A stáb Debrecenbe utazását egyeztetés előzte meg. A szerkesztőségből érkező, érdeklődő levélre igen hamar megjött a válasz a tócskerti műteremből, jelezve, jöhetnek bármikor:

„*Én nem csinállok egyebet, csak festek.*” – Sokat elárul ez a rövid mondat Hollóról, s benne a „csak” lakonikusan jelzi az élet és a mű teljességét.

„Holló László egy páratlanul érdekes művészettörténeti korszak élő tanúja. Elég csak arra utalni, hogy az 1910-es években járt Matisse festőiskolájába Párizsban, akkor, amikor élt és dolgozott még Rodin, Renoir és Monet. Egy házban bérelt műtermet Modiglianival, személyes ismerőse volt Delaunay-nak. Fontos lenne, hogy ő maga emlékezzen, mondja el mindazt, amit életéből, munkásságából fontosnak érez.

Ami elsősorban megragadott bennünket, az Holló László képeinek szenvedélyes, erőteljes expresszivitása, keserű, sokszor groteszk iróniába hajló tragikum. Legexpresszívebb képeit választanánk ki tehát a filmben való bemutatásra, azokat, amelyeket lehet talán rokonítani Rouault-val, a német expresszionistákkal vagy éppen Grecóval – de amelyekben úgy tudott valami sajátosan magyart alkotni, hogy az európai festészet élvonalára felé is közelített.

Élelművéből lehangyénibbnak érezzük, s a filmben lehangyéniosabbá akarjuk tenni hatalmas, mintegy 180 darabból

álló önarckép-sorozatát, amely a hazai festészetben egyedülálló.”

Holló perspektívája mindig a földön álló ember szemszöge volt. Nem emelkedett fel magasra, az ember fölé, nem bontotta atomjaira a világot, nem vetített egymásra különböző síkokat, nem tárt fel kozmikus nagyságrendű összefüggéseket és mikroszkopikus részleteket. A „kozmosz” és „mikroszkopikus” ennek ellenére jelen volt a művészetében: maga az ember hordozta magában e távlatokat. Egyetlen görnyedő, aszszonyvállú sorsban ott volt a történelmi idők és terek keserősége és kitartása, a vihártól megrémült sárga ló expresszív foltjában, ha látni nem is, de érezni lehetett a szőr remegését s az orrából felszálló párát.

Nem volt próféta (inkább tolsztojánus biblikusságot vallott), a földön álló ember sorsát vállalta konokul és tisztelettel érdemlő következetességgel. A természeti látványból s a természetes perspektívából kiindulva formált szenvedélyektől szaggatott, küzdelmesen összegyúrt egyedi festői világot.

„Amikor először léptünk műtermébe, munka közben találtuk. Önarcképet festett. Egyikét annak a hatalmas, körülbelül száznyolcvan önportréból álló sorozatnak, amely életének főműve. A tizenkilenc éves korában festett első és a most készülő kép között feszül Holló László életének drámája, amely száznyolcvan önarckép vonásaiba írva valamás a festészetéről és az emberről” – így szól a befejező részlet a forgatásról.

Az utolsó önarckép Holló figyelő arcába tűnt át. Aztán bekerült, szinte „belenőtt” a képbe egy tükör kerete, amiből azonnal kiderült, hogy az addig a tükörben látszott. Lassan megjelent Holló feje és válla, majd a festő-állvány, üres vászonnal. A festő felemelte az ecsetet, hogy belekezdjen legújabb önarcképének vázlatába.

Az 1923-as Belvedere kiállítására fölfigyelt Lázár Béla is, az Ernst Múzeum igazgatója. A következő tárlatra együtt válogatták ki a fővárosba szállítandó képeket. Jellemző, hogy Hollónak már ekkor összesen tizenegy(!) önarcképe került a reprezentatív kínálat közé.

*Holló László
1932 végi,
lavírozott tus
és akvarell
színvázlatos
önarckép
tanulmánya*

(S az előző évek műveiből kiemeljük a virágcsendéleteket, a *Pipázó paraszt*, *Disznóölés*, *Krumplivetők*, *Rőzsehor-dók* című képeket, a friss *Szent Antal megkísértését*, a *Szegény Lázár*, *Bűnbánó Magdolna*, *Mennybemenetel* és a Krisztus-képeket, a *Zsuzsanna és a vének* című festményt, a *Bachanáliát*, az egyik *Sámson és Delila* olajképet s egy tanulmányt az *Olympiához*.)

Holló László 1934-es Önarcképe

Külön sorban értékeljük Holló grafikai önpórtreit, melyek nem egyszerűen az önvalomás dokumentumai, hanem (számolatlan változatban) remek párjai festett önarcképeinek. Filozofikus belemerülések az arc és lélek sorsbarázdáiba. Saját arcának és lelkének kutatása ugyanolyan izgalmas folyamat a művész számára, mint Angelus vagy Szent Antal ábrázolása.

Ha van olyan téma vagy műfaj, amely Holló festői-grafikai életművében valóban elválaszthatatlan egymástól, azt az önarcképek világában találjuk meg. –

Festett önpórtrei és grafikai képmásai szervesen egymáshoz tartoznak. Amit festői önarcképeiről elmondhatunk, az jellemzi grafikus önpórtreit is.

Merészen kiugró orr, gyakran lehunyott szemek, a kép bal sarkából behulló fény. Hátra csapott kalap, mely hol zöld, hol vörös, kék vagy sárga – olyan színeket vesz fel, mint az eke nyomán kiforduló rögök. Az arc hol tónusosan gazdag, máskor ellentétes színek síkjából mered vissza ránk. A szemek egyszer szenvednek, amott vakon tátognak a semmibe – s megint másutt: mosolyognak. Önarcképek. Megannyi változat egyetlen motívumra. Holló László kívül és belül. De inkább belül. Megmutatva azt, hogy mi ül ki az arcára a mélyből.

Előbb nemesség, sőt büszkeség áradt Holló ön-arcaiból, akár mint egy spanyol hidalgó nézett vissza ránk, máskor egy faun, néha kényúr, s néha gyámoltalan ember hatását keltette. Egyéniségének számtalan jelmeze van, de egyénisége csak egy.

Úgy tűnik, a művész mintha már az 1930-as évekre megelőlegezte volna a háború utáni önpórtrek világát. A fény és árnyék kontrasztos, férfias, erőteljes és bátor ellentéteire építve, amely ellentétek maradéktalanul érvényesültek a tussal készített önarcképeken is.

Koczogh Ákos megállapítása szerint az önarcképekben volt egy fajta makacs, Don Quijote-i karakter, valami naiv, álmodó tisztaság. A lehetlennel dacoló büszke ember képe néz ránk Holló portréiből még akkor is, ha néha megriadt, szégyenkező, menekülő vagy épp magára maradt életérzést sugall a tekintet. S amikor mosolyog az arc, akkor sem az öröme, sokkal inkább az iróniáé, a finom humoré ez a mosoly.

Rembrandti látás, rembrandti mélység – vélte a művészettörténész. Nagy viaskodás az önarckép. Harc az étellel,

az alkotó harca önmagával: így e képeket csak az egzisztenciális mélységüket átérzve lehet jelentőségükhöz mértén értelmezni. Mert az önarckép – feltételezve a stílusnak, technikának a kifejezés számára különösebb korlátot nem szabó tökéletességét – a legmélyebb önismeretről, annak legőszintébb kifejezéséről tanúskodik.

Az ösztönök feltérképezése és a tudás tökéletesítése itt sem nélkülözheti a sokat emlegetett (és gyakorolt) önkritika jelenlétét. Az önarcképek megerősítik atmoszférateremtő festészetének egy másik fontos jellemzőjét: a feszültség humánumát.

Életképi vázlat önarcképpel (1924)

A nyugtalanság, az emberi kín sokszor groteszkig hatoló kritikája párosult a természetes, őszinte, elfogulatlan humánium iránti olthatatlan vággyal. Ezért kell a munkát is festeni – vélte –, megszólaltatni a mítoszt; így van szükség bibliai, történelmi képre, emberi testre, virágra, gyümölcsre. Az önarcképben benne van minden: a virág, a test, a gyümölcs, a munka és a mítosz.

Amit a színekkel elérni tudott, elérte azt a grafikában – ebben egyöntetűen foglal állást a szakirodalom, s magunk is egyetértünk Koczogh Ákos, Végvári Lajos, Sz. Kürthi Katalin, Tóth Ervin és Bíró Katalin megállapításaival.

Holló grafikai lapjait nemcsak a szerint lehetséges megkülönböztetni, hogy autonóm grafikáról, illetve tanulmánykompozícióról van-e szó – míg hangsúlyozzuk mellette azt is, hogy az úgynevezett mozdulattanulmányokat önálló műveknek tekintjük.

Az alkotásokat a szerint is csoportosíthatjuk, hogy a lapon egy vagy több jelenet látható-e. Ilyetén megközelítésünk újabb különválasztást igényel: az egyazon felületre vázolt jelenetek lehetnek ugyanannak a cselekvéssornak különböző stációi, vagy fölmutathatnak egymástól teljesen eltérő tartalmat és jelentést is.

Holló grafikai önarcképeire szintén érvényes a fenti elv. Léteznek „egyarcos” portrék, s nagyobb számban találunk olyan lapot, melyen az önarckép két vagy több változata látható. Ezek hol nagyságukban, hol színváltozatuk-

ban, hol az arckifejezés árnyalatváltozásában különböznek egymástól. S a sorozatjellegben (egymásutániségben) nem a mellérendelés, hanem az alá- vagy fölrendelő viszony érvényesül – még akkor is, vagy éppen azért, ha az arcok szándékos vagy rejtett kommunikációs kapcsolatot mutatnak.

A művész nem azért készített egymás után több vázlatot magáról, mert az éppen elkészült rajzzal nem lett volna megelégedve. Arról lehet szó inkább, hogy az először készült önarckép „tanulsága” szükségszerűen benne lesz a következő rajzváltozatban.

Holló László 1937-es grafikai tanulmánya – a jobb alsó mezőben saját alakjával

Mert az önarckép a kritikai önmegismerés egyik mővészi eszköze, így minden egyes elkészült önarcképrajz vagy festmény után változik az alkotó önismerete is. A folyamat tehát megszakíthatatlan.

S elkülöníthető az önarcképek grafikai sorozatában egy olyan, az előbbinél kisebb számú csoport is, melynek lapjaiban az önportré mellett valamilyen másik jelenet látható. Még ha különválnak is a mővész a bemutatott szituációtól – ha kinéz a képből –, része ő is a jelenetnek. Az önarckép fölérendeltsége itt abban nyilvánul meg, hogy a szituáció egyrészt a mővész „emlékezeteként” értelmezhető (valamilyen korábbi helyzeti vezető vissza magát, másrészt a mővész látomása (így tehát inkább a képzeletmózzanat érvényesül benne).

A megjelenítés azonban szimultán: az egyidejűségből olyan lehetséges értelmezés is adódhat, miszerint e lapok az alkotónak s művének egymásrautaltságát mutatják meg. Holló festett önarcképei közül számos olyannal találkoznunk, melyen a környezet mellett valamilyen attribútumot is felfedezünk (fát, virágot, hegedűt, kalapot; a háttérben fölsejlı táj vagy égbolt erősíti föl az aktuális lelkiállapotot), a grafikákon viszont nincsenek ilyen kellékek. Az ilyen esetekben tehát a mővész „attribútuma”, tulajdonságainak, képességeinek jelképe a maga mellett bemutatott jelenet.

A grafikák és festmények egyenrangúságáról egymásra utaltságáról beszélt Bíró Katalin is: „A festmények és a grafikai lapok ugyanannak az alkotói habitusnak a megnyilatkozásai, stílusbeli és tematikai összefüggéseik az életmű egységességéről vallanak. Holló festményeit a feszültségektől izzó, gazdag kólorit mellett sajátos kalligráfiajú ecsetjárás és zsiros festékpázmákából építkező formaalakítás jellemezték. Grafikáin is

ugyanaz a mővészi önfeltáró szándékokkal áthatott festői látványértelmezés jelent meg. Mondhatnánk, Holló ugyanúgy bánt a krétával és a tollal, mint az ecsettel, rajzaiban a látvány festői értékeit vetítette papírra. A tónusos megjelenítés, a testek plasztikáját magabiztosan jelző vonalvezetés és érzékeny vonalvastagság mind ezt tanúsították. Mint ahogyan a csoportfűzés ritmikájának, az indultatos gesztusoknak, a testformák torzításának expresszív erejét a kontrasztos fény-árnyék kezeléssel, a nyugtalan, heves vonalritmussal fokozta.”

Holló grafikáinak egy részében a festőiség, a nagyobb forma igénye működött, máskor csak a mozzdulatot kutatta. Az életmű egységét emelte ki Bíró Katalin, s Tóth Ervin úgy fogalmazott, hogy a kezdeti évek érlelő periódusától eltekintve, Holló rajzművészetében változás nem mutatható ki – fokozatosan takarékoskodott a vonalakkal, s egyre érzékenyebben bánt a kontúrokkal és foltokkal –, így grafikája a tevékenységi korszakok szerint sem osztályozható. Önálló hangjára az 1920-as évek közepén talált rá, és saját rajzi stílusát nem módosította a továbbiakban.

Tóth Ervin többször kiemelte: Holló rajzművészetében nincsenek élesen elhatárolható korszakok, ezzel szemben Végvári Lajos több periódusra és két témacsoportra, tanulmányszerűen rajzolt női aktokra és tusrajzokra osztotta grafikáit. Az utóbbi rajzok között gyakori volt a portré, de néha az egészalakos ábrázolás is megjelent.

Holló akkor volt a legvirtuózabb, ha csoportokat vagy alakos kompozíciókat rajzolt. Végvári szerint itt érhető tetten a festői és rajzi komponálás közti különbség is. A festészetben ánalíz során jutott el a szintézisig, a rajzban azonban a friss gondolat rögzítődött – a mővész képzeletében megjelenő vízióként –, és

a látvány elemzéséből bontotta ki a szintézis felé haladó látomást. „A rajzban a vonalvezetés, a sötét foltok elhelyezkedése éppen olyan spontán, szabálytalan és közvetlen, mint a kézírás. Tehát a megjelenítés módja már maga közlés, az alkotásban feszülő tartalom érzékeltetése, magában hordozza a mű teremtésének hőfokát, de egyszersmind a gondolat realizálásának folyamatát.”

Amennyiben elfogadjuk (mint ezt az aktok esetében állítottuk), hogy a meztelenség (az aktábrázolás) a szabadság szimbóluma, az autonómítás, ekképp a szabadságérzés kritikai reflexiójaként, a szabadságlehetőségek szüntelen kutatásaként fogjuk föl az önarcképeket is.

Holló László (nem azonosított szerző fotográfiája)

Éppen ezt a vízióképeséget, illetve a látvány elemzésének szándékát figyelhetjük meg Holló grafikai önarcképeiben. A fenti értékelésből úgy tűnik: Végvári a tanulmányrajzokat és autonóm grafikákat különbözteti meg, az előbbi csoportba az aktokat sorolva. Mi a tanulmányrajzok közé illesztjük a grafikai önarcképeket is, még ha a kettő között távolinak is tűnik a kapcsolat. Ám az akt és önportré látszólagos távoliségében a törvényszerű egymásra utaltság mozzanatát kell értelmeznünk.

BEETHOVEN ÉS REMBRANDT KÖZÖTT – A DEBRECENI „SZABADSÁGHÍNYBAN”.
A NAPLÓJEGYZETEK TANULSÁGAI.

„Mostantól kezdve érzem igazán azt, hogy miért volt úgy, ahogy volt azelőtt (értve ez alatt eddigi összes munkálkodásomat). S mostantól érzem, hogy így kellett sorban, minden egyes darabomnak létrejönnie s nem másképp. Úgy-hogy ezeknek, illetve azoknak a dolgaimnak, amiket itt magam előtt látok, így kellett, ilyen módon és formán kel-

lett létrejönniök, megszület-niök (legeslegtöbbször kínos vajúadások között), hogy most érzem bennük létjogosultságukat ahhoz a nagy feladathoz, amely rám vár, s amely előttem most megjelenik látomásokban oly tisztán, világosan és érthetően, mint még idáig soha. S úgy érzem, most következnek az igazi munka. Ezután szülehetnek nemcsak bennem, hanem testet öltve is a képeimben az eddig előttem elérhetetlennek látszó vízióim, álmaim.”

Holló László 42 évesen, 1929. június 4-én kezdett bele a naplója írásába, szükségét látva a számvetésnek.

„A nagy koncepciójú dolgaim csak most következhetnek igazán. Míg eddig csak küszködésnek mondhatok minden eddigi próbálkozásomat. Csak ez után jöhet az igazi munka, mikor az ember ilyen tisztán lát (és persze maga mögött van az a jó pár évtizedes, vérrel izzadt, verejtékes munka). Isten, ha megsegít, erőt, egészséget ad (aminek bizony nem nagyon örvendhettem 1918–1924-ig, 1914–17-ig pedig mint katona, s később mint segédszolgálatos felmentett tanár loptam a drága időm), nagy dolgokat leszek képes létrehozni. Annak az energiának, ami belém szorult, nem szabad nyom nélkül elpusztulnia.

Azt a tíz évet (1914–24-ig) bizony nem lehet számításon kívül hagyni, amivel nemcsak az életem, de a munkásságom is megrövidült. Annak az energiának, ami belém szorult, hogy azt az elveszett tíz évet pótoljam, s amire oly nagy szükségem volt, nem szabad nyom nélkül elpusztulnia.

(...) Egy belső kényszer úz mostanában majdnem minden munkámnál (eddig is, csak nem volt ilyen világos előttem, de nem olyan könnyen ment, kötött az anyag, a festék és a tudásom hézagossága-hiányossága), s ha jól ment a munka, az az érzésem volt: ennek a

kényszernek engedtem. Ezért nem félek többé!!! Tehát nem spekuláció, hanem belső tűz éget, mit a munkámban fojtok el. Mindig tovább-tovább, s ennek, úgy érzem, sohasem lesz vége, míg az eszem tudom, s míg a karom emelni bír. Sohasem jóllakni – mindig éhesnek lenni – sohasem megelegedni, tovább – mindig tovább! (De mindig közeledni a cél felé, a tökéletesség felé!)”

S mit kér vajon a tökély lehetősége?

„Tegnap újból olvastam Beethoven életrajzát. Eszembe jutott, hogy mennyivel könnyebb lehet zeneileg kifejezni magát az embernek, bár nagyot alkotni ott sem megy oly könnyen, mint látszik. De nincs úgy kötve, korlátozva az ember, azt hiszem, mint a piktúrában, ahol a tudáson, rátermettségen kívül erősen befolyásolja, köti az alkotásban az anyag, a festék. A zenénél ez nincs. S ameddig ennek nem abszolút ura az ember, szó sem lehet nagyot alkotásról, csak nagy vajúadásokról. Ameddig tudásban és kifejezési módban is odáig nem jut: hogy mintha hangokkal dolgoznánk. Ekkor kezdődik el csak az igazi alkotás!!

Fontos itt is, hogy csak magának a piktúrának éljen az ember teljes elvonultságban s egyedüliségben, minden külső befolyásoktól, zavaroktól mentesen, mint Beethovennél is látjuk: mikor teljesen magára marad szegény, akkor alkotja a legjobb dolgait. Mert hiszen a munkában való eltelés, elmélyedés s a munka maga kárpótol minden földi gyönyörűségért és jóért.”

Beethoven művei egy csapásra kerültek a 19. századi zenekultúra középpontjába. A hírnév több volt egyszerű zenei jelenségnél. Élete látszólag eseménytelen volt, de az a belső pátosszal teli élettörténet, ami elválaszthatatlanul összeforrt zenéjével, szinte a mitsz magasságaiba emelte. Kortársai is

mitikus alaknak láttatták Beethovent – ehhez hozzájárult sajátos munkamódszere, a sükettség okozta komor elszigeteltség, a művészet iránti teljes odaadás emelkedettsége. Magányos művész volt, nagyothallása, majd sükettsége miatt is megrendítően eltérő lett sorsa a többi muzsikustól. Holló szeretettel gondolta, hogy Beethoven számára is az élet frissességét jelentette a természet – ezt írta 1910-ben: „Senki nem szeretheti annyira a természetet, mint én. Mert az erdők, a fák és sziklák azt visszahangozzák, amit az ember hallani vágyik.” Séta közben magával hordott egy tekercs kottapapírt – akár a festő vázlatfüzetét –, s meg-megállt, hogy feljegyezze, amit a természet súgott neki.

Több kiadó versengett minden új művéért, javult a zongorajátéka is, gyakran három-négy darabon dolgozott egyszerre. „Torkán ragadom a Sorsot, nem hagyom, hogy teljesen összeroppantson – ő, de szép volna ezer életet élni!” – írta a zeneszerző, s úgy tűnik, hogy Hollót is csábította az „ezer élet” tökéletességének lehetősége. Ám ez a görcsös kapaszkodás a tökély vágyába egyelőre inkább kilátástalanságáról tanúskodott. Hiszen Debrecen is forrása az ideges kimerültségnek – lassúsága, csendje és

sükettsége miatt. Beethovent saját sükettsége ösztökélte mind nagyobb ívű alkotásra – Bécs fogadta, befogadta és rajongott érte, kiállhatatlan természete ellenére is –, a festőt pedig Debrecen sükettsége hajtotta, felingerelte és elmagányosította.

Beethoven rendkívüli periódusai épp azokra az időkre tehetőek, mikor nehéznek tűnt a magánnyal való szembesülés. Megszületett az *Eroica*, a modern zene történetének vízvonalasztója, a *Fidelio*, öt nagy szimfónia, az utolsó években a *Missa solemnis* és a *IX. szimfónia*, szonáták és vonósnegyesek gyötrelmes futamai – öt utolsó vonósnegyese zenéi legnagyobb tárháza volt. A gyötrelmelem a gyönyörűséget is jelentette.

„Nekem a munka az élet s minden gyönyörűségem, s nem cserélném el semmiféle magas hivatalért – írta Holló naplójában. – Csak az utazást kívánom: kissé el innen, ahol semmi kontaktust nem érzek sem a várossal, sem a bennök lévőekkel, el innen, még csak ezt szeretném megérni, hogy ezt a várost itt hagyjam, el messze innen, hogy eszembe se jusson sohasem, hogy valaha is láttam Debrecent.

Csak a volt súlyos neuraszténiám, meg ennek a városnak nyomasztó levegője nehezedett rám, amit ebben az életben mint csapást mért rám a sors. De ha dolgozom, itt kint, messze a várostól, mégis a legboldogabb ember vagyok, s ezért hálát adok az Istennek.”
(Holló László Naplójából)

„*Ez volna a fogadónapom – írta néhány nappal a fönti, keretben olvasható idézet után –, de nem mintha nagyon várnék valakiket – de még csak valakit sem. Így legalább zavartalanul dolgozhatom, nem háborgat egy lélek sem, s ezen a napon pihenek, nézegetve a heti munkámat, s bennük nyugodalmamat lelem. Mind inkább rájövök, hogy az emberektől mit nem lehet várni, de legkevésbé megértést, vagy csak ebben a városban van ez így???*”

Meg vagyok róla teljesen győződve, hogy csak itt. Sehol másutt a világon nem lehet ily kulturálatlanság a földkerekségen, s ehhez még hozzájárul a természetbeli sivárság is – másutt legalább ez nyújt kárpótlást amazért. De sem ez, sem amaz, ez borzasztó kétségbeejtő. Áldani fogom azt a napot, mikor ettől a várostól mindörökké búcsút vehetek!!!”

E részletek tanúskodnak lehangosabban a személyes és művészi válságról. Holló arca a fényben is a komor keserőséget sugározza vissza. Mintha már a fény se lenne képes begyógyítani a homlokára és arcára kifakadó lelki sebeket. S különös, hogy önnön izolációja kiterjed az 1920-as évek végétől, ’30-as évek elejétől nagy lendülettel festett szociográfiai képíre is. A művész 1929-es termésében parasztféjek, cigányfiúk és cigánylányok, a putrik és szegénysorok világa, a kecskepásztor, a beteg gyerek, egymás után hét, iskolás gyerekekről, lányokról készített festmény következett, majd az első *Kérészszedők* – mintegy előre is jelezve a kislányok átváltozását a groteszk sorstalanságban. Viszszatért a mitológiai tematikához (*Fehér ló áldozása, Sámson és Delila, Olympia, két Danaé*) és a bibliai motívumkörhöz: foglalkoztatta az egyik kérszsedő alakját is a képbe idéző *Krisztus sírba tétele*, a *Pieta*, és festett egy újabb

Bűnbánó Magdolnát. S készült a dadai homokhordásra – és az *Angelusra*.

„*Most megyek át fejlődésben, munkáimnál a legnagyobb változásokon. Most jutottam el oda, hogy eljöhét a nap, mikor kifejezhetem majd magam kedvemre, úgy érzem. De semmi esetre nem gondolok még végeredményekre, mert a legnagyobb tökéletességre életem végéig törekedni fogok, s mit úgy látom, soha nem lehet elérni.*”

Csak tökéletesedni, érni, mélyülni lehet, de azt, amit akarok, teljességében soha nem érhetem el. Ezért a legnagyobb erőmmel azon vagyok, minden megalkuvás nélkül, hogy azt csinálhassam meg végre mégis, amit akarok. Ez nagyon nehéz, talán emberfeletti. Ehhez nagy erő kell, sok tudás, melyet csak lassú, nagy kitartással, kinlódással lehet megszerezni, fokozatosan.

Mint aki szaladni akar: előbb járnia kell tudnia, és mint aki szónokolni akar: előbb beszélni kell tudnia. Kihagyások, ugrások itt nem léteznek.

Mínél többe akar valaki, annál kevesesebben kell érte küzdenie, s annál nehezebb, rögebbe az útja, mert hisz a maga útját kell neki egyengetni, mivel a más utak szűkeek neki, meg egyáltalán nem tud rajtok járnii: neki a saját útja kell a maga kifejezésére. (...) Ilyenkor az ember magára marad, az emberek nem értik s nem veszik semmibe.”

Általában nem törekedett az arc anatómiájának pontos feltárására, inkább összefoglalt és kiemelt az árnyékolással és a megvilágítással. A festői eszközöket a lélekállapot jellemzésének szolgálatába állította. Megfestette az *Öreg parasztot*: mintha önmaga szellemi archetípusát készítette volna el. Pozitív válsaszt akart adni az élet, a művészet nagy kérdéseire.

Választ adni, de folyton kérdezni is. Önarcképekkel is faggatta magát. Néhol

leplezni sem akart iróniával szemlélte személyiségét, s más figurális műveivel hasonlóan: önarcképeinél is mind gyakrabban torzított anatómiai arányokkal dolgozott.

Lázár azzal biztatta a budapesti kiállítás előtt, ne féljen attól, hogy nem lesz közönsége. A naplóból mégis az derül ki: nincs igazi kontaktusa a környezetében élőkkel. Pedig az olyan képei, mint az 1928-as *Lucernakaszálás idején* a felmutatás gesztusának erejétől telítettek. Az úton közeledő kaszás paraszt a Magyar Paraszt – lépéseinek ritmusát szabja a paraszti munka ősi örökségként vérebe ivódott ritmusa.

Tiszadán az előző nyáron, belemerülve a fölfedezett „sziget-lét” boldogságába, olyan falu- és faluszéli utcarészletek születtek, ahol az ecsetvonások hajlékonyságával, a felület simaságával a faktúra háttérbe bűvő dinamizmusa harcol, megőrizve az erőteljes színelletéket, a lendületes ecsetjárást is.

E magára maradottságból ösztönzést kovácsolt, mintegy védekezve is a teljes reménytelenség ellen. Nagy feladat ez: építkezni a magányból – így talán jobban érthető az önarcképein mind inkább megöregedő Holló.

„Alkotni nagyot csak könnyen lehet, de nem hamar. Az út hosszú, míg elérkezel magadhoz. Rembrandt megöregedett, míg végleg magára talált, s adta a világnak legremekebb, legmagasabb s legmélyebb értelemben vett legjobb dolgait.”

A nagy példaképről Holló csak felsőfokban tudott gondolkodni, s ezt az írásban is kifejezésre juttatta. A következő rész első mondatát alá is húzta:

„Ő is öregségére lett Rembrandttá. Ami a piktúrában nem is lehet másképp, mert ha mint Van Goghnál látunk is kivételt, hogy ő hamar, néhány év alatt csinálta meg, amit csinált, de

ez más, egészen más eset. Ő elégett, felpörköltödött munkáiban, s kivetítette magából lelke szenvedélyét maradék nélkül, abszolút művészi értékkel, de korántsem egyúttal 100 százalékos belső tartalommal is és mély, a legtisztább értékekkel.

Ehhez rövid is volt szegénynek földi pályafutása – írta utólagos bejegyzésésként a lap szélére, függőlegesen, megcsillagozva a betoldást. – Mert ilyen csak Rembrandt, Greco és Leonardo da Vinci volt és lesz, míg a világ világ lesz. Ez a három utolérhetetlen magaságban van, volt és lesz.”

Holló László: Önarckép (1964)
(olaj, falemez, 54x46 cm;
j., jobbra, lent: Holló L., 1964. XI. 4.)

Rembrandtot is vonzotta a magány – erősebb s alattomosabb vonzás volt ez a nagyváros könnyű csábításánál. De rá kellett ébredni: eljön a pillanat, mikor a legmagányosabb ember is megérzi, hogy kapcsolatot kell teremtenie embertársaival a gondolatai és érzékenysége között-

ti egyensúly megőrzéséhez. Rembrandt példájából Holló azt szűrhetette le, hogy a magány s elzárkózás egy ideig elengedhetetlen a szellemi érlelődéshez, a technika tökéletesítéséhez és az egyéni utak felkutatásához.

A festő saját lelkéből akar megragadni valamit abban, amit fest. Ehhez nem is kell mindig önarcképet festenie. Mintha a táj s a benne lévő emberek lennének önarcképei. Rembrandt is konok kitarással merült bele a munkába, hogy minél messzebb jusson el a tér és a fény meghódításában, míg képei a belső élet szellemi kifejezéseivé váltak. – Szükség van hát a magányra a tökéletesedéshez, megtisztuláshoz, s oda a nyomorúságon, fájdalomon és alázaton át lehet eljutni. Aki tökéletes akar lenni az alkotásban, a fájdalom révén fogja megérteni a megannyi álarcot magára öltő tökéletesség igazi arcát.

Elgondolkodtató: Rembrandt példájában azt emelte ki, hogy ő az öregségre lett az, aki. Ne feledjük, hogy Holló ekkor csak negyvenkét éves volt, életének még csak delén járt, mégis azt érezte, azt tükrözte az önarcképeken keresztül is, hogy megöregedett.

A negyvenéves életkor felelőssége, az első nagy számvetés és az előre tekintés szimbolikus ideje csak tovább feszítette a mikro- és makro-környezetéből egyaránt sugárzó magányt, megsebző közönyt. Holló, míg a Lázár Béla által ígért fővárosi kiállításra készült, a művészetben való feloldódás s a művészet által fölvetett egyéni-közösségi sorskérdések felemesztő súlya között őrlődött.

A minden korábbinál intenzívebb alkotói periódus tehát annak is köszönhető, hogy mind önmagának, mind süket környezetnek meg szeretne volna mutatni, hogy ki ő, hová érkezett, hol van a helye a debreceni és a magyar képzőművészetben.

A produktivitás és művészi mélység, a mesterségbeli tudás és alkotóösztön, az eredeti tehetség kérdései továbbra is foglalkoztatták, és nemcsak önarcképeiben, de a naplóban is nyoma van ennek az ön-reflexív kritikának:

„Egy művésznek produktívnak kell lenni, de ehhez sok tudás kell, különben ha még oly tehetség is van valakiben, a produktivitás csak akarás marad.

Az alkotás szinte önkívületi állapotban s a legnagyobb idegfeszültséggel történik. Ha nem így születik egy mű, nem sokat ér. Az csak iskolai munka vagy tanítványi kopírozás maradhat csupán. De egyszersmind a legvilágosabb tudatalattinak is kell történnie (ez paradoxonnak látszik, pedig így van). A legnagyobb ösztönszerűség (önkívületiség) mellett a legvilágosabb látással a legbiztosabb – a legvilágosabb látás és pillanatnyi elhatározás dönti el a mű értékét és sikerét.

A kép koncepcióját illetően hosszú megtisztulás (napok, hetek, hónapok), s a mű megkezdését sokszor órák hosszát tartó vajúddás-töprengés előzheti meg. S mikor ezzel készen vagyunk, bele a munkába a legádázabb küzdelemmel s hévvel. Ekkor megszűnik a külvilág, nincs se ég, se föld, csak az alkotás láza ég-pörkök. A legnagyobb mámor és kéj, mikor elfelejt az ember mindent, elmarad minden földi ocsmányság, piszok, a lélek száll-száll, magasan fölfelé.

Ez a legnagyobb boldogság, s kárpótol mindenért.”

Holló 1928-ban festett 35 olajképe közül hat volt önarckép, a következő évben több mint félszáz képet festett, ebből 10 önportrét. 1931–34 közt összesen nem festett annyit, mint a válságos esztendőben: ugyanis 1929 nyara és 1930 tavasza közt a mindössze 30, más témájú festmény mellett 15 önarcképre bukkanunk.

A korábban mondottakból sejthető, mi volt az oka ennek a visszaesésnek Holló 1930-as évek eleji alkotóperiódusában. 1930. január 26-én megrendezték kiállítását az Ernst Múzeumban, amely az érett művész országos reprezentációja kívánt lenni. Március 6–20. között a debreceni Városházán állította ki ugyanezt az anyagot.

Tekintsünk bele az országos és a helyi fogadtatásba, a visszhangba – ezek a dokumentumok minden belső panasznál árulkodóbbak.

Már a beharangozó cikkek is azt mutatták, hogy a kritikusok emlékeztek a művész korábbi, átütő sikerére, visszautaltak arra, hogy a debreceni festőtehetség megkezdett útján jár most is, igazságot és valóságot keres, de színekben a korábbi megjelenésnél messze felfokozottabb erővel. A színakkordokat illetően utaltak Koszta József, némi Rudnay hatásra, de megállapították, hogy kiváló a rajzos munkája is, széles fényfoltokban szólalnak meg, s egyértelműnek tartották, hogy a fiatal mester

kétségtelenül új erő a magyar művészgárdában. (Holló mellett mutatkozott be itt Haranglábi Nemes József, Vydai-Brenner Nándor, Schossberger Klára bárónő és Weil Erzsé.)

A kritikák szerint a tömör s mély zengésű színek elementáris erejű világában valamilyen új realizmus levegőjét hozza festészetével. Feltűnt, hogy a négy-hat évvel korábbi Holló (ki már akkor izott-forrott, lázas feszültségű erőt mutatott, valami nyugtalan, alig fékezhető idegjátékot, ami a színek bravíros kilángolásában, rapszodikus mozgásában jelentkezett) kezd kiteljesedni. Alkotásai közelebb jutottak a kozmikushoz, és mára olyan művész lett, kire méltán lehet büszke majdan festészetünk.

A rajztudásában sem kételkedtek, noha kissé önkényes volt az összehasonlítás Vaszary expresszionista stílusával. És nem lehetett komolyan venni az „agyonszűfolt szélességet” fölrovó (modern levegőt, tágabb horizontot hiányoló) cikket sem, annak szerzője ugyanis debreceni orvosprofesszornak titulálta Hollót, aki „még háborús fogsága alatt kezdett festegetni”.

A magyar állam és a főváros megvásárolta egy-egy képét. A hírt a debreceni újságok nemsokára úgy kommentálták, hogy Holló egy délelőtt több képet adott el, mint Debrecenben négy év alatt.

Holló László: Önarckép
(olaj, vászon, 65x50 cm; j. j. közepén:
Holló L. 73. – Hátoldalán: BÁV 50.
AU/86 tétele volt; a vakkereten:
„Dr. Falu Tibornak szeretettel Holló
Laci bácsi 1973 VIII. 31.)

DEBRECENI VISSZHANG(TALANSÁG)

Óvatos volt Debrecen, s az óvatos itt méltán tűnhet eufemizmusnak: a magasan hordott civis orr nem érezte a modern levegőt. Holló budapesti sikeréről a néhány soros híradáson túl csak akkor számoltak be érdemlegesen, mikor márciusban a Városházán is bemutatta félszáz alkotását. Kertész Dániel a *Hajdúföldben* azt panaszolta, hogy „magyar művészet van, magyar közönség nincs”.

„Alig néhány ember bolyong a szépség életfakasztó záporában! Arról a néhány emberről van szó, akiben él éhsége a szépnek, a kultúrahordozók áldozatos, alázatos, szétszóródott portyázó csapatáról van szó, akiknek ez a kiállítás is egy alkalom a meggazdagodásra, erőgyűjtésre és egymásra találásra. Hol vannak a hivatalból hivatalosak? Hol van a debreceni egyetem tanári karának a példamutatásával az egyetemi ifjúság? Hol van a művelt középosztály? Hol vannak a tömegek, ha igazi tömegeken épül a magyar kultúra?”

Hollót a szélesebb közönség hiánya s az úgynevezett mecénások magatartása egyaránt bosszantotta. Még Pesten hallotta Andrássy Gézától (az arisztokrata rengeteg pénzt költött festményekre, lovait Bécsből hozatta, a közepes festőkkel készítettett portrékért arannyal fizetett, s mint „mecénás” látogatott el a kiállítására), hogy most nem vásárol képet, mert a művész akkor fejlődik igazán, ha nyomorog...

Kertész okfejtése sokkal közelebb állt Hollóhoz. A cikk szerint az élet és művészet állandó fejlődésben van, tragikus helyzetek akkor adódnak, mikor elmarad egyik-másik rész a fejlődésben.

„Szinyei Merse Pál tette és emelte fel a magyar festészetet önállóvá és korszerűvé. Azóta a magyar festészet saját

magának és saját korának a kifejezője, és azóta van mondanivalója az egész világ számára. Az új magyar festészet ezt valóra is váltotta és felülmúlta Európa minden népét. A magyar közönség művészi ízlése azonban nagyon elmaradt a kortól. Ötven évvel van hátrább. Természetes, hogy idegenül áll meg Holló képei előtt, amelyek a mai kor maradék nélküli kifejezői.”

Holló László: Önarckép (olaj, falemez, 55x45 cm; j. jobbra, közepen: Holló L. 1961.

Béber László sem hagyta cserben, az ő figyelmeztetése is Debrecennek szólt, azt fejtegetve: noha sokat beszélünk a művészeti decentralizációról, miközben a német városokra és kulturális centrumokra hivatkozunk, mit teszünk? A vidéki értékekkel nem törődünk, az érdem szerinti méltatás hiányzik, és nem becsüljük meg azokat, akik szinte ismeretlenül áldozták fel magukat a vidéki kultúráért.

„Ki tud ugyan Debrecenben arról, a néhány művészetértő és művészetszerető emberen kívül, hogy Debrecenben él és dolgozik az új magyar festészet egyik kiváló mestere, akit a leghivatottabbak az élő magyar festők legelső sorában tartanak számon? Tíz esztendeje él már a városban Holló, akiről éppen a *Debreceni Független Újság* állapította meg már évekkel ezelőtt, hogy hatalmas tehetsége az ország legjava festői között jelöli ki a helyét. Ezt a megállapítást azóta a magyar képzőművészeti kritika legelső tekintélyei erősítették meg, hiszen valósággal művészeti szenzáció volt pár esztendeje Budapesten rendezett első kiállítása, és az Ernst Múzeumban most zárult tárlata alkalmával a budapesti kritika ritka egyhangúsággal könyvelte el a magyar festészet nagy értékei közé.”

Béber László egy interjút is kért Hollótól, s abban a festő arról vallott, hogy új fejlődési fokra jutott el. Már közel van ahhoz a végcélhoz, amit mindig törhetetlenül keresett. Elismerte a szakma is – „... az tett igazán boldoggá, hogy Csók, Koszta, Kernstock és Hatvani mind a legmelegebb hangon adták tudtomra az elismerésüket.” Am a művészi szabadsághoz nemcsak a tudás bizonyosságára, de az egzisztenciális biztonságra is szükség van. „Most már teljesen szabadnak érzem magamat – válaszolta Holló –, kifejezési nehézségeim nincsenek, nem küzdök a formaproblémákkal. Nagyon jó periódusban vagyok, érzem, hogy a tudásom készen van, egyszóval: most igazán tudok alkotni.”

De vajon hogyan lehet együtt élni az- zal a tudattal, hogy ebben a városban fukarkodnak a jó szavakkal? Béber kérdésére Holló udvariasan válaszolt?

„Debrecen szeretem, tulajdonképpen szeretem, mert jól tudok dolgozni itt. Csak hát, az is jólesnék, ha végre már

Debrecen is észrevenné, hogy itt vagyok, itt dolgozom. Hiszen én itt is szeretnék maradni. Persze, azt hozzá kell tenni, hogy ezt csak akkor tudom vállalni, ha megvan rá a lehetőség. Mert így, ahogy most vagyok, ez bizony hiányzik. Nagyon hiányzik! (...) A mostani bemutatón java részt azokkal a kompozíciókkal vagyok, amelyeket Budapesten is kiállítottam, és a tiszai dolga- immal, azon kívül újabb rajzokkal is. Szeretném, ha a szűkebb pátriámban is úgy tetszenének, mint ahogy a fővárosban fogadták őket.

Ugyanekkor, 1930. március 2-án jelent meg a *Debrecen* című lapban Rabinovszky Máriusz tollából egy újabb, számon kérő írás, azt fejtegetve, hogy a művészet terén mindmáig Budapest az egyetlen középpont, s ahhoz, hogy vidéken is eleven kultúr-központok alakuljanak ki, nem elég, ha olykor egy-egy kiváló talentum letelepszik a városban.

„Nem hiszem, hogy Debrecen – írta a művészettörténész –, mely most tradíciói és új egyeteme folytán egyaránt elsőrangú szellemi tényező lett a szűkebb hazában, nélkülözni akarná a modern művészet eleven életébe való kapcsolódást. A keret megvan: a Déri Múzeum. És megvannak a tehetségek. Debrecen és az Alföld szülőttei, akik művészi jelentőséget hivatottak kölcsönözni Csonka-Magyarország keleti végvárának. Holló László festő most megkapta azt a fémlé- zést, mely teljes értékű tényezővé avatta a magyar művészet terén. Most már Debrecenen a sor, hogy kellő szeretettel fogadja azt a művészt, aki Debrecen kultúráját ilyen súllyal tudja reprezentálni az ország fővárosában.”

Persze, Holló művészete nem egy- könnyen emészthető koszt a régi konyhához szokott kultúrember számára, ezért némi magyarázatra szorul stílusá. Mert Holló nem tartozik a valóságot

utánzó mővészek közé, nem az a célja, hogy a valóságot minél tárgyilagosa-
ban fejezze ki, hanem lelki tevékeny-
séggel kapcsolódik annak szemlélésébe.

„A valóságot a maga mondanivalójá-
nak mintájára átváltoztatja, mondhatni:
magasabb hatványra emeli Ez az újjá-
élése, újjáteremtése a külső világ képé-
nek kétségtelenül jobban rászolgál a
műalkotás névre, mint az a művészet,
mely a valóság látszatát keresi, s melyet
általában könnyebb némi szorgalommal
elsajátítani.” Művészete aktuálisabb és
magyarabb, mintsem hogy frázisokkal
akarjon vigasztalni a nagy elhagyatott-
ságban. „Aktuális és magyar a szenvedé-
sek tükröztetése folytán, de aktuális és
magyar saját zamatú, mély, csillogó
színeivel is, azzal a szépséggel, azzal a
mámorszomjúsággal, melyet a magyar
minden komor szenvedés közepette
meg tudott menteni a maga számára.”

Holló igazi válasza az újságíró kérdé-
sekre és a kritikai fölvetésekre a napló-
jában fogalmazódott meg:

*„A leghazugabb banalitás reám néz-
ve, meg a piktúrámra, ha azt mondják,
hogy debreceni vagyok, és Debrecent,
debrecenit pingálok. Ekkor a legna-
gyobb felháborodás vesz rajtam erőt, s
gyilkolni szeretnék. Ez ellen tiltakozom
az utolsó leheletemig. Semmiféle neve-
zendő közösségben nem érzem magam
e várossal a legtávolabbról sem. Egy
városhoz a világon semmi közünk
nincs, mert sem ő nem inspirál engem,
sem én őt (sőt, azt hiszem, kölcsönös ez
az érzés).*

*Valamikor, ha Isten segít, s távol le-
szek innen, be szomorú emlékeimet
fogom temetni, ha erre az időkre, mi-
ket kénytelen voltam itt tölteni, vissza-
pillantok! – Mikor jön már el az az
idő??!! Csak az a szerencsém, hogy itt
kint lakom, magamba zárkózva dol-
gozhatok, messze Debrecentől.”*

Szerves része ez a bejegyzés is annak
a tragikus felismerésnek, hogy a város-
tól nem várhat semmit. S két év múlva
szinte alig figyelt fel valaki arra az új-
sághírre, amely arról számolt be, hogy
„Holló László megértés és méltánylás
hiányában elhagyni készül Debrecent”.
Úgy tűnik, a városnak egyáltalán nem
volt fontos: van-e Hollója vagy nincsen.

Az önarcképeken végigvonuló kettős-
ség, az ellentétek kifejeződése, a derű és
küzdelem, a meggyötört remény exp-
resszív felindultsággal ad számot Holló
belső állapotváltozásairól. A több mint
180 önarckép s az e számot is meghaladó
nagyságú grafikai önportrék sora nem
annyira a külső karakterváltozásainak
nyomon követésére alkalmas – inkább a
művész „belső” életéről ad számot

Holló az első önarcképet 1910–11-ben
készítette Técsőn, s 1919-ből származik
a második, az egész sorozatból is ki-
emelkedő önportréja, melyen hegedű-
vel a hóna alatt látható. Ha végigtekin-
tünk az önarcképekben visszatükröződő
belső életen, azok hitelességét és művé-
szí dokumentumértékét növeli, hogy az
önarcképek ritmusában fölfedezzük az
alkotó életrajzának fordulópontjait is.

Lássuk előbb a számokat!

Az 1921–25 közötti öt évben 12 ön-
arckép, majd a következő négy évben,
1929-ig ennek duplája, 24 önarcképe
született. Az 1930–50 közötti két évti-
zed során összesen 70 olajfestményéről
tudunk, s kiemelkedett az 1934-es és a
maga 7, az 1940. esztendő 9 és az 1943-
as év szintén 7 önarcképpel. – Voltak
olyan időszakok (1931, 1935, 1944–46,
1949), amikor csak egy önportrét fes-
tett, vagy egyet sem készített. Az 1953–
54-től 1969-ig tartó másfél évtizedből
mintegy 80 újabb Holló-önarcképet
ismerünk: gyarapodott számuk a Mun-
kácsy- és Kossuth-díjakat megelőző
kiállítások idején, de a '60-as évtized-

ben is átlagosan kéthavonta festett egy újabb önarcképet.

E ritmus nagyjából arányosan utal a művész általános alkotói intenzitására: a hét önarcképet hozó 1934-es esztendőben Bíró Katalin festménykatalógusa 9 másik festményt tüntet föl, az egy önarcképpel árválkodó 1935-ös évben csupán öt másik képe készült. '34-ben szinte kivétel nélkül Tiszadada inspirálta a képeket, '35-ből viszont már megtaláljuk az egyik első Szent István- (*Szent István temetése*) és az egyik Csokonai a *Nagyerdőn* festménytanulmányt.

1937-ből három képe született a Szent István-tematikához, valamint egy újabb *Sírba tétel* (mely a Szent István temetésével rokon mű), s 1938-ból ismét öt „István-festmény”. A Csokonai-, István-, Koppány- vagy a Krisztus-tanulmányok az öntertelmezés alternatív megjelenítései voltak. Amikor István mellett Koppány alakja és leverése kapott nagyobb szerepet, szükségszerűen hozta e figyelem az önarcképek számának hirtelen megnövekedését (ezt mutatja az 1939–40-ben készült összesen 14 önportré, mellette 1940-ből öt Koppány-kép). S ne feledjük azt sem, hogy az említett képeken túl a szimbolikus nagyművek is (*Kérészszedők*, *Lakodalmasok*) olyan időszakban születtek, melyet az önportrézók kritikái reflexió jellemzett.

Érdekes viszont, hogy noha 1941-ből csak négy önarckép van, ez évben 18 másik kiváló festménye született Hollónak. Ezek a képek ugyanakkor nem a mitikus vagy a történelmi önszembesítés festményei voltak, hanem többnyire a nyári és őszi képek. A tiszadadai emberek és tájat, szociográfiai életképi jeleneteket, a gazdaságban töltött munkás napokat elevenítették föl (egy-egy Koppány- és István-kép mellett a két *Vihar előtt* című kompozíció származik ebből az esztendőből).

Az 1943-as 7 önportrén túl 19 egyéb képet jegyez az életmű-katalógus, s ez évben nincs nagy eltérés az időszakot jellemző szociográfiai zsánertematikájától. Ám ekkor született meg a *Lakodalmasok* végleges változata: a legmegrázóbb festői sorsallegóriák egyike.

A '44–47 közötti összesen négy önarckép nem szorul különösebb magyarázatra. A világháború két utolsó évében eleve csak nyolc festménye készült (illetve maradt fenn), de az 1953–54-es 10 önarcképnek (valamint a hirtelen megszorodó csendéleteknek – nyolc virág- és tárgycsendeletről tudunk) van más elképzelhető oka. Az ész-sorvasztó Rákosi-érában – sőt, 1941–56 között – Hollónak egyetlen önálló kiállítása sem volt. Noha minden évben bemutatkozhatott a debreceni és megyei művészek csoportkiállításain, a kritika a szocialista realizmust kereste rajta – mondanunk sem kell, hiába kereste.

Tanulságos felütni Bényei József kritikából is szemelgető dokumentumválogatását. Közte ilyen bírálatokat találunk: Senyei Oláh és Hrabéczy mellett Hollót 1950-ben arra szólította a névtelen írás, hogy legyen szószólója ismét a dolgozó szegény parasztságnak. 1951-ből ezt olvassuk: „Holló László, Senyei Oláh István, Hrabéczy Ernő nem tudnak kiszakadni a polgári korlátok közül. A súlyos hiba, hogy nem is igyekeznek, pedig képességeik alapján meg lenne erre lehetőség. Próbáljanak meg, merjenek újat, közérthetőt alkotni.”

Majd újabb egy év, újabb csoportkiállítás következett. A *Néplap* 1952-ben, szóvá tette, hogy Holló is sok bírálatot kapott: „Igyekezünk megmagyarázni, hogy az igazi művész sohasem fél az újtól. Úgy látszik, haszontalanul.

Még kísérletet sem tettek erre, hiszen a mostani kiállításra is régi képeiket küldték be. Most már élesen meg

kell mondanunk: az a festészet, amit ők képviselnek [ti. Holló, Hrabéczy és Senyei], egyszer s mindenkorra letűnt azzal a társadalommal együtt, amely kialakította.”

Hogy mi is volt a kívánnivaló, és mit hiányoltak? Nos, a szocialista realizmust, a megszépítő optimizmust, mint ez a nyíregyházi Jósa András Múzeum 1956-ös Holló-kiállításáról szóló kritikából is kiderül: „Holló László szemlélete nem a mai értelemben vett reális szemlélet. (...) Ez a festésmód általában tragikus. (...) Kár, hogy Hollónak csak most rendeztek kiállítást. Talán, ha hamarabb bekapcsolódhatott volna művészetével a nemzet vérkeringésébe, sokkal több pozitív szint láthatnánk ma a képeiben.”

Ez a „hurra-optimista” ideológiai kritika ugyanúgy kiszorította a megbecsülésből Hollót (az *Új Írás* folyóirat 1961-ben Kossuth-díját is túlértékelésnek érezte), mint manapság a nemzetietlen (vagy éppen nemzetellenes?) globalista kánon – hogy politikailag azért „korrektek” maradjunk.

Azonban a Munkácsy-díj II. fokozata után, négy év (1958–59, 1968, 1972) kivételével, 1973-ig minden esztendőben 6–7 újabb önarcképe készült az idős művésznek. Ekkora valóban meg-

Holló László:
Önarckép
(olaj, vászon, 72,5x49,5
cm;
j. balra, lent:
Holló L. 1943)

*Egyike a hét, 1943-ban
festett önarcképnek;
az alkotás szerepelt az
1961-es kiállításon, a
Múcsarnokban*

öregedett, de gyakran van olyan érzésünk portréit figyelve (még ha mosolya nem is a bölcs optimizmusa, inkább a sztoikus belátása maradt), hogy ez az idő az arcon (amit túl egyszerű lenne öregségnek nevezni) gyakran inkább valamilyen lelki fiatalságot hordoz.

Ehhez persze leginkább nem az immár elfogadó-elismerő környezet vagy megnyugvó egzisztencia kellett (Holló egyébként is jobbára ajándékozott, mintsem eladott), hanem a megnyugvó érzelem az életében. Az utolsó másfél évtizedét már nemcsak Olga közelségében, hanem házastársaként élte le.

ÖSSZEZÉS:

AZ ÖNARCKÉPEK TANULSÁGAI

Az a Holló László, aki számára sem a nagybányai, de más posztimpresszionista irány nyújtott megfelelő utat, aki a naturalizmus (illetve a realista természetlevéltség) lehetőségeit is szegényesnek találta, ugyanakkor a divatos avantgárdtól, az absztrakciótól és a formalizmustól is idegenkedett, végül egy sajátosan reá jellemző, szuggesztív erejű expresszionista szemléletnél kötött ki. Az expresszív látás végeredményben nagyon egyszerű képleteket hoz felszínre: a belső valóság kifejezésére törekedett.

Am éppen eme sokrétegű belső valóságnak, az összetett érzelmi-indulati és szellemi-egzisztenciális világészlelésnek, egyszersmind (s egyszerre) immanens és transzcendens létezés-egésznek a kifejezése a leginkább embert és művészt próbáló feladat. Értjük alatta az immanens és transzcendens viszonyt úgy is mint a benne-foglaltság és a kívülről vagy felülről szemlélés szintetizáló látásmódját. A kettő nem választható külön – e kontextusban nem léte-

zik tehát az egyedi és általános közötti különbségtétel sem, miként nincs különbség az „információ” (érzelem vagy indulat) és a közlés” (az érzelem vagy indulat megfestése) között sem.

Holló nemcsak a hétköznapi alak- és helyzetábrázolások, a táj és az ember (ember s ember környezetbeli) kapcsolatát megidéző festmények, de a bibliai, mitológiai és történelmi kompozíciók megidézésénél is önmaga ábrázolásával küzdött. E szakadatlan munkával Holló mindig „önmagát, belső világát, látomásait, vízióit vitte a vászra, hogy dokumentálja sajátos, modern, szuggesztív egyéniségét és lelkületét” – állapította meg Bögel József az 1961-es, a Múcsarnokban rendezett gyűjteményes kiállítást értékelve.

A művészettörténész kritikus külön is figyelmeztetett arra, hogy önmagán keresztül Holló a szubjektív lelkivilág és az egyetemes emberi lét sok-sok titkát kutatja. Ebből a jellemzésből már azt is kiolvashatjuk – figyelembe véve az immanens és transzcendens összekapcsolódására vonatkozó fenti megjegyzésünket –, hogy Holló vívódásai sem csak az egyéniségre vagy egyéni létproblémákra vezethetők vissza ezért, hanem a *mindenkori* aktuális (tehát a modern), illetve a *mindenkor* aktuális (tehát az egyetemes) emberi viszonyokra is. Az „egyetemességet” mi sem bizonyíthatja jobban annál, minthogy „a látszólag kisebb terjedelmű tócskerti világában ott izzik a XX. század embe- rének legtöbb problémája, küzdelme” – fogalmazott Bögel.

Ugyanebben a kritikában találunk egy visszatérő párhuzamot Holló és Rembrandt önarcképsorozatára vonatkozóan. A németalföldi „példaképe” fiatalkorától egészen az öregkori összeomlásig folyamatosan festette önmagát, s Rembrandt ez által betekin-

tést kínált nemcsak saját életébe – életének és művészetének változásába, aktuális beszámolókat kínálva pillanatnyi állapotáról – hanem szociális helyzetébe is: az ifjúkori hetykeségtől, a magabiztos tartáson át, a szellemi, fizikai és anyagi elesettséget egyaránt kifejező portrékig.

Önarcképeivel Holló egy olyan modern hagyományba kapcsolódott, mely szerint a művész, mind többet mondva önmagáról, végső soron az emberről (általában) számol be mind részleteiben és hitelesebben.

„Nézd végig az önarcképeket, s két azonosat nem találsz közöttük – olvasuk Bőgel József sorait. – Mindegyik valami sajátos hangulatot, érzést, gondolatot tükröz: vannak vidámabb, oldottabb megfogalmazásúak, akadnak kesernyések, elborult kedélyűek, s nem egy képről a döbbenetes magány, egyedüllét érzése árad. Itt kedélyes, öreges, bohém fejet látsz, amott pedig démonikus erő sugárzik a szemekből, hogy a következőkben már az öníroniát csodáld meg. Ezt a befelé és lefelé ásást még senki más meg nem csinálta a magyar festészetben, s ebben a sorozatban bizonyosodik be leginkább, hogy Holló László (...) nem egyszerűen az alföldi festészet utóvédje, hanem ízig-veéig modern művész, az expresszív ábrázolás, a szakadatlan önfeltárás, tágabb értelemben pedig a modern vívódás, útkeresés nagy magyar mestere.”

Az önarcképeknél sem lehet figyelmen kívül hagyni a másutt is emlegetett nemzeti jelleget. Első megközelítésben ez azért lehet meglepő, mert az önarckép – ellentétben a történelmi és az életképpel, de még a tájábrázolással is –, a csendélethez hasonlóan, talán a legkevésbé tűnik alkalmaznának a nemzeti karakter kifejezésére. Ugyanakkor Sőregi János éppen arra utalt 1946-os,

a *Debreceni Képes Kalendáriumban* megjelent cikkében, hogy a témánál jóval fontosabb az érzés áradó ereje. A téma helyett a kifejezés adja meg a kép nemzeti jellegét, márpedig ebben az időszakban Hollón kívül nem volt más magyar művész, aki utol tudta volna érni „színvizióinak keleties ragyogását”. Művészetének magyaros jellegét Sőregi abban is érezte, hogy bármilyen műfajban, témában is szülessék a festmény, „a szín-gazdag magyar erő mellett ott üldögél a keleti szemlélődéssel járó, eltűnődő komolyság, mely sokszor búsongásba vagy bánatba, néha vad indulatba mélyül”.

Az önarcképeken kiütöző Don Quijote-i karakterre a kritikusok között először Koczogh Ákos utalt, majd Pogány Ö. Gábor is fölvetette a kérdést 1990-ben, az akkor megjelent könyv, Végvári Lajos Holló-monográfiájáról írt recenziójában, részben elfogadva Végvári minősítését, miszerint Holló a magány, az izoláció, a kívülállás művésze is volt. Ez az objektív viszonyokból és alkati adottságaiból egyaránt adódott, de ez még nem predestinálta volna őt „elvetélt profétaságra”.

Pogány Ö. Gábor Holló töprengő szemléletét, érzelmi igazolást is igénylő észjárását, történelemről, társadalomról kiérlelt kritikai felfogását, az emberi természettel és közösségi értékekkel kapcsolatos, kételkedő nyugtalanságát tekintette meghatározónak.

Expresszív kifejezésében mindazonáltal ott van a részvét emóciója is, szélmalomharcában pedig – már ha beszélhetünk ilyenről – az önmagára utaltság és a néma monológok, valamint az önmagával (és önnön ideáival) viaskodás közötti eszmeheviület ottlik szembe. Az önarcképek mintegy azt az utat fonják föl egyetlen nagy ívű szárla, melynek látomásos káprázatú „szín-

bioritmusában” festőileg is igazolódni látszik az emberi egyedülvalóság iránti elkötelezettsége.

„Felelősségteljes humanizmusa nem szorul tantételekre – írja Pogány Ö. –, ehhez a szívéből merített ihletet, amiért azután művészi tevékenységének spontaneitása nem veszélyeztette művei elmélyült gondolatiságát. Bebizonyította, hogy a kötetlen szókimondás, a szabad expresszió megfér a világnézeti komolysággal.”

Sz. Kürti Katalin azzal vezeti be Holló *Önarckép Olgival* című, 1960-as festményének rövid leírását, hogy „az önarcképes kettős portréknak kimagasló értékű hagyományai vannak a magyar festészetben”, és ehhez a tradícióhoz

kapcsolódik Holló Lászlónak e nagyobb méretű (majdnem életnagyságú ábrázolásra alkalmas) festménye is.

A művész előtérben ülő, szinte életnagyságú figurája az úgynevezett „festői önarcképek” attribútumait viseli. „A művész festés közben, semleges színű festőköpenyében, mintegy tükörbe nézve ábrázolta magát. A háttérben szemben ülő kisebb nőalak, a festő felesége [megjegyezzük: ekkor még csak társa, hiszen a kép 1960-ban készült, Olgával pedig 1961 áprilisában kötött házasságot] ruházata élénk színeiben pompázik. A széles ecsettel higan és szárazon festett lapozatos részletformák csupán lazán kapcsolódnak össze a látványformák logikája szerint.”

Holló László:
Önarckép Olgival
(olaj, vászon,
109x89 cm; j.j.l.
Holló L. 1960

Álljon itt végül Vidos Zoltán értékelése, melyet Holló László 1967-es, az Ernst Múzeumban rendezett kiállításáról írt a *Művészet* című folyóiratba:

„Vagy száz önarcképét ismeri már a közönség. [S legalább további 60 önportréről van még szó.] Majdnem mind alulról nézve, majdnem mind egyazon arc, egyazon kifejezés.

Az arcokon, ezeken a képeken át verődik vissza, amit ‘élet’-nek nevezünk. A reggel, a dél, az este. A tél, a nyár, az ős, a tavasz. Az árnyék, a napfény, a félhomály. A mozdulatlanság, a mozgás. A ruha, a nyakkendő, a kalap, a sapka. Az idő, a változás, a háttér, a haj. A haj hátrafésülten, szemelógóan, számos változatban. A színek, a kékek, sárgák, a szürkék villóznak végig ezeken az arcokon.

Az arcokon, az arcon, ami mindig egyforma kifejezéssel fogadja mindezt, és néz. Minden változat rajta van ezen az arcon, csak a mosoly, soha. Nevetés, görbült

és megenyhült mosoly: soha. Rendíthetetlen, sziklaszerű, véglegesen lezárt. Valami rembrandti vonás is, bölcs változhatatlanság, a fiatalság és öregség kifejezése.

Tudom, hogy végérvényben: most élek – de meghalok. Most itt vagyok, száz változatban, de meddig? Ijesztően szép és megrendítő száz és száz kép a falakon, sipkával, kalappal, fiatalon és öregén ismétlődve. Barokkos. Grecos vagy talán néha Mantegna jut eszünkbe. Szerzetesi néha, szerteszakasztott, rapszodikus sokszor, és szétesett. Sok komor és sötét kép az elképzelhetetlen biztos tudattal: meghalunk.”

Holló László lavírozott tusgrafikája Olgáról (1960. XI. 29.)

ÚJABB HOLLÓ LÁSZLÓ-DÍJAKAT ADTAK ÁT

A gyomaendrődi Holló László Alkotótábor idei, júniusi idényének záró kiállításán az alkotóközösség két debreceni tagja, Andics Árpád fotóművész és Luczi János festőművész vette át a Holló László-díjat Ujváry Zoltán professor emeritustól, a Kuratórium elnökétől. Az alkotótábor szervezője-működtetője a szintén Holló-díjas dr. Szonda István etnográfus, fafaragó és szobrászművész, aki egyúttal a gyomaendrődi Holló László-gyűjteménynek és emlékszo-bának is otthont adó Vidovszky-képtár és Helytörténeti Gyűjtemény vezetője. A Holló László-díjat a Kossuth-díjas festőművész halála után tíz évvel, 1986-ban alapította a művész özvegye, Holló Lászlóné Maksa Olga.

ANDICS ÁRPÁD 1949-ben született Beregszászban, gépészmérnöki diplomát szerzett, nyugdíjba vonulásáig műszaki tanárként dolgozott. A fotográfiával évtizedek óta foglalkozik. 1981-ben szerepelt a magyar fotográfia történet bemutató *Ténykép* című kiállításon a Múcsarnokban, majd az 1989 utáni *Fiatal fotót* bemutató csoporttárlaton, Miskolcon. Tagja volt a Debreceni Fiatal Fotósok Stúdiójának, 1996-tól a Magyar Fotóművészek Szövetségének, s aktívan részt vesz a Debreceni Fotóklub munkájában is.

A szakkritika kiemeli, hogy képeiben a fény-árnyék viszonyok, a tükröződések, az átlátszóság és az áttűnések kérdései foglalkoztatják. A természetnek akár egy apró részletében is meg tudja mutatni a kozmikus teljességet. De művészetében nemcsak az érdeklí, hogyan viselkedik a fény a „tárgyon”, illetve, hogyan alakul át a „tárgy” a fényben, hanem nagy figyelmet fordít az ember és a környezet kapcsolatára. Az emberi mozdulatban ugyanúgy meg kívánja mutatni a teljes karaktert, mint az ember viselkedését a titkozatlansággal szemben.

Andics Árpád több egyéni kiállítást rendezett az 1990-es évek közepétől. Kiemeljük a sorból a *Tükröződések tükröződése (hangszerjáték)* című tárlatát, illetve a hasonló fotóművészeti karaktert felmutató *Fény-korona* című ciklusát. 2003-ban a

Táncművészet fényképeken című kiállítás keretében találkozhattunk munkáival, 2006-ban a *Csoport-kép* egyik alkotója volt. Fotókiállítást rendezett 2008-ban *Kacsikai magyar szentmise* címmel, 2010-ben, a *Keresztmetszet*en, a híres debreceni fotósok középgenerációját képviselte. Az idén tavasszal Hajdúböszörményben mutatkozott be a *Reményik versek nyomában* című kiállításával.

Andics Árpád a Déri Múzeum Baráti Köre meghatározó egyénisége, s annak Holló László Hagyományörző Tagozata alapításában, működtetésében hatékony szerepet vállal. Elsősorban az ő tevékenységének köszönhető, hogy az utóbbi esztendőkből a Holló László művészeti örökségének és szellemi hagyatékának ápolásában végzett tevékenységek magas szinten dokumentálva vannak

LUCZI JÁNOS festőművész 1939 januárjában született Debrecenben, ahol 15 éves korától, 1954-től, egy évtizeden keresztül, neves mesterek irányítása alatt ismerkedett a rajzzal és a festéssel. Első önálló kiállítását 1968-ban rendezte, de a '90-es évek második feléig nem lehetett hallani a festőről. Csak majdnem három évtized kihagyás után kezdett újra alkotni. Ösztönözte őt mások közt a Holló-díjas Komiszár János, illetve több olyan művészközösség, ahol otthonra lett.

Nemcsak a gyomaendródi művészta-
bor alkotója, de számos alkotóközösség
munkájában vesz részt. Alapítója a Gá-
borjáni Alkotótábornak, a hosszúpályi
Csontváry Alkotótábornak, a Tiszaligeti
Művésztelepnek, a hajdúbagosi, nagyrábéi,
balmazújvárosi táboroknak; tagja a Szar-
vaskői Alkotótábornak, a Maticska Kör-
nek, az Országos Képző- és Iparművé-
szeti Társaság debreceni csoportjának.

*Luczi János festményei:
Józi bácsi
Kristófi János festőművész portréja
(jobbra fent)
Komp a Tiszán (jobbra lent)*

Neve mind gyakrabban tűnt fel önálló
és csoportszemléken. Rendezett vegyes,
grafikai és festménytárlatot, önálló gra-
fikai kollekciót mutatott be, újabb olaj-
festményeit több helyen láthattuk (pél-
dául a Református Nagytemplom Kálvin
Toronygalériájában; a debreceni Orvos-
egyetem Elméleti Galériájában).

Luczi az újrakezdéshez sokat tanult a
kétkezi munkából, az egyszerű, szegény,
kiszolgáltatott emberek sorsából. Ennek
a tematikának megjelenése rokon Holló
László témaszemléletével. Ugyanúgy az
alázat és a derű, a természet és az ember

összhangja. A béke- és harmóniakeresés meghatározza művészetét. Realista felfogású képein inkább szemlélődik, portréi ellenben olyan emberismeretről s karakter-érzékenységről tanúskodnak, amely nemcsak a látványhűséget adja vissza, hanem az emberi sorsot, az érzelmeket, a az ember belső életét is megmutatja.

A részben nagybányai ihletésű, részben alföldi, lírai realista szemléletmóddal készült, de az expresszív hatásokat is kifejező festészetét (illetve a Holló László szellemi örökségét követő tisztelet jeléül) ismerte el Luczi Jánost a Kuratórium a Holló László-díjjal.

Medveczky Nóra pasztell festményeiből rendezett kiállítást a mátészalkai Sztármári Múzeum. A megnyitón vehette át a művész a Kuratórium által neki ítelt Holló László-díjat.

MEDVECZKY NÓRA 2011. évi jubileumi kiállításainak sorával látványosan képes bizonyítani az úgynevezett művészi újradzések létjogosultságát. Az alkotó már negyven évvel ezelőtti megismerkedett a művészeti alapokkal – a debreceni

Medgyessy Stúdióban, majd a budapesti gobelinszövő műhelyben dolgozott, a Dési Huber Körben és az Iparművészeti Főiskola kurzusain képezte tovább magát.

A szemész-orvosi hivatás lelki-szellemi egzisztenciájának ívelésében, 1996-ban kezdett újra festeni. 2004-ben lett tagja az Országos Képző- és Iparművészeti Társaságnak, két év múlva alakította meg kilenc tótársával az OKIT debreceni csoportját. Plakátterveit már stúdiós korában elismerték (1970-ben I. és II. díjat nyert). Önálló festői kifejezőmódját megtalálva, képeit 2008-ban a Velenicei-tavi Festőversenyen részesítették elismerésben (a verseny fődíjasa lett); s műveit díjazták az OKIT 2009-es országos kiállításán. Egyéni és csoportos bemutatásokon félszáz alkalommal szerepelt; 2004-től vesz részt az alkotótáborok és művésztelepek munkájában.

Előnyben részesíti a pasztell technikát, többnyire a pointilista stílushagyományt követi. Finom, költői hangulatokat terem, „apró festékfoltokkal lazítja föl a látványvilág naturális képét, (...) így keletkeznek azok a lírai áttételek, melyekben a látványok mélyebb jelentéseit élheti át a néző.”

A kritika kiemelte, hogy az első áttekintésre szimbolikus impresszionizmusnak látszó alapállásban egyszerre szólal meg a jel és a hangulat, s mindkettőnek közös gyökere az érzelemben van”. Ezért érvényesülnek a személyiséget is kifejező lírai áttételek művészetében, melyeket természeti képekkel és a fény-árnyék viselkedésének megjelenítésével tükröz. Noha más eszközökkel, de ebben is a hollói hagyományokat idézi meg.

*Medveczky Nóra: Sikátor
(2006, akrill)*

„TIGAPULUH”

Néhány százméternyi csupán a távolság a Misztika és a Sesztina Galéria között Debrecenben – amúgy pontosan négy év (avagy 2x2) s egy egész világ. Földrajzi értelemben, vagy a kronológiát tekintve. A Misztika 2007 júniusában mutatta be a nagykanizsai Ludvig családon belüli két generáció, az apa, Zoltán, valamint az akkor csak 26 éves fiú, Dániel festményeit (Fischer György szobormunkáival). Dániel még az őszön újabb önálló tárlattal jelentkezett a cíviseknél, járta az országot s a határon túl nemzetközi szimpóziумait, csoportkiállításokon mutatkozott be Kuala Lumpurban (még szintén 2007-ben) – a malajziai art expón onnantól évente részt vett.

Sopron mellett e várost választotta az év harmadik egyéni tárlatának helyszínéül. (A kiállítás 2004 óta már a 15. önálló bemutatkozása volt.) S mivel Ludvig Dániel nemcsak az archaikus és a modern idők, hanem a hazai és egzotikus tájak között is szívesen utazgat, szintén a 2009. év eredményei között soroljuk önálló szingapúri kiállítását.

A még csak 30. születésnapját ünneplő nagykanizsai művész, Ludvig Dániel a debreceni Sesztina Galériában rendezett kiállításán

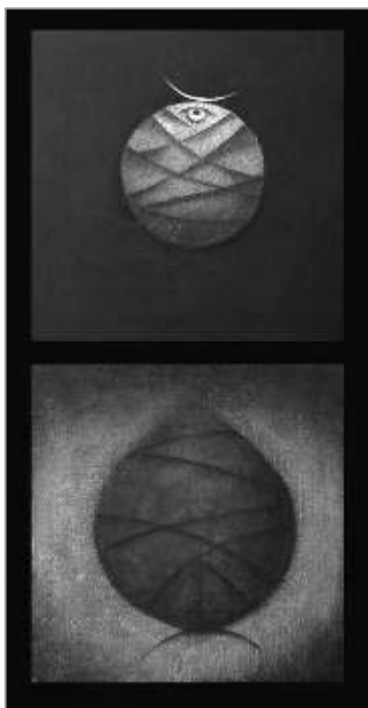
(Fotó: VARGA JÓZSEF)

Hogy Debrecen kiemelt helyet foglal el a bemutatkozás helyei között, ezt az is mutatja, hogy két évvel ezelőtt Pécs és

Hogy honnan érkezett most újra Debrecenbe? Legfrissebb híradásai közt még ott van a 2010-es maláj art expó, majd a

bulgáriai nemzetközi művészeti fesztivál, az idei zalaegerszegi és pécsváradai kiállítás, egy taiwani modern művészeti seregszemle – s természetesen az „utazó-projekt” Kendlimajorból, a Ludvig Nemzetközi Művésztelepről.

Éppen e különös, festett kőszoborszerűség-illúzióknak szenteltem a megnyitónapi haiku bejegyzést a facebook-on, köszöntve egyben Ludvig Dánielt, amint lepakolja az ezer évek távolából cipelt könnyű (vagy nem is könnyű) terheit – mintha most szállt volna le egy időrepülő-gépről.

*Agyag-Vénuszok
„búcsú”-céduláiról
olvasom magam.*

S mivel a haiku (rendszerint) 17 szótagja s szigorú formai-hangulati beosztása meglehetősen fegyelmező szabály, van egy hosszabb üzenet-változat is.

*Agyag-Vénuszok köldökén
hagytam a Napot, ölükből
éjszakát barangolhatok;
nyelvem alá búcsú-cédulát
csókolt az ősi kéz, mit visszaolvasok:*

*„Emlékezz, hogy voltál már anyag,
és én vagyok, ki megfaragtalak.”*

S itt vannak az időbőröndök mellett a mágikus-szimbolikus festmények, és itt van a rejtélyes cím, a „Tigapuluh”, melynek megfejtéséhez kell egy maláj szótár, abból megtudjuk, hogy a szó a 30-as számot jelenti. Ludvig Dániel tehát így jelöli-köszönti 30. születésnapját, de még nem az emberélet útjának felén végzett számvetésként.

Zalaegerszegi (a Göcseji Múzeumban Horváth Lászlóval közös) kiállításának 60/30 volt a címe, a művészek életkorára utalva. S mivel másodszer tűnik föl a szám, ez egy kicsit elgondolkodtat. Egyrészt azért, mert a 30 nem számít (és nem a nőkről beszélek) – s azt, hogy nem számít, mondom én, 40 fölött. De azzal, hogy Ludvig Dániel már akkor előre hozta az időt, amikor 1999-től (18 éves korától) reklámgrafikusként kezdett dolgozni, s huszonevesen önálló, érett, autonóm és autentikus életművet hozott létre, szimbolikus fordulóvá tette a 30-at is. Ráadásul (a *tigapuluh* jegyében) művészi érettségében sokat segített az egzotikus és archaikus élménykör, illetve az egyszerűsítő tömörítés vagy a stilizáló érzelemazonosítás.

Ludvig Dániel, mint a modern törekvések biztos tudásra alapozó képviselője: az egzotikum és archaikum, vagy a kaland és az ösztön tudatosan meg-

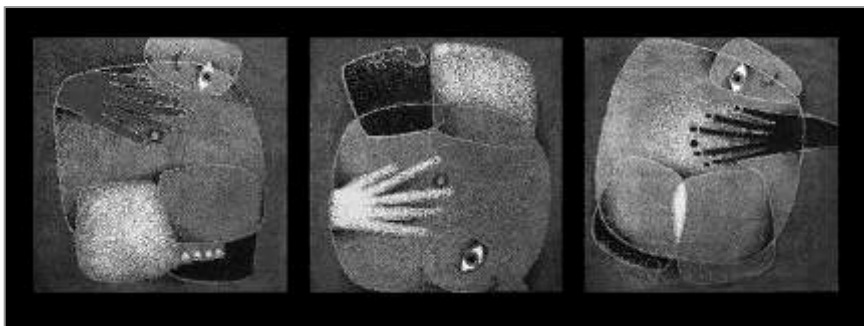
konstruált művészi világával lép elénk, „az ósanyagokba sűrűsödő emlékezet mítoszát teremtve meg.” Ez utóbbi félmondat szerepelt a négy évvel ezelőtti kiállításról írott recenziómban, a lehetőség, esztétikai jellemzőkön túli egzisztenciális üzenetre utalva.

Ludvig Dániel munkáit egyszerre jellemzi az intimitás és monumentalitás – a zártság és nyitottság sajátos összhangját teremti meg. Képeit korábban is elkészítette szoborban, térben – s itt pedig e kétdimenziós nyitott s háromdimenziós zárt forma termékeny egységre lelt.

Bizonyos magyarázatot igényelhet a nyitottság és zártság ilyen felfogása. A zárt plasztikai forma tulajdonképpen egy kommunikáló struktúra, amely közösít, egységesít, magában hordozza az időt és a teret, a múltját és környezetét. Ludvig Dániel festményei az azok formai motívumai szintén az idOLOKRA, az archaikus szoborformákra emlékeztetnek, s immanens, zárt egységeivel a transzcendens nyitottságra mutatnak.

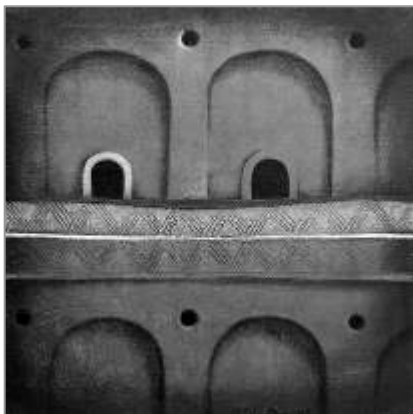

*Ludvig Dániel
„archaikus, szimbolikus, mágikus szürrealista, szimbolikus”
festményeiből*

Ludvig a motívumtárgyat és a művészi anyagot kapcsolja össze. Reprezentációja (képzetként) egyúttal helyettesítés: elgondolás és végrehajtó cselekvés.

Korábban a folyamat helyett az állapotot jelenítette meg, organikus rendszerében az elemek elrendeztségére figyelt, mára viszont maga a folyamat is érdekli. A „közösítés” vagy a kommunikáló struktúra létrehozása mindenestre a sajátos szemléletváltásra enged következtetni. Nemcsak a jel, de a kapcsolat is foglalkoztatja.

A folyamatszerűség ábrázolása a növekedés gondolatával rokon. A növekedési folyamatban is ott vannak az állapotok – a növényi minőségben is benne foglaltatik az állati. Az ösztönös, tudatalatti szféra megnyílik az intelligencia, a tudatfölötti, a növényi és a fénylényegű referenciák felé. Talán ezzel is magyarázható művészetében a profán és szakrális élmény-, kifejezés- és jelentésszint egymástól elválaszthatatlan volta.

Másképpen fogalmazva: az állapot, a zártság, az ösztön magába sűríti-zárja az életenergiákat, folyamattá kell tehát válnia, hogy kibontakozhasson művészetének erotikus intelligenciája.

S különös módon e folyamatot éppen a nyugóhelyzet, a meditáció indítja el: egy zárt formában is totális nyitottság helyzete és lehetősége. Archaikus idő-élménye-időtlenisége az egyszerre zsigeri és szellemi létezésben teljesedik ki.

Ludvig Dániel Luggage-utazó-projektje szimbolikus reprezentációként és képi (tárgyi) illokúciós aktusként képzeletbeli és valós utazások tereit és időit köti össze; a meditatív optika végül csak egyetlen cselekvés-tárgyra fókuszál

Péntek Imre a zalaegerszegi tárlatról a *Pannon Tükör* 2011/2. számában az általunk is megfogalmazottakhoz kapcsolódva tett kísérletet Ludvig Dániel festői titkainak megfejtésére. Ő az írta, hogy hatott rá az archaikus művészet, „bálványok, idolkok, súlyos, tömbszerű üzenő- és jelzőkövek tűnnek fel képein, rajtuk elveszett kultúrák megfejthetetlen írással rótt feljegyzései, vagy elhagyott, titokzatos épület-részletek, a mitikus Hold fényében. (...) az archaikus forma-és eszköztárral képes modern szituációkat is vászonra 'menekíteni' – látványos kompozíciókká építeni.” S az asztaltársaság-képeken „az egymással

érzelmi-gondolati kapcsolatba lépő emberek lelki-pszichikai köráramának” előhívását látjuk, telítve a szellemes ötletek-játékok életenergiáival.

S mivel a Hold (mint a női princípiumhoz tartozó elem) időről-időre föltűnik művein, az alkotó – Péntek szerinti – „sajátos, feminin szemléletű festészete egyúttal hódolat a másik nem előtt”.

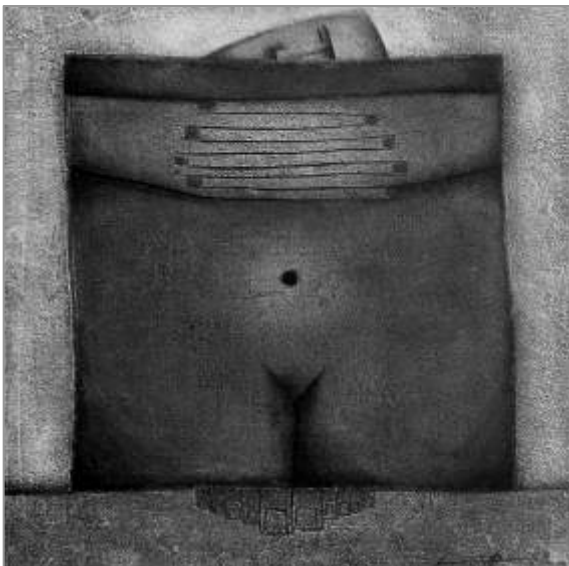
Természetesen „hódolat” is lehet a másik nem előtt. De másról, ennél jóval többről is szó van. A női princípiumok megjelenítése nem egyszerű erotikus reprezentáció, de a születésélményre, a fogantatásvágyra, az önértelmezésre és világmagyarázatra való emberi és művészi alapszükséglet kifejezése.

Mert a képeken visszalátzó „ősi kéj” nemcsak vágy, de emlékezés és a tudás:

*„Emlékezz, hogy voltál már anyag,
és én vagyok, ki megfaragtalak.”*

S ha fölcseréljük benne a vonatkozó névmást és a kötőszót:

*„Emlékezz, ki voltál már anyag,
és én: vagyok, hogy megfaragtalak.”*

*Ludvig Dániel
festményeiből*

*Fotók és reprodukciók:
VARGA JÓZSEF*

EZEN ÉPÜLET KÖZELÉBEN, A RÉGI NYOMTATÓ UTCÁBAN MŰKÖDÖTT ÉVSZÁZADOKON ÁT VÁROSUNK 1561-BEN ALAPÍTOTT NYOMDÁJA

ELŐDEI IRÁNTI TISZTELETBŐL MEGJELÖLTE
A 450 ÉVES ALFÖLDI NYOMDA
DEBRECEN, 2011. MÁJUS 20.

A Kövér József szobrászművész által tervezett és kivitelezett emléktáblát az Alföldi Nyomda az ünnepségsorozat keretében a Vár utcán, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola falán helyezte el.

A jubileumi ünnepségsorozat részeként játékos múzeumpedagógiai foglalkozásokat is tartottak a Kölcsey Központban – Varga József felvételén László Ákos grafikusművész közreműködésével

A NYOMDA MŰVÉSEI

Noha okkal beszélhetünk nyomdaművészetéről is – nemcsak szakmáról –, ezúttal a nyomdaünnep ama programjához térünk vissza, mely keretében az Alföldi Nyomdában dolgozott művészek május 26-ig nyitva állt csoportkiállításon mutatkozhattak be. Varga József fotográfus barátom számos dokumentumot küldött – köztük az itt látható két reprodukciót.

„Az Alföldi Nyomdában dolgozott művészek kiállítása egy fajta megemlékezésnek tűnik annak fényében, mennyire változatosan illusztrált könyveket forgathattunk pár éve, s ez nemcsak a gyermek-, hanem a szépirodalomra egyaránt vonatkozott” – olvasom közben a *Kítáruló világ* című internetes blogger oldalon (<http://kitarulovilag.blogspot.com/2011/05/jubilal-debreceeni-nyomda.html>)

Károlyi Gábor fotográfiája a kiállításról

„Jóllehet a mai könyvpiac számtalan kiadót és író-t képes eltartani egy még oly kis országban és még oly csökkenő olvasási kedv mellett, a könyvillusztrációk jórészt visszaszorultak a mesekönyvek világába. Szomorú, hogy az illusztrátorok, grafikusok, művészek ma többnyire megelégedhetnek borítók tervezésével, ezért különösen méltányolandó megemlékeznünk azokról, akik a betűk világát képeikkel, rajzaikkal tovább gazdagították” – írja a *Kítáruló világ*, magáról csak ennyit árulva el:

„*Debreceni kultúrlét és egyéb húságok. Ariadné fonala, mely a debreceni kultúrlét egyjucás útvesztőjében nem csupán holmi labirintusból kivezető spárga, hanem a köldökszínór, mely a keleti végeken élő címiseket a kítáruló világ vérkeringésére rákapcsolja.*”

Ajánlom mindenki figyelmébe magam is!

Szilágyi Elek olajképe –
reprodukciók:
VARGA JÓZSEF

Balra: Szilágyi Imre dedikál a könyvhéten az Alföldi Nyomda és a Grafikusok Ajtói Dürer Egyesülete könyvsátránál – S hogy a könyvekkel soha nem lehet „korán” megismerkedni, azt Varga József jobbra látható fotója is illusztrálja

FESTŐNŐK NAGYBÁNYÁN A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN címmel rendezett magángyűjteményi kiállítást a debreceni Simonffy Galéria június 9-étől. A tárlaton mintegy negyven festőnő munkáit mutatták be. A nagybányai művésztelep és a hozzá kötődő szabadiskola volt az első olyan képződmény a magyar művészettörténetben, ahol koncentráltan és nagy számban dolgoztak, tanultak lányok és fiatal festőnők.

*Papp Károly:
Kerub 1–2.*

*LÁSZLÓ NOÉMI,
FONÓ LEVENTE ÉS
PAPP KÁROLY
kiállítását rendezte
meg június második
felében a Debreceni
Egyetem Élettudo-
mányi Galériája
(a tárlatot Erdei
Sándor nyitotta
meg, énekkel köz-
reműködött:
Gellén Fanni).*

*Varga József az
eseményt végigfo-
tózta, a rendezés-
től, a megnyitón
keresztül a műrep-
rodukcióig és a
környezet bemuta-
tásáig*

– megközelítési kísérleteinek egyik izgalmas eredménye a lenti felvétel: a visszatükröződések révén az üvegfal mögötti tárlat mintegy „kihelyeződött” a parkba

A FRESHART 6 Nagyvárad–Debrecen fiatal alkotók számára hirdetett pályázati kiállítás (július 9–29.) bemutatóját és díjátadását a Debreceni Mű-Terem Galériában rendezték. A Máté András fotó-, Sulyok Géza és Tarnóczy József festő-, Aurel Rosu képzőművész és Ramona Novikov műkritikus alkotta zsűri az idén *Durucsko Zsolt* grafikus- és *Salagean Horea Traian* festőművészt emelte ki. Debrecen város különdíját a nagyváradai *Lajtos Éva Melinda* képzőművész, Nagyváradét a mikepércsi *Tarnóczy Tamás* festőművész nyerte el.

FreshArt 6 – 2011:
*fent: a kiállítók egy csoportja
középen: egy kocka
a díjátadás pillanataiból
lent: Tarnóczy Tamás
festményének részlete*

Fotók: VARGA JÓZSEF

A 48. HAJDÚSÁGI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP 14 alkotót fogadott az idén (július 9–22. között). A képzőművészeti együttműködéseknek köszönhetően az idén is képviselték magukat a távoli földrészek, ezúttal India, Seema Moghe és Yolanda de Sousa Kammermeier képzőművészek személyében. A hazai résztvevők Debrecenből, Hajdúböszörményből, Budapestről és Zalaegerszegről érkeztek, s az ország-névsorban szerepelt Románia, Ukrajna, Horvátország, valamint Görögország.

Mind a tizennégy alkotó emléklapot vehetett át, a két nívódíjat Gajdán Zsuzsa és a képen látható Yolanda de Sousa Kammermeier, a telep fődíját Budaházi Tibor kapta meg.

Varga József felvételén fent a Canberrai Egyetem képzőművészeti fakultásának professzora, Yolanda Kammermeier (alatta egy akril művének részlete), balra lent Seema Moghe látható

NYÁRI TÁRLAT – Varga József végigfotózta a bőszi művésztelep eseményeit – elkísérte az alkotókat Tákosra, ahonnan már korábban is hozott egy remekbe szabott képválogatást a templom fakazettáiról –, járt Derecskén, a grafikai művésztelepen, egyéni és csoportos kiállításokon, közben a Holló László Emlékmúzeumban készített reprodukciókat a jövő évi jubileumi kötetéhez, s nem mellékesen ott volt a XXI. Debreceni Országos Nyári Tárlat július 10-i megnyitásán a Kőcsey Központban.

Varga József felvételei mellett itt közlöm a nyári tárlat díjazottjainak névsorát:

- Pistyur Imre* szobrászművész
- Debrecen MJV Önkormányzat Fődíja
- Szikora Tamás* festőművész
- Nemzeti Erőforrás Minisztérium díja
- Z. Erdei Anna* grafikusművész
- Debrecen MJV Önkormányzata díja
- Fátyol Zoltán* festőművész
- Főnix Rendezvényszervező különdíja
- Szalay Pál* képzőművész
- Főnix Rendezvényszervező díja
- Lous Stuijtzand* szobrászművész
- Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat díja

(A tárlat anyagának megtekintése után született glossza a 435. oldalon olvasható.)

**A TÁKOSI FESTETT FAKAZETTÁS
TEMPLOM „Erzsike nénijét”**

Varga József már korábban is fotózta a szatmári és beregi emlékeket kutató útjai során.

Ezúttal a bőszi művésztelep alkotóival utazott Tákosra, ahol az „idegenvezető” a mennyezetképek mellett a turulmadaras padsordíszítésekről is beszélt

PILLANATKÉPEK
A DERECSKEI GRAFIKAI
MŰVÉSZTELEPRŐL

A 15. Hajdú-Bihari Grafikai Művésztelepet július 18–28. között rendezték a derecskei Művelődési Központban.

Varga József felvételein: a művésztelep egyik törzstagja, Baráth Pál festőművész lavírozott tusgrafikák készítése közben (balra fent); Szakál Szilvia munkái az ablakban „száradnak” (jobbra fent); lent Fátyol Zoltán festőművész veszi át a Móré Mihály-díjat (mögötte Durucskó Zsolt és Subicz István).

A nyitó kiállításon az elmúlt másfél évtized terméséből (a városnak adományozott művekből) válogatott anyagot mutatták be. Kratochwill Mimi művészettörténész beszélt a magyarországi művésztelepek szerepéről – a nagybányai hagyományoktól kezdve a napjaink művészeti és szellemi-kulturális közéletében vállalható feladatokig. Az idén 17 művész kapott meghívást a telepre (ahol öt műhelyben folyt a munka), s nemcsak a megyéből, de országhatárokon belülről és túlról, Budapesttől Kolozsvárig.

VILÁGVÉGE SZERELEM

A PG Csoport és a „változás” története a Csokonai Színházban

„Ez a város olyan, mint én.
Nincs bennem semmi biztató.
Én tudom, hogy mire van szükségem,
és megmondom, mi a jó.

– Ez a jó, ami most van!
Akkor nekem se kell más.
Ez van, és mi szeretjük egymást.
Nem igaz? (Nem igaz.)
Kire, mire érkeztem?!
Megszakadok ebben az életben!

Pedig én még akarok valamit az Élettől.
engedjétek legalább a mellét megfognom,
az én tenyeremben keményedjen meg,
megcsókolnom még mielőtt megdőglünk!”

A debreceni kultzenekar, az 1980-as évek közepén alakult PG Csoport *Alföldi zene* című számának első verziója csendült föl indításként – a '80-as–90-es évek nyers-intellektuális underground atmoszféráját felidézve – a Víg kamaraszínházban, a Csokonai Színház múlt évadbeli, egyik legsikeresebb előadásán. A sikert egyebek mellett jelezheti, hogy az előadás az új évadban is műsoron marad (sőt, hallottunk fővárosi meghívásról is).

Világvége szerelem – nem túl biztató a cím, mégis végzetesen vonzó a hangulat. Erre utal a rendhagyó műfaji megnevezés is: noha a kritikák között fölbukkan a „debreceni musical”, Vidnyánszky Attila színigazgató, a produkció rendezője a „zenés kortárs keserédes” sablonizálhatatlan valóságát közelebb érezte ehhez a szociográfiai szürrealizmushoz.

Az etűdjelleg, a zenekar frontemberének, a szövegíró-énekes Jantyik Zsoltnak színpadi szöveggént elhangzó, monologizált vagy abszurd egymást-meg-nem-hallásban kvázi dialógustestet öltő versei (dalszövegei) ösztönös öntörvényiségben váltják egymást a mennyország kapujába

emelt zenekar, a tétova dirigens angyalként a magasban oldalazó énekes – és a dalra fakadó (meglepően jó hangú) színészek posztmodern valóságjátékával.

Egy órán keresztül válik egyre teljesebbé a Klinika mozi mélyétől, a sikátorok és kocsmák nehéz sóhajtásain át, a semmittevés időzabálásáig, az álmokig s a lemondásokig, az álmokban és lemondásokban is sirattató-nevetető szerelmekig ívelő élmény.

Nem valamilyen hagyományos színházi élmény, hanem egy olyan, emlékkeremtő dramaturgiaivalóság, melyben nemcsak a színészek játsszák a szerep helyett önmagukat – stílus- és helyzetgyakorlato-

kat, rögtönzéseket is az előadásba csempésze –, de a nézők is magukat (önnön múltjukat, elfuserált életüket vagy éppen a szerencsésen kikerült elfuseráltságot) látják viszont, és élük újra.

Különleges élmény ez, ahol a „másálapot” eléréséhez nem kell semmilyen más pótszer, mint a színpad és a zene. Vidnyánszky Attila expresszív látomásos vizualitását alapvetően meghatározza a színpadi keretek között, a nézőtér és a színpad közötti térben (pillanatnyi időtlenségben) a teremtő emlékezet virtualitásában pörgő filmszerűség. Ez a karaktere érvényesült itt is, egy órán keresztül. A világvége hangulat s nevelés szellemek megfellebbezhetetlen komolysága mámorítja és lassítja, izzítja és lebegteteti a valóságfájdalomból vágyfájdalomba átszakadó élményátélést.

Aztán valami változik, megváltozik.

Katkó Ferenc, Kristán Attila, Oláh Zsuzsa, Szanyi Sarolta, Szűcs Nelli, Tóth László, Trill Zsolt).

S talán nem fájlaljuk még azt sem, hogy hagyományos színpadi karakterek nem jöttek létre, mert az is egy lehetséges üzenete a játéknak, hogy a szereplők keresik magukat. A másikat, az időt, s más-magukban: a tükröket.

„Nagyon sűrű,
nagyon erős,
hétköznapien
lírai világ”

A zenekart illető elismerésünk teljes (Jantyik Zsolt – ének; Jantyik Csaba – gitár; Fazekas László – basszusgitár; Kiss Attila – dob). A színészgárda nagyon szerethette a játékot – hiszen nemcsak alakító, hanem alkotószerepük is volt abban –, s ez érződött a darab minden mozzanatában. (Szereplők: Bakos-Kiss Gábor, Bakota Árpád, Edelényi Vivien,

Mert valahol mindenki (és minden?) elveszett a reménykereső ’80-as években s a rendszerváltozásban, a reményfeladó átalakulásban.

„Pedig én még akarok valamit az ételtől” – cseng-reng, bűg-fúl s fáj vissza a refrén a kezdődalból, avagy az *Alföldi zene* debreceni létbe zárt, sivár, mégis megtartó könny- és por-valóságából.

Persze, a könnyből és a porból valami lehetetlen sár lesz. Hogy ne ragadjunk bele, kell ahhoz a régi palló, vagy az égi palló. Ezen az emelvényen áll Jantyk Zsolt, s nem igazán tudjuk, miért is áll ottan. Hogy néha beleénekeljen a színészek dalszöveg-párbeszédét felváltó, a danse macabre-ot kísérő zenéjébe? Hogy néha a reflektort kezelje, „rávilágítva” egy-egy problémás sorsra, élethelyzetre? És hogy „deus ex machina” kellékeket adjon a színészeknek? Egyébként, jó, hogy ott áll az énekes az égi pallón, de még jobb lenne, ha a színészek tudnának róla.

Engem egyébként azért foglalkoztatnak e kérdések – melyeknek a dramaturgiához is van közük – mert épp akkor jártam egyetemre (jártunk együtt a kisújszállási triásszal: Jantyk Zsoltékkal, Jámbor Jóskaékkal, Herceg Zoliékkal), amikor a PG Csoport koncertjei egyenlők voltak nem egyszerűen az alternatív, hanem az ellenzéki véleményformálásal. Ez a hangulat még át tudott jönni, talán a '90-es évek is, aztán a keserűdes magára maradottság jött a lázadásban, hogy ez még nem az, amire vártunk.

Az előadás ritmusa egyre inkább rálassul a népdalok lelki tempójára. Jantyk maga is azt vallotta az egyik beszélgetésben, hogy ha valamilyen igazi tragédiával, fájdalommal találkozott, azonnal a népdal szólalt meg benne. S az underground punkot és dallamos rockot előbb az archaikus szövegmondás, majd a szonon és a népdal emelte egyre föntebb.

Emelte talán az énekes és a zenekar angyalszárnyaiig? Jantyk Zsolt akkor is a népdalok hangján szólaltatja meg a fájdalmát, ha az állampolgársági népszavazás tragédiáját summázza (2004. december 5. margójára), vagy mikor az „egyre bujdosóbb kuruc” nótáját írja a XXI. század elejéről. S az éjszakai, sötét vonaton is vers született – ez szerepel a legutóbbi, *Nem sietünk sehova* albumon. Az élmény tehát komplex a színpadon (vers, zene, koncert, színelőadás és interaktív, lírai ironikus transzpozíció) – valami még sincs rendben az életben.

Felvételek a Világvége szerelem próbáiról (forrás: www.csokonaiszinhaz.hu)

„Nekem természetes, hogy a saját sorsomról éneklek – mondja Jantyk Zsolt –, kedvesemnek, a kedvesemért, a hazámért, örömről, félelelről, gyermekről, Istenről, a nagyapámról és mindenről szólt az ének, ami éppen megmozdította az agyam vagy a lelkem...”

S mit mond Vidnyánszky Attila?

„A PG csoport dalai az elmúlt húsz év, a rendszerváltás időszakának szubjektív, ugyanakkor nagyon pontos, karakteres dokumentumai. Az egész korszakot átvelik, remekül érzékelhetőek bennük azok a hangulatok, történelmi helyzetek, melyekből születtek. Rá lehet ismerni konkrét eseményekre is, de ennél fontosabb, hogy az egészek a lényegét mutatják, a történések magját, gyújtópontját.

(...) Jantyk Zsolt úgy ír Debrecenről, hogy közben az egész országról ír. Sőt nem annyira az országról, hanem sokkal inkább a magyarságról (...) A remény, a rendszerváltásba vetett hit, a túlzott naiv lelkesedéseink, szárnyra kapásunk, ahogy a családásaink is mindenütt hasonlóak voltak. (...) Jantyk dalaiiban a magyarságot próbálja megfogalmazni, veszteségeinkkel, fájdalmainkkal – melyek ugyanazok Balassinál, Mikesnél, Petőfinél, József Attilánál, Nagy Lászlónál, Juhász Ferencnél... –, közben egyfajta diagnózist ad a korról, de végül mégis a reményt, a hitet építi az emberekben.”

Az előadásban nincs hagyományos történet, inkább fragmentumok, atmoszférikus sorshelyzetek, pernyi létbolyongások vannak. A nosztalgia nem megszépítő, hanem szociográfiailag letaglózó, így akár dekadensnek is mondható a hangulat olykor, csak azért nem az, mert a líra és a groteszk kritikája reflexív szembesülés-helyzeteket idéz elő.

A darab valódi élményt ad, a rendezői szándék mégsem valósul meg. Vidnyánszky azt szerette volna, ha a mindenkori

lázadásból, a megtisztuláson keresztül, a rezignált nyugalomig s a bölcs, szeretetből táplálkozó hitig jutnánk el – miként ezt a változási (fejlődési) irányt maga a zenekar is felmutatta az elmúlt negyedszázadban. Szépen ível egy órán keresztül az út, de a megasztár-jelenettel majdnem a semmibe vész az a felismerés is, hogy hiába próbáljuk mi megjobbítani a világot, nagyot változtatni nem tudunk a sorsok menetén.

A „szociográfiai szürrealizmusból” olcsó vásári paródia lesz: a Gálvölgyi-féle geszes közhelyeket s a duma-színház, provokatív fordulatokat puffogató előadásmód meglehetősen idegen az addig érzékenyen megteremtett légkörtől. Talán ez a direkt „megmondás” – amely a közönség nagy részét azért bűvkörébe ejtette, így véleményem szerint e reakció hamis értékelést, rossz példát mutat a stábnak – vette el a súlyát a közéletre s léthelyzetre vonatkozó „kimondásoknak” is. Az őszinte nemzetféltést vagy profetikusan szeretethangot így politikai porondra kényszeríti a színpadi dramaturgia. A mához közeledve, egyre inkább elvész a látomás – s hiába költözik a földre a PG-angyal, várjuk a befejezést.

Itt pedig a legdurvább rendezői hibát kapjuk: a befejezésből van vagy három. Nem amolyan koncertráadás-ként (noha az is van), inkább a bizonytalanság jeleként: Hol van vége?

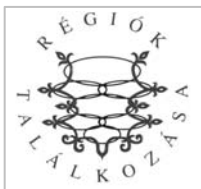
Nos, nincsen vége.

A PG Csoport zenéje és szövege megérdemelte volna, hogy maradjon minden lebegve, akár az angyalságban is.

Ki kellene iktatni a kereskedelmi tévés negyedórát, elhúzatni még három nótát a bandával, és ott hagyni őket az égben.

Inkább a színészeknek kellene följutni hozzájuk. Megnézni, milyen (nem Berlin, hanem) Debrecen fölött az ég.

Noha számunkra kissé nehezen értelmezhető módon a hivatalos hírek már tavasszal arról számoltak be, hogy a Magyar Kultúra Alapítvány megszűnik, folyamatosan, heti rendszerességgel kapjuk az általuk szervezett új és újabb programok kínálatait. Az MKA szerepét, az anyaországi, a határon túli magyarok s az összmagyarság közötti kulturális párbeszédet a Bethlen-alapítvány és a Magyar Kultúra Háza veszi át, de a nyáron még minden jel arra mutatott, hogy az MKA működik, jól érzékelhető kulturális, művészeti, közösségi tevékenységgel igyekezve feledtetni a híreket. Megemlékezünk alább Máger Ágnes jubileumi tárlatáról, visszatekintünk a közelmúlt kulturális eseményeire, s szemelgetünk a már megtervezett, őszi programokból.

MÁGER ÁGNES JUBILEUMI TÁRLATA A SZENTHÁROMSÁG TÉREN

Művészi pályafutásának 40 éves jubileumát is ünnepelte a miskolci művésztelepen élő Máger Ágnes festőművész, akinek július 19. és augusztus 6. között rendezett tárlatot a Magyar Kultúra Alapítvány a budai várban, a Szentháromság tér 6. szám alatti székházban.

Máger Ágnes ugyanis éppen 40 éve, 1971-ben szerzett diplomát a Magyar Képzőművészeti Főiskolán (Sarkantyú Simon és Domanovszky Endre tanítványaként), s ugyanebben az évben rendezte első önálló kiállítását az Eötvös Kollégiumban. A következő esztendőben – elismerve az ígéretes művészi indulást – Derkovits-ösztöndíjat kapott. A többszörös nívódíjas és Kondor Béla-díjas alkotó 1989 óta irányítja a Gömör-szőlősi Művésztelep (Gömöri Műhely) munkáját; 1998-ban az Új Grasham Kör, 2007-ben pedig a Művészeti Akadémia tagja lett.

Fontosabb egyéni kiállításainak helyszíne a legtöbb alkalommal Miskolc volt, de gyakran mutatkozott be a fővárosban is. A művész szűkebb régióján túl a munkák eljutottak több hazai és közgyűjteménybe is.

Máger Ágnes: Angyali üdvözlés (akvarell)

Kiállítást rendeztek műveiből Kőszegen, Szegeden, Kaposváron, Szombathelyen, Csurgón, Veszprémben Sümegyen, Dunaiújvárosban; szerepelt Münchenben és a svájci Eglisau városában – ez utóbbi városba, szakrális ikonográfiai tematikáját követve, szárnyas oltárt is készített.

Máger Ágnes művészetében – a színház, a díszletek és jelmezek világán túl, a természeti ihletettség mellett – meghatározó szerepet visz a szakrális tematika. A szendrői és ináncsi római katolikus templomokat az ő szekké képei díszítik, kápolnai miszkrényes szárnyas oltárt készített a miskolci jezsuita templomba, de Vatikánban is látható egy alkotása, a Veronika oltár.

Férje és mentora, a művészettörténész Végvári Lajos professzor szavaiból formálta meg saját mottóját is Máger Ágnes: „A művészet igazsága nem a formai csalafintaságok, hanem az alázatos azonosulás útján nyilvánul meg a maga közvetlen és természetes formájában.” S ehhez a gondolathoz illeszkedik a honlapján is olvasható bekezdés („Arisztokratikus művészet” – „analfabéta” befogadó címmel): „Az öncélúság kizárja a világról való egyetemes gondolkodást. Ha a művész nem érzékeli a folyamatokat, a folytonosságot – kiürül. A művészetnek, a legkísérletezőbbnek is, erkölcsi, morális felelőssége van. Csak így lehet beszédes, lélektől – lélekig.” A görögök nyomán keresi a szép és a jó egymástól elválaszthatatlan megtestesülését, a *kalokagathia* elvét.

Természetesen a művészi eszmény s magának a művészetnek a feladata is változik, de az öncélúság ellenében ható közösségi szerepvállalás csak az esetben valósulhat meg, ha minden időben és minden környezetben szolgálat marad.

De hogyan is érvényesül e szolgálatjelleg Máger Ágnes művészetében (mely Dobrik István művészettörténész szerint Miskolc képzőművészetének különleges értéke)? Érdemes lehet visszatérnünk néhány korábbi értékelésre. Dobrik például arra is fölkhívta a figyelmet, hogy Máger Ágnes művészetének komplexitását a képzőművészet, zene, színház, irodalom „szinte egyenrangú

érintettséggel formálta”, így jellemzi őt és alkotásait a társművészeti területek által képviselt létértelmezések „szellemi transzparenciája”.

Máger Ágnes: Zsuzsanna (akvarell)

Kiváló összegzést kapunk itt a négy évtized meghatározó emberi és művészi törekvéseiről, ezért kicsit hosszabban – noha így is csupán a fragmentumokat emelve ki – idézünk Dobrik István értő értékeléséből:

„A ráció és az emóció (...) aránya és viszonya az ő művészetében az anyagi világ, a természet és a transzcendencia pólusai között értelmes egyensúlyt kereső alkotói magatartást tükröz. (...) Az erkölcsi-szakmai tradíció tisztelete sugárzik át művein is: panteisztikus tájképein, zenét, színházi karaktereket idéző táblaképein, könnyed vázlatain, a bibliai jelenetek figyelmező drámáiban. Több, a groteszk erejére is építő munkájában

szellemes, de könyörtelen parabola tüköröt állít az emberi gyarlóságnak, butaságnak és nagyravágyásnak.

(...) A természet fensége lelkén átszűrte lényegének megjelenítése, gyorsan múló és változó szépségeinek képi idézése, az emberi lét gyengeségeinek ostorozása, a történelmi sorsfordulók előtti tisztelgés, a keresztény mítosz jeleneteinek megformálása, a morális munkák kihívásai más és más alkotói hozzáállást és módot indukáltak művészetében.

(...) Feloldást vagy éppen ítéletet hozó szárnyas angyalai, a mesék mélyen fészkelő igazságokat felidéző, óriássá is változó koboldjai, szférikus fényekben fürdő biblikus látomásai, a mítoszok legendás hősei, mind az emberi lélek heroikus küzdelmét, esendőségét, szépségét apologizálják. A küldetésben erős alkotói akarat mögött természetes módon mindenütt ott érződik az erőt

sugárzó női principium érzékenysége, védelmet kereső törekvénysége, a néhol játékossgba bújtatott, életet adó türelmes, túlélő bölcsessége.”

Németh Lajos művészettörténész professzor már két évtizeddel ezelőtt utalt arra a Szombathelyi Képtárban rendezett Mäger-kiállítás megnyitójában, hogy fontos szerepet kapnak az oeuvre-ben az úgynevezett művészettörténeti parafrizisok. Már az oltárfestés is egyértelmű állásfoglalást jelent, nem beszélve arról, hogy ilyen motívumaiban a középkori, reneszánsz és barokk tradíciók ugyanúgy érvényesülnek, mint a görög és keresztény mitológia sajátos „eklektizálásának” szándéka. S mindez erősen összefonódik a magyarság-vállalással. Az 1514-től egészen 1956-ig húzódó történelmi sorsfordulók megfestett sorában azonban nem direkt közéleti-társadalmi párhuzamokat keres és mutat föl, hanem „mindvégig festőként próbálja megfogalmazni a formaproblémákon túli érzelmeit”. A reneszánsz képszerkezetben egy fajta, reá jellemző „tágított realizmus” érvényesül, amit Losonczy Miklós művészettörténész éppen egy évtizeddel ezelőtt az „Új Gresham Kör” kör budapesti kiállításán a „látomássá érlelt látvány fegyvelmezett összpontosításaként” értelmezett, miközben már megjelentek a művész vizuális eszméi között a költői érzékenységgel párosuló organikus felületi hálózatok is.

Ez a tendencia érvényesült Mäger Ágnes legutóbbi alkotói korszakában, melyet a 2009-ben kiadott *Változások* című katalógusának reprodukált képei is igekeznek reprezentálni.

Mäger Ágnes: *Angyali üdvözlés (olaj)*

Az ennek az új sorozatnak az ajánlását megfogalmazó Bán András egyrészt a művész intellektuális érzékenységére hívta föl a néző figyelmét, visszaidézve a festői előzményeket:

Máger Ágnes „jól érzi magát a múltban is, újrajátssza a nagy narratívákat, a képek világában él. Szívesen idéz, és nagy fantáziával újraértelmez. Jelenetei gyakorta behelyettesítések, de a szereplők mindig mi magunk vagyunk. S e jelenetek szinte mindig monumentális, színzuhatagos hátterek előtt zajlottak, egy megemelt, mitikus térben.”

Napfivér Holdnővér (fertő)

Apokalipszis 2. (jobbra, lent)

Máger Ágnes festményei

A csupán jelenetek nélküli háttereket festő újabb sorozatban – paradox módon – „életre kelt a kulissza”. Nem tekinthetők e művek nonfiguratív képeknek, hiszen mindegyiknek erős természeti ihletése van – s szelíd drámaisággal vonulnak föl előttünk a gömöri táj mindennapi természetrezdüléseiben újraéledő történelmi idői is. Bán András fölfigyelt arra, hogy a képek festékfoltokból összeálló rendjét a föld, erdő, táj, ég ritmusa határozza meg, s a széles ecsetvonások mögül figurák bújnak elő, arcok, gesztusok, mozdulatok. Tehát e „megújító festészeti kalandból” sem hiányozhatnak az emberi történetek.

Számunkra ugyanakkor az a fajta festői viselkedés is sokat elárul, ahogyan a tájakat – s a bennük sűrűsödő, gesztusokban kibomlóm expresszív indulatokat – egymáshoz rendeli, s ahogy tulajdonképpen szakrális kompozíciókat hoz

létre az absztrakciós irányban kiteljesedő tájképekből is. Gömöri táját például homorú triptichon-szerkezetben fogalmazza meg a művész.

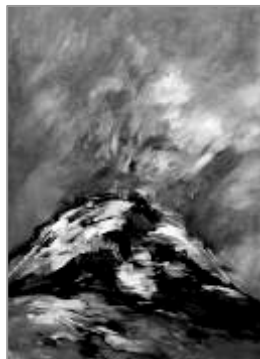
A természet mozgásában a föld líraian átfogalmazott – domborzati – karaktere mellett az ég viselkedése teremti meg a feszültséget: Máger Ágnes festményein mozog a fény, teste lesz a messziségnek.

A Magyar Kultúra Alapítvány székházában rendezett fővárosi kiállítás címe-ként is a fönti *Változásokat* olvassuk. S a „változások” mentén itt legalább négy jelentést konstruálhatunk.

Természetesen szó van a Máger Ágnes művészetében megfigyelhető változásokról, másrészt a változások a *változatokat* jelenti – a klasszikus bibliai, mitológia, történelmi vagy művészet-történeti témák és toposzok parafrázisairól szintén beszélhetünk. A „változás” harmadik jelentése a természet viselkedésében fogalmazódik meg – az önmagát megújító körforgásra is utalva –, a negyedik jelentés pedig egy úgynevezett metanarratív szint: magának a változásnak a megnevezése hozza létre az (át)értelmezési kényszert.

*Máger Ágnes:
Gömöri táj (1–3.)*

A PROGRAMOK AZÉRT FUTNAK...

Noha a július végi lapzártáig már értesültem a Magyar Kultúra Alapítvány – kormányhatározat értelmében – jogutód nélküli megszűnéséről, az internetes honlap arról tanúskodott, hogy nem állt meg a munka, folynak a tervezések és az előkészületek.

Június végétől egy hónapon keresztül volt látható Kleinheinz Magdolna *A zene színei* című kiállítása, júliusban rendezték Nicholas Shepherd (Juhász Miklós) amerikai-magyar festőművész *Color Montage* című tárlatát. Hó közepén Tari Eszter *Verziók* című kiállításának adott otthont a Szentháromság téri székház, augusztus 6-ig áll(t) a főntebb bemutatott Máger Ágnes tárlata.

Augusztusra tervezték Elizabeth Csepeli németországi magyar festőművész bemutatkozását, a rajtanárok kiállítását, Keresztes Zsuzsa „rongyképész” tárlatát; s szeptemberre is átnyúlik Józsa Judit kerámiaszobrász új anyagának kiállítása és Tuskés Tünde jubileumi tárlata. Közben a Panoráma Világklub és a Magyar Emlékekért a Világban Egyesület is rendszeresen megtartotta tervezett programjait.

Balatonlellén június 30. és július 3. között rendezték meg a Magyar Világtalálkozót. Négy napon át, 12 helyszínen több mint 100 program zajlott, melyekre számos tengeren- és határon túli országból érkeztek résztvevők. Tizenkét konferencia, a két nagyszínpadon ezernél is több fellépő művész, együttesek, zenekarok, koncertek, találkozók, versenyek közül válogathattak az érdeklődők, megkóstolva közben a magyar konyha ízeit, italaikat, megtekintve a jurta sátrak kézműveseinek termékeit.

MEGMARADÁSUNKÉRT. Felavatták a három méter magas, vöröskő alapon, erdélyi tölgyfából készült *Megmaradásunkért* című jelképművet is, mely a magyar összefogást reprezentálja

A Magyar Világtalálkozó balatonlellei rendezvénysorozata a résztvevők szerint felidézte a nyolc évtizeddel ezelőtti nagy találkozók hangulatát is

A MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY TERVEZETT KÖZÖNSÉGRENDEZVÉNYEIBŐL

Augusztus-szeptember

Józsa Judit kerámiaszobrász kiállítása

Augusztus 2–31.

Elizabeth Csepeli képzőművész kiállítása

Augusztus 8–28.

Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének kiállítása

Augusztus 11–31.

Keresztes Zsuzsa rongyképező kiállítása

Augusztus 24. – szeptember 17.

Tüskés Tünde jubileumi kiállítása

Szeptember 12–30.

XV. Magyar Karikatúra Művészeti Fesztivál

Szeptember 16. 17 óra

Panoráma Világklub rendezvénye Tombo-

la-belépőjegy: 1.000 Ft

Szeptember 17–18.

Kulturális Örökség Napjai és Kultúrházak éjjel-nappal: vetített képes előadás színházunk történetéről...

Szeptember 24–25.

XVI. Kárpát-medencei Napok

További programjainkról a www.mka.hu honlapon tájékozódhat. A belépés díjtalan!

A műsorváltoztatás jogát fenntartjuk!

TOVÁBBI PROGRAMOK...

A hivatalos előrejelzésben csak a fenti programok szerepeltek, ám a honlapon még a következő kínálatot találtam. (A jogutód nélküli megszűnés bizonyára nem jelenti azt, hogy a Bethlen közalapítvány a kulturális programokat is megszüntetné...)

Minden héten megtartja rendezvényét a Magyar Emlékekért a Világban Egyesület, s rendszeresen találkoznak a Panoráma Világklub tagjai.

*Háromszentek
Keresztes Zsuzsa rongyképe*

Október 1–17.

Nemzetközi gyermekrajz kiállítás

Október 3–16.

Fekete Emese kiállítása

Október 17. – november 1.

Felber Irén kiállítása

November 2–6.

Határtalanul Fesztivál és Kiállítás, a Magyar Foltvarró Céh szervezésében

November 8–25.

Somfai Kara Dávid szibériai, mongóliai, közép-ázsiai fotói

December 1–21.

Nagy Lajos fotóművész kiállítása

December 20.

„Jeles hetvenesek” – a *Napút* folyóirat hagyományos, karácsonyi évkönyvének bemutató estje

A HALKÖZ SZOBRA. A megújult Halközt Debrecenben Lestyán Goda János köztéri szobra díszítheti – fogadta el a tervezetet Debrecen közgyűlése még 2010 szeptemberében. A debreceni Szabó Lőrincet is megmintázó szobrászművész alkotása elkészült, azt nagycsütörtökön helyezték el a téren. Ezzel tulajdonképpen be is fejeződött a tér rekonstrukciója. A környezetkialakítással együtt összesen 5 millió forintba került kompozíció alsó, márványból készült része a halakra, míg a bronz felső, varsát formázó része a téren egykor árusító – a helynek nevet is adó – halászokra utal.

(Forrás és fotó: www.debercen.hu)

MAGYAR FÜRDŐÉLET A MODEMBEN

A régi magyar fürdőélet témája köré fonódik a Völgyi Miklós és Skonda Mária gyűjtőházaspár kortárs alkotók műveiből válogatott anyagát bemutató, a debreceni Modemben június 16. és augusztus 28. között rendezett kiállítás. „A témaválasztással tudatosan ötvözni szeretnénk

Magyarország egyik kiemelkedő kincsét, a fürdőkultúrát a kortárs képzőművészeti értékekkel” – nyilatkozták a gyűjtők az egyszerre szakrális és profán, emelkedett és szimbolikus utalásokban gazdag, az erotika és erkölcs kérdéseit is feszegető tematikáról.

**„AMIT MEGVILLOGTATSZ,
VILLOG MINDŐRÖKRE”**

– ezzel a címmel rendezte meg Huszty Árpád (nagybányai születésű, Hajdúböszörményben elhunyt) festőművész emlékkiállítását a Földi János Könyvtár, Emlékház, Hajdúhadházi Galéria június 16. és július 10. között. A tárlatot Komiszár János festőművész ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

MÉG EGYSZER

Saját közönségét is meglepte Oláh Imre független filmes a június 18-án a hajdúböszörményi Sillye Gábor Művelődési Központban megnyitott kiállításával. Az „alkotóként is mindig kritikusan, véleményt közvetítve” jelen lévő Oláh Imre ugyanis szobrászmunkáival mutatkozott be, majd a színházteremben egy filmjeiből készült válogatást vetítettek le. Miként megfogalmazta – és olvassuk erről H. Fehér Ildikó beszámolóját is –, a 80. életévébe lépve, számvetésnek, „hattyúdálnak” szánta a tárlatot és filmválogatást.

A lappangó szobrok, a beszélő képek, a meglepett nézők

Az egykori fő-állatorvos Oláh Imre (aki a közművelődési életben is szerepet vállalt, a Hajdúsági Nemzetközi Művészetlepel egyik alapítója volt) filmes munkássága az elmúlt évtizedben közkinccsé vált: „a digitalizálást követően, a városi könyvtárban bárki megismerheti a hajdani várost és azokat az embereket, akik ezt a közösséget alkották.” Oláh Imre mozgóképgyűjteménye révén megmaradt az elmúlt fél évszázad Bösörménye. Az 1960-as és '70-es évek eseményeinek, mindennapjainak megőrzése szociográfiai szempontból is fontos.

Oláh Imre e „hobbiját” előbb kezdte, mint a filmezést – már elsős gimnazista korában készített egy domborművet a szertárban lévő Dante-fejről. Mivel a plasztikákat nem tudta bronzba önteni, sok közülük elpusztult, a művelődési ház galériájában a megmaradt kollekciónak lett bemutatva. Ezt értékelve, Horváth Tibor szobrászművész párhuzamba állította Oláh Imre filmes munkáját és szobrász tevékenységét. „Munkái mintegy szoborrá dermedt filmkockák: egy egész mozdulatsort ábrázolnak. Portréit a finom anatómiai ismeretek hatják át, és alkotásain megfigyelhető a tömörítés.”

„SÁRKÁNY ÉGI TAVON”

Vándorútra indult a Sárkány – a „Szeged-Nyírbátor kultúrhíd” lélekbor-dáin –, köszönhetően annak, hogy varázsos vándorkiállítást hoztak létre a rendezők a nyírbátori Szárnyas Sárkány Hete Nemzetközi Utcaszínházi Fesztivál „pixelbe mártott lenyomatából”.

Széman Richárd fotográfiája az utcaszínházi fesztiválról

Eddig csak az interneten voltak fellelhetők annak a különleges fotósorozatnak képei, melyet a fesztivál fáradhatatlan krónikása, Széman Richárd készített, aki a következő emléksorokkal bocsátotta útjára a kollekciónak:

„És közben kerestem, hol ágálnak a csepűrágók, az utcaszínházások, a pillanatnak élő, furcsa, szeretnivaló különcök, a kultúra peremén élő zsenik, akik egy jobb korban királyok kegyeltjei lennének, akik talán igazabb ünnepeket rendez-

hetnének az egyre több cirkuszt követelő tömegeknek. De őket is csak figyeltem. Néha, mikor az orromra koppantott valami manó, sikerült olyan mozdulatukat elkapnom, amit sok „udvari” kőszínházban régen elfelejtettek már.”

A kiállítás első állomása természetesen a „Sárkány ősi fészke”, Nyírbátor volt – a *Sárkány égi tavon* című válogatást az idei fesztivál nyitónapján, július 8-án mutatták be a Katolikus minorita templomban. Az év folyamán tervezett állomások között van még, Szeged, Pécs, Budapest, Győr, valamint a vajdasági Kanizsa, Zenta és Szabadka is. A vándorkiállítás anyagának elkészítéséhez szegedi kultúrabarát cégek nyújtottak segítséget, s van egy másik pillére is a két város közt átívelő kulturális hídnak: a Szegedi Szépmíves Céh tagjai az elmúlt évben sárkány tematikájú alkotásokkal tisztelegtek a város és a fesztivál előtt; a szegedi szépmívesek tárlatát szintén a nyitó napon, a Báthori Múzeumban ajánlották a közönség figyelmébe.

ORGANIKUS MŰVÉSZET BÉKÉSBEN

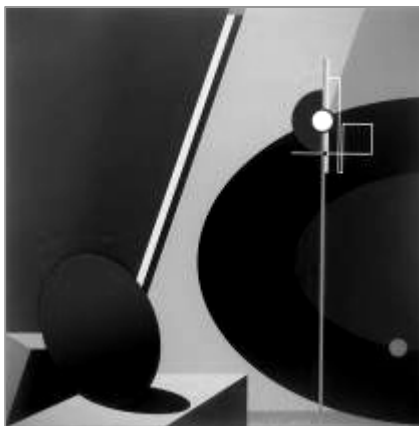
A 35. Békés-Tarhosi Zenei Napokhoz kapcsolódva – a Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum rendezésében – nyílt meg a Békési Galériában az *Organikus művészet* című kiállítás, melyen mintegy negyven alkotó munkáit láthatta a közönség június 19. s augusztus 22. között.

A kortárs képzőművészetben mind markánsabban jelentkező organikus szemlélet a „vizuális anyanyelv” jelkészletével „szervesíti” kozmikus-mágikus egységbe a posztmodern kultúrában megkérdőjelezett hagyományt a „jelen-léttel”.

PÁRIZSI ÉVEK – JOSEPH KÁDÁR TÁRLATA

Az idén 75 éves képzőművész 1969-ben hagyta el az országot, Párizsban alkotott tovább. Ma, a nemzetközi kapcsolatokat megtartva, a régió képzőművészeti életét színesíti, több múzeumot alapított.

A szürrealizmus, az absztrakt irányzatok, a periférikus műfajok (pl. mail-art, livres-objet) után művelte a geometrikus stílusokat – több hazai és nemzetközi biennálét szervezett. Az irrealista, horizontalista, dualista, térgeometrikus stílusú munkáiból rendezett kiállítást a Szoboszlói Galéria (július 26. – augusztus 28.)

A XXI. DEBRECENI ORSZÁGOS NYÁRI TÁRLATON nem éreztem katarzist – noha szívesen láttam a számomra kedves neveket, Aknay János, Lóránt János Demeter vagy Hartung Sándor műveit. Ettől lett országos a tárlat, egyébként őket is Debrecenből ismerem. Próbáltam kérni egy katalógust, hátha emlékeztet később a katarzis lehetőségére. Nem kaptam, a Kölcsey Központ, illetve a Főnix Rendezvény-szervező „szigorú elszámolású” példányai közé a *Néző • Ponté* nem fért bele... Ha katarzist akarok, maradok Aknay angyalainál, vagy Makoldi Sándor újabb képét nézem, s elgondolkodhatok az egyik díjazott, Szalay Pál fönti művén: *Szent György, a könyvelő, az ügyvéd és a sárkány* – à la Greeneway. Hazafelé egy haikut írtam, hiányzott valami, s nem a katalógus:

Nem történik meg:
 unatkozik az ecset.
 Én legyek boldog?

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY ÉS A DEBRECENI 2-ES VILLAMOS

Már a debreceni belvárost is feltúrták július közepén a tervezett 2-es villamos nyomvonalának kiépítése miatt. Arról a tervek elfogadása előtt (és a városvédők körében máig) élénk vita folyt és folyik, hogy vajon jó döntés-e a 31-es busz vonalára helyezni a villamos-pályát. Nekem is van véleményem, de elfogadom a döntést. Most viszont a piros pöttyök izgatnak, melyeket a járdán fedeztem föl, a Hunyadi utcán. A piros pöttyök mellett élők szerint – legalábbis azt beszélik – itt lesz a külső sínpálya közepe. Ez azt jelenti, hogy több épület előtti teret is érinthet az átalakítás. Például a Debrecen Plaza bejárata előtti részt – magam nem bánnám, ha az egész plázát érintené... – s a Csokonai-házat, a Hunyadi és Darabos utcák sarkán. A pálya miatt talán le kell bontani (vagy meg kell bolygatni) Csokonai Vitéz Mihály egykori lakóházának építészeti elemeit műemlékileg is őrző kapubejárót? Csokonai múltjának darabja ez, biztosan nagyobb baj lenne, mint a városarculatilag nem engedélyezett cégek fönnhagyása. De hagyjuk a költői kérdéseket, mindenesetre azok a piros pöttyök most leporoltak egy dossziét, amelyben Debrecen köztéri szobrainak leírásáról gyűjtöttem az anyagot, fölhalmozva a leírásokhoz néhány kultúrtörténeti vonatkozást is.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY – IZSÓ MIKLÓS SZOBRA

Az összes képzőművészeti ág között a legmostohább helyzetben a szobrászat volt Debrecenben. Bógel József művészeti író, újságíró tette ezt a megállapítást a Debrecen művészetéről még 1961-ben kiadott könyv szobrászatról szóló fejezetében.

A 19. századi körülményeket, a század utolsó harmada művészeti közéletének jelenségeit jól illusztrálják Izsó Miklósnak a Kálvin téren – eredetileg a Református Kollégium előtt – látható Csokonai-szobra, amit 35 esztendővel a síremlék elkészülte után, 1871 októberében avattak fel.

Bán Imre szerint ez a szobor a magyar irodalomtörténet alkotó része: szerepe volt Jókai *És mégis mozog a föld* című regényének keletkezésében, Ady és Tóth Árpád Csokonai-élményét is erősen színezte. Csokonai mintegy kiállt a Kollégiummal szemben, miközben az ábrándozás mellett az elszántság, értékének tudata és öntudata is megjelent az ércalakon.

Az oxidált-bronz Csokonai

*A Csokonai-szobor az Egyház téren (ma Kálvin tér)
egy 20. sz. eleji képslapon*

Az 1861 őszen megalakult Emlékkert Társulat érdeme volt egyebek mellett, hogy a város köztereinek emlékművekkel való díszítésének gondolatát beplántálta a köztudatba. Az alapszabályban kimondták, hogy a Nagytemplom és a Kollégium közötti teret az idők folyamán jeleseink szobraival fogják benépesíteni, s a társulat működésének legnagyobb eredménye éppen a Csokonai-szobor felállítása volt.

Az újjávarázsolt Emlékkertben most posztamenseket látunk egymás szoros közelében elhelyezve. Csak föltételezni tudjuk, hogy a Bocskai-szobor, valamint a Gályarabok emlékműve mellett hamarost valóban jeleseink szobrai népesítik be a teret. Az egykaréjú elrendezés azonban megkívánna valamilyen közös koncepciót: a szemléleti azonosság csak akkor érvényesülhetne, ha egy művész készítené el a szobrokat – másrészt ez nem lenne szerencsés.

Igaz, a teret már megtervezték, mégis merészelem javasolni az újragondolást: ez egyszerre modern és ősi hangulatú kertben sokkal érzékibb (szellemi fölfedezésre buzdító) hatást keltene, ha az egyes szobrokat – legyenek azok jeles egyházfik, tudósok – a tér különböző pontjain állítanák föl. Erre a kérdésre még biztosan érdemes lesz kitérni...

Visszakanyarodva a Csokonai-szobor történetéhez: a pénz igen lassan gyűlt az egyéni felajánlásokból, a táncmulatások és a színi előadások bevételeiből, majd a szoborállítás ügyét Csanak József és Váradai Szabó Lajos kétezer forintos alapítványa lendítette előre. Pákh Albert ajánlatára 1866-ban Izsó Miklóst kérték fel a munkára, aki az életnagyságúnál valamivel nagyobb (ötnegyedes) agyagmintát 1867 májusára készítette el, a kisméretű gipszmodelltől némileg eltérő formában: kissé zömökebbnek, idősebb férfinak ábrázolva a költőt.

Petheő Károly *Emlékezzünk régiekről...* című könyvében felidézte a Csokonai-szobortervhez kapcsolódó anekdotát is. Az 1860-as években élt egy bizonyos Fumagalli Károly nevű olasz, volt katonatiszt a városban, s őt kérték fel Izsó tervének bírálatára, mondván: ha olasz, akkor biztosan ért a művészethez. A tört magyarsággal spontán fogalmazott „szakvélemény” pedig azt mondta ki, hogy „ha hasonlít, akkor jó, ha nem hasonlít, akkor nem jó”.

Az anekdotában rejlő valós mag minden bizonnyal az lehetett, hogy Izsó Miklós első szoborterve, a vékony s igen sovány alakú költőfigura nem tetszett a debrecenieknek. Arra gondoltak, hogy szégyen lenne a városra, ha poétájukat ilyen nyeszlettnek mutogatnák. Erre Izsó valóban „meghizlalta” kicsit az eredeti figurát. Amikor az Emlékkert Társulat a művész tiszteletdíját kifizette, az öntésre már nem maradt pénze. A talapzat elkészítéséhez s a felállításához szükséges további összeget lassan, szinte fillérenkénti és házankénti adakozásokból gyűjtötték össze.

A gyűjtés tehát 1861-ben kezdődött, s 1871. december végén fejeződött be. É. Kiss Sándor kutatásaiból tudjuk, hogy 16 és fél ezer forintot, hatvanöt aranyat, egy 20 frankos aranyat és különféle érméket sikerült összegyűjteni az adakozásból. A város 1500 forinttal és anyagokkal, az István Gőzmalom Társulat 2400 forinttal, az Első Takarékpénztár több mint ezerötven forinttal járult hozzá a költségekhez. Az előadások és hangversenyek, valamint a Kaszinó báljövendelme háromezer, a tanulóifjúság és a Dalegylet adománya másfélezer forint volt.

(A szobor talapzatába a városi folklór szerint egy hengert helyeztek, amelybe a begyűlt arany-, ezüst és rézpénzekből tettek, illetve írásos dokumentumokat.

Magi Zsolt szemtanúja volt a Csokonai-szobor 1978-ban történt áthelyezésének. A darus kocsi nyomában gyerekek tülekedtek, akik arany- és ezüstpénzeket szedtek össze a széttört üveghengerből, a szél pedig papírfoszlányokat sodort tova. Magi az egyik gyereket megszólította, akinél öt darab ezüst érme volt. Bevitték a Déri Múzeumba, az érmék jelenleg is a Csokonai-émlékek között vannak. Hogy mi lett a többi pénzzel s a dokumentumokkal, máig nem tudni, ám a jelenet azt bizonyítja: a városi folklór nem csak a képzelet szüleménye...)

Bógel József tanulmányában „a legszébb magyar költőszobor” apropóján megállapította: hiába volt néhány nemes gondolkodású ember erőfeszítése, a város közvéleménye még mindig elég távol állt attól, hogy fenntartás nélkül támogassa a debreceni szobrászat és a Debrecenben felállítandó művek ügyét.

Izsó lelki sebeket is kapott a civisvárosban, mostoha körülmények között dolgozott, az ígért „mintázási helyiséget” nem kapta meg, maga bérelt egy lakatlan parasztházat a Péterfia utcán. Előlegkérelmét a társulat azzal utasította vissza: „nincs bizalma idegen embernek ilyen nagy összeget előlegezni”.

Az eredeti szobor, az elgondolkodóbb, melankolikusabb alkatú poéta közelebb állt volna a valós képhez, mint a kissé idealizált második terv, ám egészében sikerült az ihlet állapotában ábrázolni a költőt, poézisének jellegzetes vonásaiival, egyéniségének összetevőivel együtt. Ennek kifejezéséhez a szobrászati attribútumok – például a lant és a szőlőfürt – nagymértékben hozzájárultak.

Izsó Miklós sok keserősége ellenére is baráti gesztussal búcsúzott a várostól: ugyanis a kollégiumi könyvtárnak ajándékozta a szobor gipsz mintatervét és a Búsuló juhász, valamint a Zrínyi-mellszobor gipsz másolatát.

CSOKONAI A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

A Csokonai-émlékév alkalmából hirdett országos képzőművészeti pályázatot a várossal közösen a Református Kollégium. A pályázati kiállítást 2004 júniusában látta a közönség a Nagytemplom kiállítótermében. A rendezők néhány klasszikus, múzeumi tulajdonban lévő Csokonai-ábrázolást is bemutattak.

Ferenczy Istvánnak a költőt ábrázoló, carrarai márványból készült mellszobra 1823-ban érkezett meg a kollégiumba, éppen Csokonai születésének 50. évfordulóján, 18 évvel a költő halála után.

A honi grafikai hagyományok kialakításában jelentős szerepet vállalt debreceni rézmetsző diákok közül többen tanuló társai, jó barátai voltak Csokonainak, közülük kerültek ki az első illusztrátorai is. A Református Kollégium Nagykönyvtárának és múzeumi gyűjteményének igazgatója, Gáborjáni Szabó Botond arra figyelmeztet a kiállításához készült leporelló bevezetőjében, hogy „minden későbbi hiteles Csokonai portré a majdnani kabai lelkész, Erős János festményén alapul”.

*Haranghy Jenő
tollrajza:
Csokonai a Pegazuson
(illusztráció a Dorottyához – megjelent:
Nyugat, 1931/13.sz.)*

Az igazgató szerint „az a tény, hogy Ferenczy István Rómában, majd Rippl-Rónai Münchenben Csokonai témán dolgozott, arra utal, hogy a Csokonai-ikonográfia és a Csokonai illusztrációk történetének vázlata nem csupán egy alföldi város képzőművészeti szárnypróbálgatását és eredményeit összegzi, hanem az egész magyar képzőművészet hőskorába vezet. Ezt az összefüggést szemlélteti Izsó Miklós korszakos jelentőségű szobra is, a XIX. század legnagyobb magyar szobrászának egyetlen komolyabb köztéri alkotása, amely a debreceni Csokonai-kultusznak köszönhetően valósult meg.”

Ide illenek Fülep Lajos művészettörténész klasszikus sorai, Sz. Kürti Katalin kiemelésében: Aki a Kollégium könyvtárában lévő kis modellt megpillantja, önkénytelenül kiszalasztja a száján: ez az igazi! (...) szokatlanul vékony, nyúlánk (...) ifjúságra termett, csak ifjúságra, nem illik hozzá a vastagodás, elnehzedés, öregedés (...) Csokonairól nem maradt hiteles képünk. De aki ezt a modellt látta, ezután már mindig ilyen-

nek látja. Nem is tudok sehol még egy ilyen valószínű költő képet (...) Úgy áll ott lantjával, mint egy magyar Orpheus... várva, hogy széttépjék.”

A téren álló szobor „jónéhányunk véleménye szerint legjobb emlékművünk. Csupa konvenció, mozgásban, attribútumaiban – de mi is lehet az ilyen szobor, amelyiknek a megbízás szövege s a szoborbizottság követelménye szerint félig-meddig természetszerű arcképnek, félig-meddig apoteózisnak kell lennie? (...) és mégis az a különös, hogy a konvenciót nem érzik konvenciónak, tartást mesterkéltnek, attribútumait fölösleges koloncnak, ruházatát cikornyának – olyan nyugodtan és természetesen eleven, olyan friss, mintha ez a fajta motívum éppen benne születne meg: tömegében, arányaiban, kontúrjaiban szép; kifejezése közvetlen és bensőséges; még az sem árt neki, hogy a nem bronzban gondolkodó kőfaragó Izsó fölöslegesen körülrakja alul támasztékokkal, az alak annál sudárabban nő ki belőle.”

CSOKONAI SORSA ÉS A POLITIKA

Az „*Et in Arcadia ego*” címmel rendezett tudományos konferenciával záruló (2003 novemberétől három naptári esztendő is érintő) Csokonai-emlékév végén a *Debreceni Szemlé*ben – a folyóirat külön blokkot szentelt a költőnek *Csokonai emlékezete* címmel – találkoztam Gáborjáni Szabó Botond Csokonai „kicsapátásának” háttérét is felfedő tanulmányával. Mivel megtaláljuk az utalásokat a legfontosabb (legújabb) művekre (pl. Balogh István, Bán Imre, Debreczeni Attila, Fekete Károly, Juhász Géza, Julow Viktor, Keresztesné

Várhelyi Ilona, Kosáry Domokos, Szabó Magda, Vargha Balázs és mások munkáira), itt csak néhány, a korábbi sejtéseket igazoló, vagy Csokonai Vitéz Református Kollégiumból történő kicsapátását új megvilágításba helyező megállapításra hívom fel a figyelmet.

Már Juhász Géza hipotézise nyomán is azt gondolhattuk: Csokonai eltávolítását önmagában nem okozhatta az iskolai törvények megsértése, hiszen a döntéshozók inkább egyfajta, az iskolát is érintő politikai felelősséget próbáltak enyhíteni, mivel az 1790-es évek elejétől

például fegyveres szervezkedésekkel is vádolták Debrecent.

Az adomákban és a diákok emlékeztében is fennmaradó motívum a pipa-füstben diákjaival a Nagyverdőn vagy a Kollégium falain belül olykor hajnalig borozgató praeceptor Csokonairól a vaskalaposággal nem ok nélkül vádolt kollégiumi tanári kar előtt sem voltak feledhető vétségek e kihágások.

Ferenczy István carrarai márványból készült Csokonai-mellszobra a Református Kollégiumban

Jobbra lent: Cs. Uhrin Tibor tollrajza

Tény az is: a kicsapatás mellett szolt a költő második perében, hogy a legációszolgálatból származó adományokkal nem számolt el időben, de Gáborjáni feltárta, hogy az ügy dokumentumai

bizonytalanok és hiányosak. G. Szabó Botond a Habsburg-birodalomra, az apokaliptikus idők fenyegető veszedelmére utaló jegyeket talált a „hegyek között emelkedő setét felhőről, amely szárnyaival elfogja a fényt és Saskeselyű módjára (!) hajtja a szelet, a tenger és a tengermellék hatalmaskodó mennykő csapásától retteg, a csapás után a barátságos vízcepek különválnak, és amíg az erőszak körülöttük 'sustorékol', nem is mernek össze forradni” Csokonai levélrészletében.

(A kétféjű sas és a dögkeselyű párhuzama még a dualizmusban is kedvelt metafora volt a negyvennyolcasok számára, sőt, Nagy Lajos Képtelen természetrajzában is előfordul.) Ugyanakkor nem az a fontos, hogy Csokonai érintve érezte-e magát, hanem az, hogy a Kollégium úgy gondolta-e, hogy megnőtt a fenyegetettsége.

A költő is fontolgatta a Kollégium elhagyását, s engedély nélküli, hosszabb távollétével (akarva, akaratlanul) elősegítette a második per elmarasztaló ítéletét. Az 1795. évi júniusi búcsúbeszédében – utal rá a tanulmány szerzője – már sejtette, hogy a vezetők a távozását kívánják, de mindenképpen elősegítette azt, hogy döntés szülessen a „csöndes távozás helyetti” kizárásról. G. Szabó idézi: „A felettem valókat vagy szerettem, vagy tiszteltem, vagy kerültem. Fáztam gyakran, de sokszor égek tőlök. Most már fájni jobb szeretek”; a „maga mentességében” írott sorokban pedig azt állítja, hogy „legfőbb nyereségnek tartottam volna a’ sine fine való elmenést”.

Érdemes felütni a G. Szabó-tanulmány végét, mely Csokonai utóéletéről szól,

és több vonatkozásban is jellegzetesen debreceni történet. „A költőt háromezres tömeg temette, a kéziratos debreceni diákirodalom leggyakrabban másolt szerzőjévé lett, dalait népdalok helyett énekelték a civisek, sőt, képi ábrázolásával a népi iparművészet motívumaként is találkozhatunk. Folklorizálódásának folyamata ismét jelzi városával való lényegi összefonódását, mert a jelenség elképzelhetetlen Debrecen ’hátországá’ nélkül. Neve főként az ’Anyaoskolához’ kapcsolódó partikulák, rektorok, legátusok és adománygyűjtők révén vált ismertté falvak százaiban, a civisvárosból hívtott tanítók, az itt képzett értelmiségiek, lelkészek, jegyzők, kántorok által.”

ADY ENDRE MÉLTATÁSA

Csokonai volt A Poéta. A Cívís, a Debreceni, a Magyar Poéta. Csokonai emblematizálása tehát már életében, s közvetlenül a halála után megkezdődött.

A „rebellis Debrecen” elleni rebellis volt – miként utalt erre Ady Endrének vagy Krúdy Gyulának néhány publicisztikája, számon kérve például azt is, hogy Debrecen miért akarja kisajátítani magának Csokonai Vitéz Mihályt. Ady pedig már száz évvel ezelőtt azon vitakozott, hogy bár Csokonai, a „szegény nádkunyhóban élő, vak emberek között járó, néhai nagy poétánk” magát kozmopolitának „állította”, mégsem vitatható el a magyarsága – mintha Móricz is innen vette volna a képet a civis nagyon kevert, mégis ősmagyarságára.

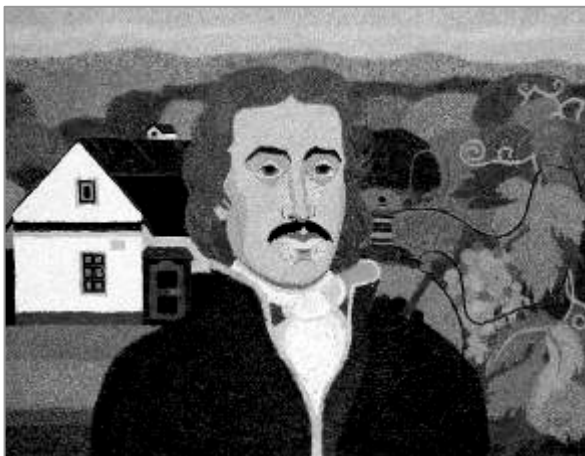
„Be magyar voltál, be magyar – írta Ady. – Ó, fájdalmasan magyar. Az elejéből való a magyar fajtának. A kevésből. A finomabban megalkotottjából.

A vívódóból. A szenzibilisből. Az egész világgal, minden gondolattal, minden érzéssel együttélőből.” Ady a *Budapesti Napló*ban 1905 májusában megjelent cikkében írta ezt. A Tas Péter köpönyegébe bújt Ady ebben az írásában készítette elő a majd három esztendő múlva a *Nyugat*ban megjelenő, *A magyar Pimodám* című, a magyar irodalmi gondolkodásban korszakos jelentőségű esszé Csokonaira vonatkozó passzusait.

Utóbb ezt írta: „Mondom: Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam: veszettül európaiatlan magyarnak, aki kacagtató fanatizmussal és komolysággal él-hal Európáért.” Három évvel korábban, az említett vezércikkben pedig ezt olvassuk: „E sorok írója komolyan és becsületesen állítja: nagyon csodálkozik azon, hogy szegény Csokonai Vitéz Mihálytól el nem vitatták eleddig még a magyarsá-

gát is a hazafi kritikusok. Igaz, hogy ami még nem történt meg: megtörténhetik. Nem is menne nehezen. A száz éve porladó, istentelen poéta maga hirdette magáról, hogy kozmopolita. Szegény nádkunyhóban él, vak emberek között járó, néhai, nagy poétánk. Szegény halálra űzött, kínzott magyar kozmopolitánk. Még magyarul sem tudtál. Pedig te a lepkét pillangónak merted hívni. Ki is kaptál érte Kölcsey Ferentől.”

kezdett a Csokonai-kultusz, vajon ha száz évvel később születik a költőzseni, „kegyesebbek és megértőbbek” volnának-e hozzá az emberek. S Ady nemcsak a huszadik, de a huszonegyedik század „míveltjeinek” szóló üzenetet is faggatta Csokonaira hivatkozva, mondván: e korban „a magyar vagy magyar lesz, vagy nem lesz semmi sem”. Csokonai persze művelt európai magyart értett a fenti megfogalmazás alatt...

Égerházi Imre:
Csokonai (1986)

Ady Csokonait tartotta a leginkább európainak az országban. Bár elismerte: Petőfi fenomén volt, szerinte „a dal első magyar zsenije Csokonai”. S nem nehéz észrevennünk a párhuzamokat Ady és Csokonai, illetve: Ady és az általa hitt Csokonai-kép között. Ady is kínzott magyarnak érezte magát, akinek még magyarságát is elvitatják. Ady is „fájdalmasan magyar” volt, a kevés, a finomabban megalkotott, a vívódó, a szenzibilis, „az egész világgal, minden gondolattal, érzéssel együtt élő”, kiválasztott (és beteg) géniusz egyike.

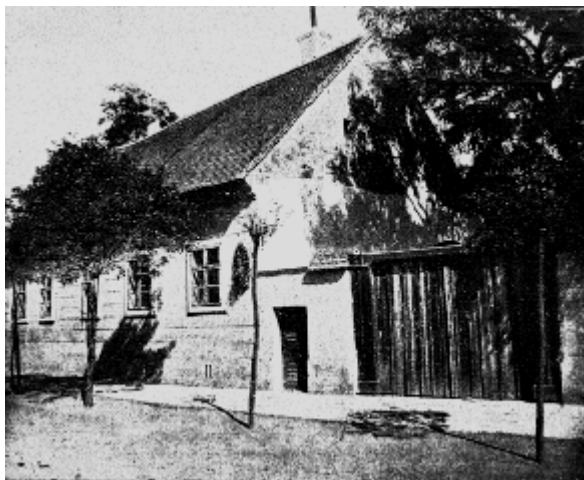
Ady feltette a kérdést: noha a cívisvárosban szinte rögtön halála után éledni

„... egy kicsit mégiscsak hajnalodik, s szülő Debrecened holnap nagy ünnepét nagyon megbámulnád...”

S Ady azt is kérdezi:

Vajon mit gondolt volna Csokonai az elmúlt ünnepségsorozatról? Feltámadt-e valójában a költő emléke? Születésének s halálának kerek évfordulóira emlékezve sikerült-e feltámasztanunk a szívekben ezt a vívódó magyar költőt, az értelenséggel is megvert poétát? Vagy miként Krúdy Gyula írta tíz évvel Ady után, át tudjuk-e élni, hogy Csokonainak „nemzeti büszkeség a neve”, és „a költészete gyönyör, mint a nőkel való csókolózás”?

„...HÁZÁNAK HAMUJÁT HINTI FEJÉRE...”

Csokonai születési háza

*Az 1904. évi Debreceni
Képes Kalendárium
illusztrációi*

*Csokonai lakó- és halá-
lozási háza a Darabos
utcán, 1788-tól özvegy
Csokonai Józsefné
nádfedeles háza*

A költő szülőháza nem a Darabos utcában állt (ahol egy emléktábla látható, s a tervek szerint itt lett volna a felújítandó Csokonai-ház is) – 1773-ban, Mihály születésének évében, Csokonai József az apósáéktól, a Hatvan utcai Diószegi-házból a Piac és a Csapó utcák sarkán bérelt lakásba költözött.

Az apa halála után özvegy Csokonai Józsefné 1788-ban változtatott lakhelyet: átköltözött a Darabos utcába, egy kis nádfedeles házba. Ma ez a felirat látható a falon: „Csokonai Vitéz Mihály lak- és halálózhelye”. (1804. december elején a rézmetsző diákok szálláshelyén feküdt betegen, néhány nap múlva innen ment haza édesanyja házához.)

A régi Debrecent számos tűzvész érte. 1802 nyarán, június 11-én, a gyújtogatás okozta tűzben leégett a Nagytemplom, a Kollégium déli szárnya, tizenöt malom s mintegy másfélezer ház, köztük Csokonaiéké is. A tanács ekkor adta ki első szabályrendeletét a téglából való építkezésre és a nádtetők cserépfedélre cserélésére. S noha 1811 tavaszán újabb tüzek támadtak, melynek ismét templomok, iskolák, gazdasági épületek és lakóházak estek áldozatul, még az 1820-as évek végén is csak az épületeknek kevesebb mint fele volt cseréptetős.

Csokonai klasszikus strófákban intézett vádoló hangú ódát *A szélhez*, a város és az otthon tűzbe borítójához, benne a következő sorokkal:

„... Igaz irét / vallásába se lelheti / Mostan a nyomorult; csak zokog és maga / Házának hamuját hinti fejére már.” Négy nappal a tűzvész után pedig egyik pártfogójának írt levelet. *„Üszög és hamu közt írom ezen soraimat; s az Ég között, melly meg nem szánt és közötttem, kit a kevéstől is megfosztott, csak egy vékony deszkázat vagyok, melly az esső ellen sem védelmezhet. Kiegyett ablakaimon szórja most is a sovány szél magam és szomszédim pernyéjét e szomorú levelemre...”*

Csokonai segítséget kért az ismerőseitől: anyagokat és pénzt a ház újjáépítéséhez, s abban is reménykedett, hogy kárvallottsága megejtheti a mecénások szívét, segítve műveinek kiadását vagy szereve neki pénzkereső foglalkozást. Mások mellett Széchenyi Ferenchez is kéréssel fordult, irodalmi munkák mellett könyvtári állást is remélve tőle.

Július végi „talajviszonyok” a Csokonai-ház előtt

KISMARJA ÉS A BOCSKAI-KULTUSZ

Az észak-magyarországi régió kultúráját bemutató album Ózdon jelent meg 2009-ben, s a vállalkozást gondozó Inka Kiadó tavasszal kért föl, hogy működjek közre az észak-alföldi régió településeinek kulturális értékeiről tudósító album anyagának írásában. Húsz település leírását elkészítettem – aztán úgy kellett döntenem: a még jelképesnek sem mondható díjazásról lemondok, s inkább folyó munkáimba fektetem az energiákat. A cikkeket ellenszolgáltatás nélkül hagytam a kiadónak. A minap Bocskairól beszélgettünk egy társaságban, s elővettem a Bocskai-kultusszal is jellemezhető bihari települések közül Kismarját, Nagykerekit és Álmosdot.

A félreeső, földrajzi adottságai miatt is tipikus „szigettelepülés” izgalmas történelmi és szakrális emlékezetselyemmel csinosítja a nemzeti a múltat. Kismarja az ország peremén, a magyar-román határ mentén, a szilágysági dombok közül kilépő, majd számtalan ágra bomló, itt-ott mocsárrá szélesedő Berettyó folyó egyik „szigetén” alakult ki. Régi neve, *Maria* egy 1277-es oklevélben tűnik először, a név azonban arra utal, hogy ekkor már egyházas hely: egyenes szentélyzáródású templomát Szűz Máriáról nevezték el (Ó-Mária lehetett Kismarja helységelődje). A tatárdúláskor a nádasok és vadvizek közé menekültek a környék lakói, kialakítva a település egykori szerkezetét.

Első birtokosai 1342-től ismertek, közülük kiemelhető Kis-Marjai Lukács, az 1514-es parasztlázadás egyik leverője, majd János király hadvezére, illetve a Bocskai-család. 1522-ben Bocskai György birtoka lett a falu, maga is az itteni várban lakott, és a tulajdon 1579-ben hatodik gyermekeére, Istvánra szállt. Kolozsvárral szemben a fejedelem szülőhelyét is a várba teszi a népi emlékezet, hiszen hivatalos titulusában a „*Kismarjai*” előnevet Bocskai holtáig viselte, s ő is Kismarját jelölte meg szülőhelyéül.

Jobbágyai számára adómentességet járt ki, s 1606. szeptember 22-én, immár fejedelemként, „a szülőföld iránti háladatosságból” Kismarjának szabadlevelet, pallosjogot és mezővárosi rangot

adott (melyet a település 1848-ig megőrizhetett). A címerkép szintén Bocskai kiváltságolására utal: a címeren látható figura az adományozó fejedelem, alatta a „*Pro Deo et Patria*” (Istenért és a Hazáért) felirat olvasható.

Bocskai tulajdonképpen ezzel is megfogalmazta társadalmi elképzelését az ideális településközösség koncepciójáról, a teljes önkormányzatról – vallotta Varga Gyula történész, a falu szülőtte és monográfusa. Nemcsak papírt adott a szabadsághoz, hanem földet és vagyont is, hogy el tudja tartani önmagát, egyházát és iskoláját.

A lakosság a 16. század végére protestáns vallású lett, az Árpád-kori templomot ebben az időszakban bővítették több mint harminc méter hosszúságúra, mely a középkorban igen nagy számított. Az 1780-as években a Partiumban földrengés rongált meg sok templomot – s a kismarjai is ekkor szenvedhetett olyan károkat, melyeket már nem tudtak kijavítani, ezért újat kellett építeni. A földrengés nyomai jól láthatóak az előkerült templomalapzaton, s a régészeti feltárások mutatták meg a Szűz Mária Templom alapjait is. A régi templomot 1800-ig még használták, majd a helyére újat építettek, melyet 1805. szeptember 15-én szenteltek fel. Ez az épület szintén többször szenvedett károkat az elmúlt 200 év alatt: 1829-ben földrengés rongálta meg, a toronysisakot kétszer tépte le a vihar –

másodjára 1956 augusztusában, mikor is már nem állítottak helyre, ezért láthatjuk a bástyaszerű tornyot, a debreceni Kis-templomhoz hasonlóan.

Az Árpád-kori, 13. századi templomszentély alatt 2004-ben – a Bocskai vezette 1604-es, szabadságharcot előkészítő nemzeti felkelés 400. évfordulóján – találták meg a Bocskai-család kiemelt műemlékké nyilvánított kriptáját. Az ősök temetkezési helyét az 1400-as években építették. A temetkezési hely ékes kialakításából, az egyházi jegyzőkönyvekből és Kismarjai Bocskai István Fejedelem Kismarjának adományozott Szabadalomleveléből tudjuk: a templom alatt lévő kriptában 'Boldog Emlékeztű Bocskai István Fejedelem B. E. Elei nyugosznak'.

„Ezen B. E. Fejedelem Bocskai Istvánról, ennek jeles cselekedeteiről láthatni és olvashatni sokakat az Históriaiban, de Kiss Maria Várossa, minden igaz és értelmes Lakossainak elég azt ezenn Prothocollumból tudni, hogy ez, ezen Nemes Városból származott, kinek B. E. Eleinek meg hidegedett és már porrá vált tetemei, a Templomnak criptájában temettetvén, mostanis itten nyugosznak.”

A főnti sorok az egyházi halotti anyakönyvekben olvashatóak, Gyulay Gábor nótárius tollából származnak, aki 1776-ban jegyezte föl e szavakat Kullin György Főbíró utasítására – írja Varga Gyula az *Egy Falu az országban* című munkájában. Ezek az emlékek is arra ösztönözték a Kismarjai Református Gyülekezetet, hogy régészekkel fölkutattassák a temetkezési helyet, a kriptában pedig kegyeleti helyet alakítsanak ki – írja Szabó János, a gyülekezet volt lelképásztora.

A Bocskai-kripta megtalálásával a gyülekezet és a falu küldetése is világossá vált. „Két pogány közt”, a Habsburg- és török birodalom közé ékelődve, „egy árva nép szabadságát bízta rám az Isten,

és a haza elől nem futhatok el” – írta levelében, immár Erdély és Magyarország választott fejedelmeként, Kismarjai Bocskai István.

A 1595-ben Szinán pasa fölött győzelmet arató váradi főkapitányként rangot kivívott Bocskai még az ütközetre várakozva írta meg első végrendeletét, s már abban megfogalmazta akaratát, hogy Kismarjába temessék. „... könyörgök öfelségének (...) méltóztassék kegyelmességéből kivitetni, és az Atyám, Anyám koporsójában kis Marjába tetetni”; s „átok alatt” hagyta meg, hogy „az kis szent egyházacskat igen szépen megcsináltassák”. „Mivel hogy kis Marjáról iratom magamat, temetségemnek is helyet az én Istenemtől ott kívánom szüleim mellett, hogy legyen, hagyok az kis Marjaiaknak ... szabadságot”.

A kismarjai „csonka” templom

Az észak-keleti részen romantikus títokzatossággal emelkedő várdomb kulturális örökség. A marjaiak ősi várkastélyát, a földesurak, illetve a Bocskai család lakhelyét, a Rákóczi-szabadságharc után császári parancsra rombolták le.

Kismarja életét egészében jellemzi a Bocskai-kultusz: a fejedelem nevét viseli az iskola, Bocskai-festmény látható templomában, tornyában, a mezőváros öntött pecsétjével oldalán, a Bocskai Harang lakik, melyet 1616-ban Sárándi Miklós, Kismarja bírása öntetett, és a református gyülekezet ma is használja.

Az atemplom és a kripta 2004-es feltárási munkálatai

Az 1876-os új közigazgatási törvény szerint Kismarját már nagyközség cím illette meg. Az 1950-es évek elején közel háromezer főt számláló községből állandó az elvándorlás, a belterület zsugorodik, a földek egyötöde parlagon marad. Kismarja ma 1411 lelket számlál. Több kiművelt emberfőt adott az országnak – a falu híres szülőtte O'svath Pál, az egykori bihari csendbiztos, a „legelső pandúr”, aki a Sárret világának egyik legjobb ismerője és krónikása volt.

A falu közművelődési életének „motorja” a Kismarja Közösségéért Egyesület. Pályázatokkal s helyi összefogással szervezik a település-rehabilitációt. Székelykaput, millenniumi emlékoszlopot készítettek; összefogják a Bocskai Várdomb kulturális örökségvédelmét; utcaszépítő versenyeket rendeznek, fasorokat telepítenek; ápolják a hagyományokat, szüreti felvonulást és bált szerveznek; továbbá egész napos gyermeküdültetési programokat kínálnak; a Kismarjából elszármazottak találkozóját 2001 óta háromévente rendezik meg.

Céljaik között az info-kommunikációs eszközök használatának még szélesebb körű elterjesztése, kiadványok szerkesztése, a falusi turizmus alapjainak megteremtése ugyanúgy szerepel, mint a kézművesség tanítása (kosárfonás, gyékényezés, fafaragás, szövés), a település további parkosítása, pályázatírás és rendezvényszervezés.

A településen további önszerveződő csoportok is működnek: a Gyermekekért Alapítvány, az *Egy pillanat színtársulat*, a Nagycsaládosok helyi csoportja és a BIHISZ (Bocskai István Hagyományörző Ifjúsági Szervezet).

NAGYKEREKI – ÉS A VÁRA

Nagykerékiben az eredetileg gótikus, 16. században épült, mai alakját 1790-ben fölvelt, s műemléki védelem alatt álló református templom és a Bocskai-várkastély föltétlen megérdemli az arra látogató figyelmét. Akár egy történelmi emlékjárás keretében, hiszen a környék határ-menti települései (a szomszédos Kismarjával, arrébb pedig Álmosddal) az identitásőrző Bocskai-kultusz egyszerre nemesi szellemét és tiszta atmoszféráját sugározzák.

A megye Árpád-kori falvaihoz hasonlóan, Nagykerékít is a *Várad Regestrum*ban említik először, 1214-ben, akkor még Kereki néven, mely a kör alakú erdőt jelentő „kerek” szavunk származéka. Megtelepítői a későbbi Ártándy család ősei, korai templomát a Szent Kereszt tiszteletére emelték (a várad püspöknek fizetett tized összege szerint a 13. század végén még kicsiny volt a falu). Az Ártándyak palánkkal védett, 13. századi kúriájából az 1440-es évekre nőtt várkastély, és Kereki a 16. század elején a földesúri család tizenegy faluból álló uradalmának központja lett.

Az Ártándyak kihalásával Kereki előbb Báthory István kezébe került, majd Bocskai István 1583-tól felesége révén birtokolta. A várat megerősítette, így 1595-re az már komoly erőnek számított, fallal és vizesárokkal védte a lakóit.

A császári csapatok 1604. október 3-án sikertelenül ostromolták meg a várat – a kerekiek helytállását pedig Bocskai azzal

A nagykereki Bocskai-várkastély ma múzeum és könyvtár, Hajdú-Bihar egyik legjelentősebb műemléke. Falai alól indult el 1604-ben nemzeti történelmünk egyetlen győztes szabadságharca, a Bocskai-szabadságharc.

jutalmazta, hogy a települést mezővárosi rangra emelte. Bocskai halála után a vár a Báthoryaké, majd a Bethlen családé. 1660-ban Szeidi pasa tatár csapatai Kereki várat és városát is elfoglalták, fölgyújtották, majd romba döntötték. Az 1700-as évek közepére elveszítette harcászati szerepét is. Csanády Sámuel császári alezredes a romokból 1770-ben építette föl barokk stílusú kastélyát, melyet az 1850-es években klasszicizáló oszlopos előtérrel bővítettek ki. A korábbi várfalak és a délnyugati sarokbástya romjai 1945-ig álltak.

Helyi kezdeményezésre állíttatta helyre az Országos Műemléki Felügyelőség 1959–62 között a kastély épülettömbjét. Benda Kálmán akadémikus elgondolása alapján a Módy György és Masits László történész-művészettörténész páros rendezte az első állandó kiállítást *A hajdúk a magyar történelemben* címmel. A tárlat bemutatta Nagykereki község és a várkastély történetét, Bocskai és a hajdúság történelmi szerepét. A műemlékké nyilvánított épület falán 1966-ban a következő szövegű emléktáblát helyezték el:

E HELYEN MÁR A XV. SZÁZADBAN
KISEBB ERŐSSÉG ÁLLOTT AZ 1590-ES
ÉVEKBEN BOCSKAI ISTVÁN ERŐSÍTETTE
MEG. 1604. OKTÓBER 3-5. KÖZÖTT
A CSÁSZÁRI CSAPATOK OSTROMOLTÁK,
ÖRVÉNDY PÁL VÁRKAPITÁNY EGRI
ISTVÁN 300 HAJDÚJÁVAL VÉDTE MEG.
1660-BAN SZEJDI PASA TATÁRJAI FEL-
GYÚJTOTTÁK. A KASTÉLYT 1770 KÖRÜL
CSANÁDY SÁMUEL HAJDÚ-KERÜLETI
FŐKAPITÁNY BAROKK STÍLUSBAN ÚJÍT-
TATTA MEG. KLASSZICIZÁLÓ OSZLOPOS
BEJÁRAT 1850-BEN KÉSZÜLT. HELYRE-
ÁLLÍTOTTA 1962-BEN AZ ORSZÁGOS
MŰEMLEKI FELÜGYELŐSÉG.

Községi Tanács 1966

Az 1966-os országos ünnep keretében rendezett tudományos ülésen egy időben állították föl Bocskai István szobrát, Pátzay Pál alkotását, mely a várkastély

kertjét díszíti. 1986-ban Angyal László irányításával nagy felújítási munkálatok kezdődtek. Megszüntették a mozit és büfét, a kiállítóter háromszorosára nőtt, a sarokbástya és a kocsibejáró jelzésével gazdagodott a könyvtár is. A *Bocskai és a hajdúk a magyar történelemben* című kiállítás bemutatta a fejedelem életét, a hajdúk letelepítését és általában a hajdúság történelmi szerepét. Fegyverkiállítás és 18–19. századi bútorok kiállítása is helyet kapott az épületben. A várkastély a berettyóújfalui Bihar Múzeum után a bihari táj legtekintélyesebb múzeuma lett. Legutóbb, a Bocskai-szabadságharc kitörésének 400. évfordulója tiszteletére új, 15 millió forintos pályázatból rendeztek Bocskai révén az összmagyarságra is tekintő új tárlatot.

Pátzay Pál 1977-es nagykereki Bocskai-mellszobra

Csorba Csaba írja Nagykereki váráról: „Régészeti ásatás és falkutatás nélkül nem tudhatjuk, hogy a ma álló, többszö-

rösen átépített, négyszögletes, 30,1x28,5 m-es, 1,1 m falvastagságú épülettömb, melynek egyik sarkán egy kerek torony is áll, mikor is épülhetett első formájában. Ez és az 1945-ben lebontott nagy, négyszögletes torony lehetett a várkastély belső magja. Ezt és az őrség lakóépületeit vette körül a tornyokkal és bástyákkal megerősített fal (palánk). Nem lehetetlen, hogy más településekhez hasonlóan a 17. század folyamán a mezővárost is körülvette valamiféle erődítés (árok és fal).

Nagykerekai – a határ menti, 1280 lakosú településhez tartozik az 5 km-re levő Nagyzomlin külterület is – felemelő hagyománya az évente itt megrendezett Bocskai Nap. A műsorokat elsősorban helyiek adják elő, de rendszeresek a más településekről érkező fellépők. Népdal-körök, citera-együttesek, modern és néptáncosok kínálják a programot, melyet lovagitorna-bemutatók és íjászversenyek színesítenek.

ÁLMOSD – BOCSKAI ÉS KÖLCSEY ÖRÖKÉBEN

Az 1600 lakosú Álmosd Kölcsey Ferenc lakhelyeként és a Bocskai István által vezetett 1604. október 15-ei, a fejedelmé választáshoz és Erdély függetlenségéhez vezető szabadságharc döntő csata színhelyeként ismert. A Himnusz kéziratát az 1860-as évektől 1944-ig az 1802-ben épült Miskolczy-kúriában őrizték (sírboltjában Miskolczy Lajos, Bihar vármegye első főispánja nyugszik); az Álmosd–Diószegi csata Győrfi Lajos szobrászművész által megálmodott emlékműve pedig 1996-tól történelmi emlékkészletként a falu határában.

Az Árpád kori település első hiteles oklevele 1261-ből való, de eredete ennél korábbi. Ekkor erősítette meg V. István az Árpád-házi Chykrét birtokjogaiban – a tatárdúlásban megsemmisült az eredeti adománylevél. Nevét Álmos hercegről, II. („Vak”) Béla király atyjáról kapta (a „d” kicsinyítő képző hozzátoldásával – így nevének jelentése: kicsi Álmos).

Feltehetően már a 14. század elején fölépülhetett az első csúcsíves, román stílusú, altemplomi temetkezési hellyel kialakított téglatemplom – hiszen egyháza már 1332-ben volt a településnek,

A Kölcsey-emlékház, az egykori, népi klasszicista udvarház-kúria, a költő szüleinek lakóháza volt. Az elsőszülött Ferenc a nagymama szódemeteri házában jött világra. Hat éves koráig élt itt. Miután egy kemencéből kipattanó szikra miatt elveszítette jobb szemét, majd meghalt édesapja, Sámuel nagybátyja és édesanyja a Debreceni Református Kollégiumba írtatták be.

mikor is Miklós pap 5 garas pápai tizedet fizetett –, melyre később a református templom ráépült. (Mellette kolostorépület állt, ahol 6–8 szerzetes szolgált.)

Az altemplomot 1908-ban kezdték föltárni, de az I. világháború kitörése miatt a munkát nem fejezték be, a templomba vezető folyosót betemették. Az alagútrendszer feltárása máig nem történt meg, pedig nyomaira több helyen rá lehet bukkanni. (Az altemplomból négy irányba vezetett menekülő útvonal: Nagyváradi, Nagykereki, Ónod és Nagyecsed felé.) 1951-ben nyilvánították műemlékké a református templom előtti, 150 méter hosszú kőfalat, melyet Dobó István emelt az 1552-es egri viadal után. Dobónak errefelé is voltak birtokrészei, s Álmosd a nagyváradi vár erődítési vonalához tartozott.

Nemcsak a református templom előtti kőfal, hanem az altemplomból több irányba vezető – még feltáratlan – alagútrendszer is a történelmi idők emléket őrzi Álmosdon

A falu az 1500-as évek közepén tért át protestáns vallásra. 1824-ben építettek a templomnak tornyot, három harang lakik benne, a legkisebb a Bocskai-harang. Ezt 1934 őszén, az álmosdi csata évfordulóján adományozta a Balogh család. Ekkor avatták föl a „Névtelen hajdú” emlékművét, Nagy Sándor János alkotását. Az I. világháborús emlékmű őrzi a 101 hősi halott emlékét a református templomkertben – az országban elsőként Álmosd

állított emléket az áldozatoknak –, a II. világháborús emlékmű pedig megemlékezik a zsidó áldozatokról is.

Itt található a megye első „Kisdud és Koldusápoló intézménye” (a Chernel József álmosdi nagybirtokos végakaratából emelt épületbe később az óvoda került). Ritkaságnak mondható a helyi védettség alatt álló Kovácsműhely, amely az 1970-es évekig működött. (A műhely Mucsi Mihály kovácsmesteré volt, 1981-ben nyílt meg kiállítóhelyként, teljes felszerelésével, illetve munkadarabjaival). Joseph Kádár, párizsi magyar festő 2000 és 2007 között három művészeti gyűjteményt alapított Álmosdon (Joseph Kádár, Post Mail Art és Hajdúsági Művészek Múzeuma), java részt saját munkáiból, magánkollekcijából és adományozott művekből.

A hat éves kora után a Debreceni Református Kollégiumban tanuló Kölcsey Ferenc a nyarait töltötte a faluban. Itt gazdálkodott később, 1812–15 között. E helyt formálódtak költői nézetei, 29 verset írt Álmosdon, komoly levelezést folytatott mások mellett Kazinczy Ferencsel. A birtokot a testvérek felosztották, a költő 1815-ben Csekére költözött. Bekapcsolódott a politikai életbe, képviselő lett, majd Szatmár megye főjegyzője.

A felújított és műemlékké nyilvánított épületében 1968 októberében a költő és az álmosdi csata emlékét idéző kiállítás nyílt. Az udvarházba került a községi könyvtár, pincéjébe az érmelléki szőlő- és borkultúrát bemutató néprajzi kiállítás – az 1975-ben avatott mellszobor a Munkácsy-díjas Marton László alkotása. A költő születésének bicentenáriumán, 1990. augusztus 8-án az új emlékkiállítást is átadták; a legújabb rendezésben 2007 óta láthatjuk azt (ekkor fogalmazódott meg a Kölcsey-ház nemzeti emlékhellyé nyilvánításának gondolata).

Noha Álmosd lakóinak nagyobb része református vallású, a falu Bagaméri-ér által elválasztott dél-keleti részét főként katolikusok lakták. Itt épült 1850-ben a görög-katolikus templom, amelyben egy Máriapócsról származó ikon található. A helyi népnyelv máig megkülönbözteti a két falurészt (Magyar falu és Oláh falu).

A 20. század elejétől több olyan egyesület jött létre, melynek célja a kulturális élet fejlesztése volt. 1903-ban alakult az Álmosdi Olvasó Népkör; 1904-ben fogadták el az Álmosdi Kaszinó alapszabályát.

A Gyórfi Lajos szobrászművész által készített emlékmű Álmosd határában

Az Álmosdi Gazdakör 1913-tól működött; 1925-ben jött létre a Levente Egyesület, tíz év múlva Lövészegylet alakult. Jelentős szerepe volt a két világháború között működő református és görög katolikus Ifjúsági Egyesületnek, híresek voltak az álmosdi cigányprímások. Az 1950-es évek elejétől könyvtár, ifjúsági ház és keskenyfilmes mozija volt, nagy sikert aratott a színjátszó csoport közreműködésével szervezett „szerepes bál”, illetve a „vidámvásár” hagyománya.

Az elmúlt évtized legnagyobb rendezvénye a Bocskai szabadságharc, az Álmosdi csata és a hajdútelepítés 400. évfordulójának megünneplése volt (Bocskainapok az érmelléken). Művészeti alkotótábort rendeztek a Miskolczi-kúriában, helyet adtak a Faluturizmus napjának, a Hagyományörző Bocskai-bálnak. Az Ifjúsági Klubot pályázati forrásból újították fel 2006-ban, és a következő évben a Kölcsey-házból a könyvtár is az új épületbe költözött.

EMLÉKEK REKONSTRUÁLÁSA A SÓSTÓI MÚZEUMFALUBAN – (július 24.)

Másfél évvel ezelőtt láttam először, hol tanult a nagyapám, aki 1901-ben született Barabásban.

Ehhez nem kellett a határmenti kis beregi falucskába mennem – ott már nem is találtam volna azt, hiszen az 1897-ben épült községi iskola – csakúgy, mint a szatócsbolt és az italkimérés – ma a sóstói múzeumfaluban látható.

A barabási iskola (1897)

Csendes vasárnapi, családi programként kerestük föl ismét a múzeumfalut. Anna lányom, aki már beavatódott az életbe a tavaly kezdett általános iskolával, itt a barabási iskolában „találkozhatott” dédnagyapjával. Mesélni kellett róla, hogyan tanultak régen – ilyenkor, átmenetileg, ő is nagyobb kedvet érez az iskolához. Magam is elidőztem az évszázados múltban. Megelevenedett a terem, odaképzeltém nagyapámat, ahogy olvasni tanul, hogy rögtön ugorjak egyet az időben: 1975-re az újkenézi kis falusi könyvtár összes Jókai-kötete megfordult a házunkban, az akkor már betegeskedő nagyapám újraolvasta kedvenc íróját, párhuzamosan olvastam vele én is, és tízéves koromra átrágtam magam vagy harminc Jókain. (Ekkor jöttem rá: nem szeretem visszavinni a könyvtárba a kikölcsonzított könyveket, jobban esik, ha saját polcomon tudom a kedves vagy hasznos darabokat, így kialakult az a költséges szokásom, hogy amit olvasni szeretnék, vagy úgy érzem, szívesen olvasnám újra, azt megveszem.) Aztán édesanyám kisgyerekkorával is találkoztam az anarcsi portán, s ahogy az agyaggal mázolt, döngölt földpadlóra néztem, eszembe jutott a 100. éves korában meghalt anyai dédnagyanyám tornyospálcai vályogháza. S hogy itt láttam először halottat kiterítve: a dédnagyapámat, akiről csak azt a képet őrzöm, hogy lavórban mosdik, de az arca nincs előttem.

A paraszti porták profán Szentlélek-háza, a galambdúc a múzeumfalu besztereci portáján

Tisztában voltam azzal, hogy az elmúlástól legalább egy időre megmentett, rekonstruált múlttal, egy steril (e formájában élettelen) világgal van dolgom, s ehhez nem is kell a temetőcsósz házáig elmennem (felújítás miatt éppen zárva). De az érzés mindvégig ott volt: gyerekkoromban, még a '70-es évek elején, körbeölelt e tárgyi világ, szülőim, nagy- és dédszülőim múltja jelenem aktív része volt. – Most már a saját emlékeimet kell hozzáadnom a látványhoz, hogy életre keljenek a tárgyak. Vajon milyen emlékeik lesznek majd a lányaimnak?

Az anarcsi ház szobabelsője

HAJDÚHADHÁZI NOTESZLAPOK A KISKÖZSÉGEK ÖNÉRTÉK-TEREMTŐ KÉPESSÉGÉRŐL

A lapzártát meghúzva, ismét a kezembe került az a néhány emlékeztető följegyzés, amit még március végén készítettem Hajdúhadházon. Mintegy húsz fő részvételével szerveztünk egy beszélgetést – a Korompai-házaspár, illetve a „Kulturális értékeinkért” Baráti Kör közreműködésével – a helyi érték kultúráteremtő szerepéről. A diskurzus az úgynevezett glocalitás jegyében zajlott a Dr. Földi János Könyvtár, Emlékház és Hajdúhadházi Galéria épületében. A meglepőnek tűnő, de jól ismert szóösszetétel jegyében olyan lehetőségeket igyekeztünk fölvilantani, melyek a lokális, helyben képződött értékekkel, a saját közösségi arc, helyi karakter markánsá tételével hatni tudnak a globális, uniformizált, ekképp leegyszerűsített és kommercializálódott kulturális attitűdökkel szemben.

Igen hamar egytetértettünk abban, hogy bizonyos körülmények (például gazdasági kényszerek) között – s nem kevésbé azért, mert a társadalmi-gazdasági elit még nem ismerte föl a kultúratámogatásban rejlő, a jövőre ható, előbb-utóbb gazdaságilag is mérhető szellemi potenciálnövekedés tényét – el kell fogadnunk: végső soron magunkra vagyunk hagyva, és nem igazán számíthatunk a felülről jövő, jótékony gondoskodásra. Helyben kell cselekedni, önálló kezdeményezéseket kell megvalósítani, megerősítve így a kisebb vagy nagyobb közösségek kulturális önrendelkezésének kereteit.

Nem szabad legyinteni, hogy ezt és ezt nem tesszük meg, mert nincsen rá pénz. A tevékeny életformának – a bűnt, az unalmat és szűkséget távol tartó kultúrának – olyan formáit kell élővé tenni,

melyek hatékonyan animálhatók nagyobb anyagi befektetés nélkül is. Ez az alternatív egyéni vagy közösségi cselekvés bizonyos értelemben a tiltakozás egyik formája, értve alatta, hogy nem hódolunk be politikai, ideológiai vagy gazdasági akaratnak, nemzetek fölötti trendeknek, nem divatot követünk, hanem mi magunk adunk mintát.

Ha ugyanis nincs pénz a kultúrára, ennek nem szabad azt jelentenie, hogy akkor ne legyen kultúra sem!

Az önálló cselekvés és az önálló gondolkodás szükségszerűen együtt jár, s ez azt is eredményezheti, hogy erkölcsileg önmagunk erejéből gyarapodunk, előbb-utóbb nem mi leszünk kiszolgáltatva a hatalomnak, hanem a hatalom fog rádőbbsenni, hogy bennünket hivatott szolgálni. Bizony, ez kissé utópisztikus gondolat, de sok kis akarat összenőhet egy nagyobb és erősebb akaratá. Az ugyanis vitathatatlan tény, hogy az érték mindig helyben képződik, s ehhez nem elsősorban anyagi tőke, hanem szellemi és lelki energia szükségeseltetik.

Ezt az energiát bizonyos értelemben fedezheti a nemzeti öntudat, de a nemzeti jelző hangoztatása önmagában virtuális jelző marad, ha az nem valósul meg a helyi cselekvések szintjén. Hiszen bármely nemzeti kultúrát nem a nemzeti eszme, inkább a lokalitások összessége teremt meg, ahol a nemzeti kultúrát is mozgósító szellemi energiák képződnek, ahol tehát létrejön maga az erkölcsi tőke, amely kultúrát, átörökíthető közösségi normarendet alkot és alakít.

Ujjaszásy Kálmán két világháború közt megfogalmazott gondolatát kölcsönözve mondhatjuk, hogy végső soron minden kulturális gyakorlat és használat alapvetően helyekhez kötött. Ekképpen a helyi érték fenyegetettsége csak virtuális, mint az a világosan nem létező tér, illetve hely, amely a globalizmus „otthona”, és

az autonomitásától vagy önrendelkezésétől csak azokat a lokalitásokat tudja a globalizmus megfosztani, melyek eleve lemondanak önálló akaratukról.

S vajon hogyan működik a közösség helyi értéket képző jellege, alapvetően az egyének gyakorlata Hajdúhadházon?

Legelőbb itt is az örökséget kell számba venni s tudatosítani, egy időben folytonos normakövetés okán és a kulturális emlékezetet kiterjesztve, például azt, hogy kikre vagyunk büszkék. Korántsem biztos, hogy Szilágyi Dániel és Földi János vagy É. Kiss Sándor, Égerházi Imre neve sokat mondana egy tőlünk távol élőnek. S e miatt nem is kell annyira bánkódjunk, mintha nekünk nem mondanának e nevek semmit. Ha mi nem engedjük a feledésbe őket, biztosan lehetünk abban, hogy a közösség számára összetartó erőt képez az emlékezetben rejlő büszkeség.

Az emlékezet jelenti azt a biztos talajt, amelyre építhetünk, innen tekinthetünk tovább, s hogy bármi esélyünk nyíljon a világ megismerésére, ahhoz előbb saját múltunkat kell ismerni, ha úgy tetszik, a másik megismerését az önismerettel kell kezdenünk. Ezzel a jelenlévők – a gimnazista versmondó lányok, a kézimunka szakkör és a népdalkör tagjai, a könyvtár munkatársai, a helyi takarékszövetkezet vezetője, a Bocskai-alapítvány, a baráti kör képviselői, tanárok és óvodapedagógusok – mélyen egyetértettek. S ez azért is megnyugtató, mert három generáció vett részt a diskurzusban, s noha saját köreiben mindenki „más nyelvet beszél”, a közös nyelv mégis a közösségek által elfogadott értékek mentén absztrahálódik. A közös nyelv létét pedig megelőlegezi a párbeszéd képessége és szándéka.

S ha már a párbeszédnél tartunk, fölvetődik a tájnyelv mint érték kérdése. Az idősebb generáció tagjai közül többen is veszteségként élik meg, hogy eltűnőben a hajdúhadházi ízes beszéd. Mert sokan

szégyellik. A helyi karakter titkolása pedig modell is lehet (negatív modell) abban az értelemben, hogy szégyellnivaló, ha nem hasonlítunk. – Ez is egy önérték-feladó akkulturációs folyamat kísérőjelensége.

Arra viszont a versmondó lányok utaltak: nem az a legnagyobb baj, hogy az ő generációjuk más nyelvet beszél – a szó átvitt értelmében is –, nem az a baj, hogy keveset és kevesen olvasnak, hanem az, hogy érdektelenek a fiatalok. Közös tudás nem fog létrejönni addig, amíg nem lesz közös szándék. A szándék megfogalmazásához pedig ma már a megszólítás sem elegendő, valamilyen módon érdekessé kell tenni a mondandókat. Érdekessé, tehát érdekeltté, hogy ez az érdek aztán értéké válhasson.

Itt három nagy szerep a pedagógusokra, elsősorban a tanítóokra és az óvodapedagógusokra, de a felnőtt-nevelésre is, mert a családok és az iskola érdekeit-értékeit kell összehangolni. Nem beszélve arról a jelenségről, hogy az új média, az internetes kultúra megváltoztatta a közösségi és kapcsolattartási szokásokat – ahol már a klasszikus értelemben vett helyi értékről is nehéz beszélni, mert az érdeklődés egy virtuális térbe helyeződött át. Az egyéni cselekvéseket és a közösségi normákat így a világhálón is meg kell jeleníteni, s talán valódi tartalommal lehet a felületet megtölteni, értve a felület alatt a megjelenés helyét és a felületességet egyaránt.

Az egyik óvónő szerint a gyereket szocializáló folyamatban nekünk is reszocializálni kell. A szépkorúak ezt így mondták: „nekünk is fel kell nőni az unokáinkkal”. Fontos tehát, hogy a normafelmutatás és mintaadás mellett ne akarjuk mindenáron megérteni a mi világunkat, hanem előbb mi értsük meg a gyereket. Ez pedig újra azt jelenti, hogy az érték-képzés a megértéssel kezdődik.

A megértés persze különböző szinteken működik, s különböző nehézségi fokoza-

tokat képvisel. Hajdúhadházon egyszerre kell számolni a hajdúkonoksággal és a kálvinista öntudattal, a zárt helyi közösség önmagára utaltságából fakadó büszkeséggel. Ugyanezen a beszélgetésen az is elhangzott: a befogadás csak akkor kezdődhet el, ha én, az idegen, megmutatom, hogy én is tudom azt, amit te tudsz. Továbbra is kérdés azonban, hogy ha én valami mást is tudok, akkor ezt a többlettudást elfogadja-e a kálvinista hajdú. Attól függ, kíváncsi-vá tudom-e tenni. S attól is, hogy dicséretére válik-e. Mert az elismerés fontos, amivel pedig gyakran szűkösen bánik a közösség. Az elvárásoknak és elismeréseknek megfelelő arányban kell lenniük. Az egyéni cselekedetet önmaga számára is hasznos tettként kell elismernie a közösségnek.

A tehetség gondozás példája a helyi középiskola mellett az alapfokú művészeti iskola. Megvan a hagyomány, megvan a kulturális környezet, de a város szociális atmoszférája, például a kisebbségi probléma, megnehezíti az értékkereső-érték-képző kezdeményezéseket. A diáklelkesedés még fel-felível, azonban felcserélődik a fontossági sorrend. A szociális kiszolgáltatottság legyőzi a lelki és szellemi igényeket. Mit lehet tenni?

Minden egyéni és kisközösségi cselekedet arra szolgál, hogy másoknak örömet szerezzen az ember, mégis e fölött áll a magunk számára való örömszerzés. Ha átfordítom a gimnazista lány szavait: szeretném magam kiemelni, magamnak megmenteni valamit a szépségből, amikor verset mondok vagy olvasok. És mit mondtak a hetven év fölötti átlagéletkort számoló népdalkörösök? Mi jól érezzük magunkat, ha énekelhetünk.

Noha lesz egy új tagjuk is, egy fiatalasszony. A helyi takarékszövetkezet vezetője a diskurzus közben döntötte el, hogy belép a népdalkörbe...

A DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT TERVEZETT KIÁLLÍTÁSAIBÓL

4024 Debrecen, Kossuth utca 1.

Telefon: (06/52) 413-939; e-mail: info@debrecenimuvkozpont.hu

Szeptember 12. – október 7.

Menyhárt József festőművész
emlékkiállítása – Belvárosi Galéria

Szeptember 14.

Festészeti kiállítás – Józsai Közösségi Ház

Szeptember 16. – november 18.

„**Múltidéző mesterségek**” – a gubakészítő
mester – Tímárház

Szeptember 23. – december 30.

„**A civis világ emlékezete**”-sorozat –
Tímárház

Október 14–31.

„**In-Spirál**” és „**Életre Való**” – gyermek
és ifjúsági szakkörök projektzáró kiállítása
– Belvárosi Galéria

Október 17–21.

1956 Debrecen – dokumentumkiállítás –
Újkeri Közösségi Ház

November 4–30.

IX. Ifjú Kézművesek Országos Kiállítása
– Belvárosi Galéria

November 25. – december 31.

„**Múltidéző mesterségek**” – bemutatkozik
a riselő mester – Tímárház

December 9–11.

Betlehemes kiállítás – Belvárosi Galéria

A „650 ÉVE MEZŐVÁROS DEBRECEN” JUBILEUMI PROGRAMJAI

(650 évvel ezelőtt, 1361. június 4-én,

I. Lajos király mezővárosi kiváltságlevelet adott Debrecennek)

Januárban bonyolították le a *Debreceni diákélet és diák hagyományok* várostörténeti téma-nap-sorozatot; februárban rendhagyó irodalom- és interaktív művészettörténeti foglalkozásokat szerveztek *Debrecen az irodalomban* és *Debreceni klasszikusok* címmel; márciusban interaktív történelmi játszóház-foglalkozáson vehettek részt a diákok, ismerkedve az 1848/49-es forradalom és szabadságharc debreceni emlékeivel.

Áprilisban – a város napjához is kapcsolódva – számos programot szerveztek: *Mesterségem címere* – a szöves mesterség interaktív bemutatása; *Céhek Debrecenben* – komplex múltidéző foglalkozás, ismerkedés az egykori kézműves mesterségekkel, remekművekkel és a céhes keretek között tevékenykedő egyének, közösségek életével); *Debrecen képekben* – fotópályázat középiskolás diákoknak; *Gyökereim a földedbe kötnek* – várostörténeti vetélkedő a 650. évforduló jegyében (nevezetes épületek, korok, történetek); látogatás a debreceni honvédtemetőben; épületlátogató program és interaktív kézműves bemutatók a Tímárházban.

Szeptember 15.

Rendhagyó történelemórák az örökségnapon (Honvédtemető és Mauzóleum Emlékhely)

Szeptember 17.

Kulturális kaszinó (DMK Belvárosi Közösségi Háza)

„**Helyi érték**” – bemutatkoznak a Kismacsi Közösségi Ház közösségei

Galéria egy régi civisházban – művészeti foglalkozás, tárlatvezetés és zenei program (DMK Mű-Terem Galéria)

Épületlátogató program, kézműves kiállítás, tárlatvezetés a Tímárházban.

A NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

Pharma Print Kft. / Onix Nyomda – Debrecen; dr. Karancsi János és Koszorús Erika

Kapitális Kft. – Debrecen;
Kapusi József – (*kötészet*)

Színforrás Kft. – Debrecen;
Gergely Attila – (*nyomdai előkészítés*)

Kartonpack Zrt. – Debrecen;
Tóth Gábor – (*borítókarton*)

M. Nyomdaellátó–Papír Kft.
– Debrecen; Májér István – (*papír*)

A folyóirat kiemelt támogatója 2011-ben is:

PATIKA EGÉSZSÉGPÉNZTÁR
...az Igazi

PATIKA EGÉSZSÉGPÉNZTÁR
PatikaCenter Szervező
és Szolgáltató Zrt.

H-1022 Budapest, Bimbó út 18.
levelezési cím:1535 Budapest Pf. 861

www.patikapenztar.hu, www.ujpiller.hu

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Közművelődési Főosztálya

Magyar Kultúra Alapítvány

Debrecen Megyei Jogú Város
Kulturális Alapja

BLONDEX Kft. – Debrecen; Bodó István

Ceze Út- és Mélyépítő Kereskedelmi
és Szolgáltató Kft. – Debrecen; Czenyte János

Csokonai Ház; Csokonai Vitéz Mihály Szellemi Műhelyért
„Élet-fa” Közhasznú Alapítvány – Debrecen; Ádány László

Debreceni Művelődési Központ

Déri Múzeum Baráti Köre Holló László
Hagyományápoló Tagozat – Debrecen

Holló Lászlóné Maksa Olga – Debrecen

DILK Kft.

Hotel Óbester – Debrecen; Boros József

**Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola
Tudományos és Művészeti Bizottsága** – Debrecen

Ser-Müller Kft. – Debrecen,
Hajdúböszörmény; Serfőző Attila

Simonffy Galéria – Debrecen

Méliusz Központ – Debrecen

Szabóné Papp Ibolya – Szekszárd

Kós Károly Művészeti Szakközépiskola és Kollégium – Debrecen

Maksai János – Debrecen

**Valcer Táncstúdió
– Debrecen**

Balmazújváros
Szeifert Imre

Békés
Nagy József

Bocskai kert
Dr. Ladányi Éva

Budapest
Prof. dr. Bánfi Tamás
Csobajai Zsolt
Csontos János
dr. Feledy Balázs
Holló Ila és dr. Márton Gyula
Magyar Táncművészeti Főiskola
Palásthy Lajos (Kisgrafika Barátok Köre,
Grafikagyűjtő és Közművelődési Egyesület)
dr. Soós Imre
Székely Tiborné

Debrecen
Andics Árpád
dr. Csohány János
Cserép Zsuzsanna
Csorba Zoltánné Kirzsa Anna
Dezső Péterné Bíró Éva
Erdélyi Márta
Farkasné Kovács Piroska

Havrics Erika (Havrics Galéria)
Józsáné Bíró Mária
Józsa Poppea
dr. Juha Enikő, Juha Richárd
Kármán József és neje
Kémeri Zoltán
Keresztesi Éva
Kiss József
Komizsár János
Korompai Balázs
Korompainé Mocsnik Marianna
dr. Kövér József
dr. Kurucz Márta
dr. Lenkey Béla
(KLTE Baráti Köre Egyesület)
Madarász Kathy Margit és
Madarász Gyula
Máté László
dr. Maticsák Sándor
Molnár Csaba és Kónyané Tóth Mária –
Suliszerviz Oktatási és Szakértői iroda Kft.
dr. Nagy Attila és neje (UroPath Bt.)
Nagy Zoltán és neje
Németh Jenő
Németh Rudolf és neje
dr. Ötvös László
Pál Csaba
dr. Papp Gyula

Piskóty Teréz
dr. Rab Ferenc
Rózsa János és R. Poncez Mária
Sas Bálintné (Benedek Elek Könyvtár)
Szabó András
Szilágyi Imre és Sz. Kóczián Melinda
Tamás–Kis Andrásné
Turcsányi Béla
Varga József
dr. Virágh Mária

Érd
Skornyák Ferencné Turner Zsuzsa

Gömörszőlős
É. Kovács László

Gyomaendrőd
dr. Szonda István
Közművelődési Gyűjteményi és Turisztikai
Szolgáltató Intézmény

Gyula
Póka György

Hajdúböszörmény
Hajdúböszörmény Város Önkormányzata
Kiss Attila polgármester
Andorkó Mária
Illyés András
Molnár Pál
Pálnagy Balázs
Sántha Antal (Formula Holding Kft.)
Tarczy Péter

Hét
Ujváry Zoltán professor emeritus,
Hét Község Díszpolgára

Hódmezővásárhely
Hézsó Ferenc és felesége

Kecskemét
Kalmárné Horóczy Margit

A Néző • Pont médiapartnerei:

a Lícium médiaportál
www.licium.hu

a Szókimondó
és az Agria folyóirat

Keszthely
dr. Sólomy Sándor

Komárom
Gazda Anna,
Orbán Irén

Mátészalka
Szatmári Múzeum
dr. Cservenyák László

Mohács
(Imolay) dr. Lenkey István,
Hegyibeszédesek Baráti Társasága

Monor
Koday László

Nádudvar
Ludman Imre
Virághné Törös Borbála

Nyíradony
Móricz Zsigmond Művelődési Ház,
Nyíradony Város Önkormányzata

Pannonhalma
Gaál András

Pomáz
Ásztai Csaba
Testvérmúzsák Alapítvány

Putnok
Gömöri Múzeum
Holló László Galéria

Szentendre
Aknay János

Törökbálint
Szász Sándorné

Lícium

Szókimondó

<i>Életek és halálok – fából faragott táncok</i> (Erdélyi Tibor faragó művészete)	353
Toronynapló – „Csonka mennyország. / Csótányok maradnak / a turul szívéen.” (facebook-haikuk I.; Följegyzések a templomban; Szász Sándorné exlibriseiből; facebook-haikuk II.; Haigák és haibunok Gergely Attila fotográfiáihoz)	359
Lapozó – Napló (A GADE könyvheti exlibrisei; Keserű bölcsességek; Lapszemle: <i>Kisgrafika</i> , <i>Zempléni Múza</i> , <i>Korunk</i> , <i>Szókimondó</i> , <i>Fordulópont</i> ; Perczel Papp Ibolya, Sólyom Sándor, Dudás Sándor verseskötetei; Gaál Botond <i>Kálmán ébresztése</i> című tanulmánykötete)	372
<i>Arcvonalak – tükörben</i> (Vázlat Holló László önarcképeihez)	384
Újabb Holló László-díjakat adtak át	406
<i>„Tigapuluh”</i> (Ludvig Dániel kiállítása)	409
<i>Könyvünneptől képünnepekig</i> Varga József fotóalbumából	414
<i>Világvége szerelem</i> (A PG Csoport és a „változás” története a Csokonai Színházban)	422
A Magyar Kultúra Alapítvány rendezvényeiből (Máger Ágnes kiállítása)	426
Képes hírek (A Halköz szobra; <i>Magyar fürdőélet</i> a Modemben; Oláh Imre kiállítása; „ <i>Sárkány égi tavon</i> ” – Nyírbátorban; Organikus művészet Békésben; <i>Párizsi</i> <i>évek</i> – Joseph Kádár tárlata; XXI. Debreceni Országos Nyári Tárlat)	433
<i>Csokonai Vitéz Mihály és a 2-es villamos</i> (Csokonai-emlékek nyomában)	438
Toronynapló II. Kultúra és helyi érték Kismarja, Nagykereki, Álmosd, Sóstói Múzeumfalú, Hajdúhadház)	448
650 éve mezőváros Debrecen – jubileumi programok	460
A <i>Néző • Pont</i> támogatói, előfizetői és partnerei	461